

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

**MÜLTECİ KADINLAR İLE TÜRKİYE CUMHURİYETİ
VATANDAŞI KADINLAR ARASINDAKİ FEMİNİST
DAYANIŞMANIN GÖRÜNÜMLERİ**

Yaren Sude KORKMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

MÜLTECİ KADINLAR İLE TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI KADINLAR
ARASINDAKİ FEMİNİST DAYANIŞMANIN GÖRÜNÜMLERİ

Yaren Sude KORKMAZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Yaren Sude Korkmaz tarafından hazırlanan “Mülteci Kadınlar ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Kadınlar Arasındaki Feminist Dayanışmanın Görünümleri” başlıklı bu çalışma, 19.06.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. SELDA TAŞDEMİR AFŞAR (Başkan)

Prof. Dr. ÖZLEM CANKURTARAN (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi GÜLBEN SALMAN (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

19/06/2025

Yaren Sude KORKMAZ

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Yaren Sude KORKMAZ

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı, en çok ihtiyaç duyduğumuz anlarda bizi tutup kaldıran, hep orada olduğunu bildiğimiz feminist dayanışmayı ve onun hayal ettirdiklerini düşünerek yazdım. Feminist dayanışmanın kurulabileceğine dair tahayyülün her zaman içimizde olmasının verdiği bilinç ve hissin ne kadar güçlü olduğunu bu süreçte defalarca hatırladım. Her seferinde dayanışmaya tutunmanın, onu kurmanın ve büyütmenin yollarını aramaya olan inancımızın bir ifadesi olabilmişse, bu çalışma amacına ulaşmıştır.

Tüm tez süreci boyunca bana yön gösteren, öğrenme sürecime alan açan ve arkadaşlığını yakından hissettiren, feminist dayanışmayı araştırırken birlikte bir örneğini de kurduğumuz tez danışmanım Prof. Dr. Özlem Cankurtaran'a çok teşekkür ederim. Feminist dayanışmanın hayatlarımızın her alanında nasıl güçlendirici bir etkisi olduğunu bana hissettirdi. İyi ki bu yolu birlikte yürümüşüz.

Dayanışmanın bir yanının da karşılıklılık ve emek süreci olduğunu ilk onlardan öğrendiğim, desteklerini hep yanı başımda hissettiğim canım anneme, babama ve kardeşime çok teşekkür ederim. İyi ki varsınız.

Tez süreci boyunca sürekli yanımda olan, bu süreci benim için kolaylaştıran Nur, Uğur, Oğulcan, İlke, Zeynep ve Özge'ye çok teşekkür ederim. Tezimi dinleyip tıkanıp yerlerde söyledikleriyle bana farklı bir açıdan bakma imkanı sundular. Bu süreç, onlarla çok daha kolay geçti. İyi ki bir aradayız.

ÖZET

KORKMAZ, Yaren Sude. *Mülteci Kadınlar ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Kadınlar Arasındaki Feminist Dayanışmanın Görünümleri*, Yüksek Lisans, Ankara, 2025.

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınlar ve mülteci kadınlar arasında gündelik yaşam pratiklerinde ortaya çıkan feminist dayanışma biçimlerini kesişimsel bir bakış açısıyla incelemektedir. Feminist dayanışmayı, idealize edilmiş bir birliktelikten ziyade, çelişkiler, duygusal geçişler ve kırılganlıklarla örülü, sürekli müzakere edilen bir emek süreci olarak tanımlar. Araştırma, ırk, sınıf, vatandaşlık ve etnik köken gibi kesişimsel eşitsizliklerin bu süreçte nasıl yeniden üretildiğini veya dönüştürüldüğünü merkeze alır.

Nitel bir yaklaşımla yürütülen çalışma, derinlemesine mülakatlar aracılığıyla gündelik ilişkilerde dayanışmanın nasıl inşa edildiğini, hangi anlarda kesintiye uğradığını ve bu kırılgan ilişkiselliğin feminist bir dayanışma olarak ne anlama geldiğini sorunsallaştırmaktadır. Temel bulgular, dayanışmanın ortak kimliklerden çok, farklılıkların tanındığı ve duygusal emeğin harcandığı karşılaşmalarla kurulduğunu göstermektedir.

Çalışma, çocuk bakımı ve komşuluk gibi gündelik pratiklerin feminist dayanışmayı nasıl somutlaştırdığını ve aynı zamanda milliyetçilik, güvensizlik gibi gerilimler karşısında bu bağları nasıl kırılganlaştırdığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda dayanışmanın sadece kurulduğu değil, kesintiye uğradığı, sessizleştiği ve yeniden kurulduğu anlar da feminist politika açısından anlamlı alanlar olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, feminist dayanışmayı soyut bir idealden çıkarıp somut ve duygulanımsal bir pratik olarak konumlandırarak, feminist kuramda kesişimsellik ve duygulanım teorilerini birleştiren özgün bir analiz alanı sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Feminist dayanışma, kesişimsellik, mülteci kadınlar

ABSTRACT

KORKMAZ, Yaren Sude. *Forms of Feminist Solidarity between Refugee Women and Women Citizens of the Republic of Türkiye*, Master's Thesis, Ankara, 2025.

This study examines the forms of feminist solidarity that emerge in the everyday practices between Turkish and refugee women from an intersectional perspective. It defines feminist solidarity not as an idealized unity, but as a laborious process continuously negotiated through contradictions, emotional transitions, and vulnerabilities. The research centers on how intersectional inequalities such as race, class, citizenship, and ethnicity are reproduced or transformed within this process.

Conducted through a qualitative approach, the study problematizes how solidarity is constructed in daily relationships via in-depth interviews, at which moments it is interrupted, and what this fragile relationality means as a form of feminist solidarity. The main findings reveal that solidarity is built not on shared identities but through encounters where differences are acknowledged and emotional labor is invested.

The study reveals how everyday practices such as childcare and neighborhood relations materialize feminist solidarity, while also showing how these bonds become fragile in the face of tensions such as nationalism and distrust. In this context, the moments when solidarity is not only built but also interrupted, silenced, and rebuilt are considered meaningful spaces for feminist politics.

By positioning feminist solidarity as a concrete and affective practice rather than an abstract ideal, this study offers an original analytical space that brings together intersectionality and affect theories within feminist thought.

Keywords

Feminist solidarity, intersectionality, refugee women

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE AMACI	4
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	4
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
1.3. ARAŞTIRMANIN SORULARI.....	5
2. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI: GÜNDELİK HAYATTA FEMİNİST DAYANIŞMAYI DÜŞÜNMEK	7
2.1. DAYANIŞMANIN KIRILGAN İZİNİ SÜRMEK	7
2.2. DAYANIŞMANIN İLK SINIRLARI: BİRİNCİ DALGA FEMİNİZM VE EVRENSEL KADIN KİMLİĞİ SORUNU.....	7
2.3. "KIZ KARDEŞLİK GÜÇLÜDÜR": İKİNCİ DALGA FEMİNİZMDE ORTAK EZİLMİŞLİK VE FARKLILIĞIN ELEŞTİRİSİ	14
2.4. FARKLILIKLARI TANIMAK: ÜÇÜNCÜ DALGA, POST-YAPISALCILIK VE KESİŞİMSSEL DAYANIŞMANIN İNŞASI.....	25
2.4.1. Kesişimsellik: Irk, Sınıf, Cinsiyetin Ötesinde Baskı Matrisi	26
2.4.2. Özneler, Karşılaşmalar ve Kırılganlık	29
2.5. TEORİDEN SAHAYA- MÜLTECİ VE TÜRKİYELİ KADINLAR ARASINDA DAYANIŞMANIN KARMAŞIKLIĞI	37
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	39
3.1. METODOLOJİK VE EPİSTEMOLOJİK ÇERÇEVE: FEMİNİST DURUŞ VE KESİŞİMSSELLİK	39

3.2. ETİK PROSEDÜRLER VE KATILIMCI HAKLARI	40
3.3. ARAŞTIRMA DESENİ, KATILIMCILAR VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLARIN ANALİTİK DEĞERİ	41
3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ	43
3.4.1. Görüşme Süreci	43
3.4.1.1. Saha ile İlk Temas: Konumlanma, Yaklaşım ve Etik Sorumluluk	43
3.4.1.2. Derinlemesine Görüşme Süreci	46
3.5. ARAŞTIRMACININ KONUMU VE ÖZDÜŞÜNÜMSELLİK	48
3.6. NİTEL VERİ ANALİZİ: TEMATİK İÇERİK ANALİZİ	49
4. BÖLÜM: ANALİZ	56
4.1. ANA TEMA 1: KARŞILAŞMALAR VE DUYGULANIM	56
4.1.1. İlk Karşılaşmaların Duygusal İzleri	57
4.1.2. Ortaklık/ Kırılma Anları	61
4.1.3. Empati, Yakınlık, Sınır	67
4.2. ANA TEMA 2: FARKLILIKLAR, EŞİTSİZLİKLER VE GERİLİMLER	74
4.2.1. Sınıfsal/ Maddi Gerilim	75
4.2.2. Dil, Eğitim, Statü Farkları	79
4.2.3. Irkçılık, Dışlanma, Mikro Saldırganlıklar	82
4.2.4. Dayanışmanın Kesildiği Anlar	84
4.3. ANA TEMA 3: DAYANIŞMANIN ŞEKİLLENİŞİ VE OLANIKSIZLIKLARI	92
4.3.1. Dayanışmanın Somut Biçimleri (Barınma, Bakım, Çocuklar vb.)	93
4.3.2. Sembolik/ Söylemsel Dayanışma (Kelimeler, Güven, Anlatı	97
4.3.3. Bu Feminist Dayanışma mı? Tartışmalı Anlar	101
4.3.4. Sessizlik, Kopuş, Geri Çekilme	104
SONUÇ: FEMİNİST DAYANIŞMANIN YENİDEN DÜŞÜNÜLMESİ	108
KAYNAKÇA	117
EK1 YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	120
EK2 ETİK KURUL KOMİSYON İZNİ	123
EK3 GÖNÜLLÜ KATILIMCI FORMU	124

EK4 ORJİNALLIK FORMU	127
-----------------------------------	------------

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1 Katılımcıların Demografik Bilgileri	47
---	----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1 Karşılaşmalar ve Duygulanım Tema Haritası.....	51
Şekil 3.2 Farklılıklar, Eşitsizlikler ve Gerilimler Tema Haritası.	52
Şekil 3.3 Dayanışmanın Şekillenışı ve Olanıksızlıkları Tema Haritası	54

GİRİŞ

“Evinizi bana açtığınız için teşekkürler. Hiç umut kalmadığını, bundan sonra acıdan ve çaresizlikten başka bir şey olmadığını hissetmek çok ağır. Cevabın kız kardeşlik olduğunu tahmin etmem gerekirdi. Diğerlerini tanımaya can atıyorum.”

-Su Kürü, Sophie Mackintosh

Yıkımın, yerinden edilmenin, yeniden başlama zorluğunun, gündelik hayat içerisinde patriyarkanın her gün yeniden ürettiği eşitsizlikler karşısında yeni yollar bulmanın ağırlığı altından kurulan ilişkiler, duygu, anlam ve dayanışma arayışlarının da izlerini taşır. Sophie Mackintosh’un Su Kürü adlı romanında geçen bu satırlar, yalnızca bir minnettarlık değil; yıkım ve umutsuzluğun ortasında kurulabilen ilişkilerin gücüne dair de önemli bir ipucu sunar. Bazı karşılaşmalar, çaresizliğin tam ortasında yeni bağların, güvenli alanların kurulabildiğini gösterir. Bu karşılaşmalar sonucunda oluşan bağlar, her zaman sabit ve lineer düzlemde ilerleyen ilişkilermeleri ifade etmez. Bu süreç, duygusal emek gerektiren, eşitsizliklerle örölü, içinde kesintileri barındıran, dönüştürücü ve devamını sağlamaya yönelik ısrarın ifade eden bir süreçtir.

Alıntıyla açılan bu bölümdeki “cevabın kız kardeşlik olduğunu tahmin etmem gerekirdi” ifadesi, romantize edilmiş bir birliktelik vaadini değil, kırılğan bir ihtimalin duygusal çağrısını temsil eder. Ancak burada “kız kardeşlik” kavramının da her zaman çoğul kimlikleri kapsamadığını ve kimi zaman dışlayıcı olabildiğini hatırlatmak önemlidir. Bu nedenle burada geçen “kız kardeşlik” ifadesi, sabit ve evrensel bir dayanışma modelini ifade etmez. Çatışmalı, müzakereye açık, kimi zaman eksik ama yine de mümkün kılınan bir ilişkisellik biçimi olarak düşünölmelidir.

Bu çalışma, Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan feminist dayanışma biçimlerini; gündelik karşılaşmalar, duygulanımsal geçişler ve çatışmalar üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Feminist dayanışma, bu bağlamda idealize edilmiş bir “kız kardeşlik” anlayışının ötesinde, sürekli olarak müzakere edilen, zaman zaman kesintiye uğrayan ancak yine de sürdürölen bir emek süreci olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşımla dayanışma, önceden var olan doğal bir bağ ya da her durumda eşitlik temelinde kurulan bir ilişki biçimi olarak değil; aksine, ırk, sınıf, vatandaşlık ve etnik köken gibi eşitsizliklerin ilişkilerde nasıl yeniden üretildiği ya da dönüştüröldüğü sorusu etrafında şekillenen dinamik bir süreç olarak değerlendirilir.

Feminist dayanışma, çalışmada sabit ya da soyut bir kavram olarak değil, çatışmalarla, duygusal geçişlerle, eşitsizliklerle ve direnişlerle örülü bir süreç olarak ele alınır. Karşılaşmaların, bazen dönüştürücü bazen kırılğan olan yapısı; Türkiyeli ve mülteci kadınların birbirlerine yaklaşıırken duygusal emek harcadıkları, bazen çelişkilerle yüzleştikleri, bazen de dayanışmayı sürdürebilmek için sınırlarını yeniden tanımladıkları örnekler üzerinden incelenmiştir.

Bu araştırma, feminist metodolojiyi temel alarak, araştırmacının konumunu açık hale getirmeyi; bilginin nereden ve nasıl üretildiğini sorgulamayı ve toplumsal olarak “öteki”leştirilen kadınların deneyimlerini merkeze almayı amaçlamıştır. Kuramsal çerçevede, Crenshaw’un (1989) kesişimsellik kuramı; Sara Ahmed’in (2021) duygulanım ve yönelim kavramları ile bell hooks’un (2002) dayanışmayı bir “duygusal sorumluluk” olarak tanımlayan yaklaşımı temel alınmıştır. Bu bağlamda dayanışma, farklılıklara, gerilimlere ve kimi zaman çatışma ve kopuşlara rağmen kurulan bir ilişkisellik biçimi olarak ele alınmaktadır.

Tez, beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü takiben, İkinci Bölüm feminist dayanışma, kesişimsellik ve duygulanım teorileri etrafındaki literatürü kapsamlı bir şekilde tartışarak araştırmanın teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Üçüncü Bölüm, kullanılan metodolojik yaklaşımları ve araştırma sürecinde karşılaşılan etik konuları detaylandırmaktadır. Dördüncü Bölüm, saha çalışmasından elde edilen verileri tematik eksenler etrafında analiz ederek karşılaşma anlarının belirleyici özelliklerini tartışmaktadır. Beşinci ve son bölüm ise bulguların daha geniş çıkarımlarını ele alarak ana argümanları yeniden değerlendirmekte ve feminist dayanışma hakkında yeni düşünme biçimlerine kapı aralamaktadır.

Sonuç olarak bu araştırma, Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasındaki ilişki dinamiklerini; karşılaşmalar, farklılıklar, eşitsizlikler ve gerilimler ile dayanışmanın nasıl şekillendiği olmak üzere üç ana tema çerçevesinde ele almıştır. Somut pratikler (örneğin çocuk bakımı, gündelik destek), söylemsel düzeyde kurulan bağlar (güven, tanınma, kabul görme) ve bu bağların zaman zaman nasıl kesintiye uğradığı ve yeniden nasıl kurulduğu üzerinden feminist dayanışmanın izleri sürülmüştür. Bu tematik yapı aracılığıyla, dayanışmanın doğuştan ya da kendiliğinden var olan bir bağ değil; emek, duygusal

sorumluluk ve direnişle inşa edilen çok katmanlı ve dinamik bir süreç olduğu ortaya konulmak istenmiştir.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE AMACI

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Feminist dayanışma, tarihsel olarak ikinci dalga feminizmin “kız kardeşlik” kavramı etrafında şekillenmiş ve kadınların ortak ezilmişlikleri üzerinden bir araya geldiği politik bir birliktelik formu olarak tanımlanmıştır. Ancak bu anlayış, zamanla homojen bir kadınlık deneyimini varsaydığı gerekçesiyle eleştirilerle karşılaşmıştır. Irk, sınıf, etnik köken, vatandaşlık statüsü ve cinsel yönelim gibi çoklu farklılıkları göz ardı etmesi, bu kavramın feminist dayanışmayı temsil etme kapasitesini sorgulatmıştır.

Üçüncü dalga feminizmle birlikte, kesişimsellik kuramı feminist dayanışma anlayışına daha eleştirel ve kapsayıcı bir çerçeve sunmuş; özellikle farklı ezilme biçimlerinin bir arada deneyimlendiği hallerine odaklanmayı önermiştir. Crenshaw’un ortaya koyduğu kesişimsellik kuramı, farklı ezilme biçimlerinin iç içe geçtiği durumları görünür kılarken, dayanışmanın bu karmaşık zeminler üzerinde nasıl şekillendiğini sorgulamayı mümkün kılmıştır.

Bu araştırmanın ele aldığı temel sorun, derin eşitsizlik koşulları altında feminist dayanışmayı anlamadaki teorik ve pratik boşluktur. Kız kardeşliğin idealize edilmiş modelleri vatandaşlık, ırk ve sınıf farklılıklarının neden olduğu kırılmaları açıklamakta yetersiz kalırken, bu çatışmalı alanlarda dayanışmanın yine de nasıl müzakere edildiğini, icra edildiğini ve sürdürüldüğünü inceleyen ampirik temelli araştırma eksikliği bulunmaktadır. Bu çalışma, Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasındaki günlük karşılaşmaları, bu etkileşimleri varsayılan bir birlik alanı olarak değil hem eşitsizliğin yeniden üretimi hem de daha dirençli, kesişimsel bir dayanışma potansiyelinin önemli bir odağı olarak ele alarak bu sorunla yüzleşmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma, Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasında gündelik yaşam içinde kurulan ilişkileri feminist dayanışma perspektifiyle incelemeyi amaçlamaktadır. Kesişimsellik kuramı çerçevesinde şekillenen bu analiz, feminist dayanışmanın yalnızca

benzerliklerden değil; farklardan, kırılmalardan ve hatta gerilimlerden de doğabileceğini göstermeyi hedefler.

Bu araştırma, Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasında gündelik yaşamda filizlenen feminist dayanışma biçimlerini analiz etmeyi ve bunları teorik değerlendirmeye açmayı amaçlamaktadır. Ancak çalışmanın önemi sadece bu bağlamla sınırlı değildir; daha geniş sosyal ve politik tartışmalara da katkıda bulunma potansiyeline sahiptir:

İlk olarak, idealize edilmiş kız kardeşlik kavramlarının ötesine geçen, temellendirilmiş, süreç odaklı bir dayanışma modeli geliştirerek feminist teoriye katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

İkinci olarak, mülteci kadınların deneyimlerini merkeze alarak ve ulusal bağlamlarda sıklıkla göz ardı edilen karmaşık gruplararası dinamikleri inceleyerek Türkçe feminist akademik çalışmalardaki kritik bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Nihayetinde bu çalışma, sınır ötesi feminist katılım biçimlerinin zahmetliliğini, gerilimlerini ve dönüştürücü kapasitesini kavramak için daha incelikli, bağlama duyarlı bir kavramsal araç seti geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu amaca ulaşmak için, katılımcıların somut ve duygusal deneyimlerine erişmek üzere derinlemesine mülakatlara dayalı nitel bir feminist araştırma metodolojisi benimsenmiştir.

1.3. ARAŞTIRMANIN SORULARI

Bu çalışma, bir ana araştırma sorusu ve birkaç alt soru tarafından yönlendirilmektedir:

Temel Araştırma Sorusu: Mülteci kadınlarla Türkiyeli kadınlar arasında feminist dayanışma nasıl kuruluyor / kurul(a)mıyor? Hangi farklar ve benzerlikler bu ilişkileri şekillendiriyor?

Alt Sorular

1. Dayanışma hangi somut, gündelik pratiklerde (örn. çocuk bakımı, maddi destek, duygusal bakım) kendini göstermekte ve güç dengesizlikleri bu pratikleri nasıl şekillendirmektedir?

2. Farklılık çizgileri boyunca ilişkileri inşa etme ve sürdürmede hangi duygusal emekler yer almakta ve bu karşılaşmalarda güven, şüphe, suçluluk ve tanınma gibi duygular nasıl dolaşmaktadır?
3. Dayanışmada kopuş, çatışma veya başarısızlık anları hangi koşullarda meydana gelmekte ve bu kırılmaları onarmak için hangi stratejiler kullanılmaktadır?
4. Katılımcılar "dayanışmayı" nasıl tanımlamakta ve deneyimlemekte ve bu durum mevcut feminist teorileri sorgulamakta mıdır yoksa doğrulamakta mıdır?

2. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI: GÜNDELİK HAYATTA FEMİNİST DAYANIŞMAYI DÜŞÜNMEK

2.1. DAYANIŞMANIN KIRILGAN İZİNİ SÜRMEK

Bu bölüm, bu tezin merkezi sorununu—mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasında gündelik yaşamda kurulan ilişkisel örüntülerin analizini—feminist dayanışmanın tarihsel ve teorik dönüşümünü izleyerek kuramsal bir bağlama oturtmaktadır. Dayanışma, sabit veya yekpare bir kavram olmaktan uzaktır; aksine, feminist hareketin kendi içindeki anlaşmazlıklar, kesintiler ve yeniden yönelimlerle şekillenen sürekli bir mücadele alanıdır. Bu dönüşümü izlemek amacıyla bölüm, öncelikle birinci dalga feminizmde kadın kimliğini evrensel ve homojen bir kategori olarak ele alan, çoğu zaman ırksal ve sınıfsal farklılıkları göz ardı eden erken dayanışma anlayışlarının sınırlılıklarını tartışacaktır (bkz. de Gouges, 1791; Wollstonecraft, 1792). Ardından, ikinci dalga feminizmle birlikte ortaya çıkan ve kadınların ortak ezilmişlik deneyimi etrafında şekillenen "kız kardeşlik" söylemini inceleyecek, ancak bu söylemin kapsayıcılığının zamanla nasıl sorgulandığına odaklanacaktır (bkz. hooks, 2012; Mitchell & Oakley, 1984).

2.2. DAYANIŞMANIN İLK SINIRLARI: BİRİNCİ DALGA FEMİNİZM VE EVRENSEL KADIN KİMLİĞİ SORUNU

Feminist hareket, tarihsel süreç içerisinde yalnızca akademik ve düşünsel hareket olarak değil, dönüştürücü bir toplumsal hareket olarak ortaya çıkmıştır. Kadınların hak ve özgürlük mücadelesi şeklinde örgütlenen hareket, sokaklardan akademiye uzanan çok boyutlu bir yapı içerisinde örgütlenmiştir. Bu hareketin teorik ve düşünsel zemini, kadınların sokak hareketlerinden ve doğrudan kadınların deneyimlerinden hareketle toplumsal yapının bir eleştirisini geliştiren dinamik bir zemin olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, feminist hareket yalnızca akademik bir tartışma ya da siyasi ve sosyal mücadele olmanın ötesinde, her iki alanın da birbirini beslediği ve doğrudan kadınların yaşam pratikleriyle iç içe geçmiş bir dönüşüm sürecini ifade eder. Dolayısıyla feminist hareket içerisinde dayanışmanın izleri de bir dönüşüm süreci içerisinde gelişmiştir.

Feminist hareketin tarihine baktığımız zaman hareketin dalga metaforu ile okumasının yapıldığı görülmektedir. Bu metafor tarihsel süreç içerisinde belirli olgu ve olaylar geliştikten sonra geriye dönük (retrospektif) bir dönemselleştirme yöntemi olarak kullanılmaktadır. Bu metafor, bir dalganın diğerine eklemlenerek oluştuğu gibi, feminist hareketin de birikimsel ve tarihsel olarak birbirine eklemlenen olaylar bütünü içinde ele alınmasına olanak tanır. Aynı zamanda bu tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan çatışmaları ve kopuşları da görünür kılarak, feminist tarihi çizgisel bir ilerleme olarak değil, iniş çıkışlara ve dönüşümlere açık bir dinamik süreç olarak kavramayı sağlar. Bu yönüyle dalga metaforu, feminist kuram ve hareket içindeki önemli dönüşümleri anlamlandırmada merkezi bir yere sahiptir.

Bu tarihsel çerçeveden bakıldığında, feminist hareketin ilk dalgasının batılı, beyaz, orta sınıf kadınların öncülüğünde şekillendiği görülmektedir. Bu dönemde örgütlü kadın mücadelesinin ile nüvelerinin atıldığı 1840- 1920 yılları arasında Avrupa ve Amerika'daki üst sınıf, beyaz ve mülk sahibi kadınların, bir cinsiyet olarak kadın varlığının kabulü ile erkeklerle aynı zeminde eşitlenme taleplerini içermektedir. Bu dönemde daha çok kadınların kamusal alanda, iş yaşamında ve siyasal alanda erkeklerle eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olma talebi öne çıkmaktadır. Birinci dalga feminizmde dönemin önemli feminist ve kadın hakları savunucuları Olympe De Gouges, Sojourner Truth, Elizabeth Cady Stanton ve Mary Wollstonecraft'ın görüşleri o yıllarda üstünde durulan Rousseau'nun (2012) egemen otorite, devlet, halk ve yurttaş tanımlarına yönelik eleştirileri etrafında şekillendiği görülmektedir. Rousseau'nun (2012) yurttaşlık ve halk tanımı dönemin feministleri tarafından erkek merkezli bir yapı olarak eleştirilmiş ve kadınları dışlayan bu tanımlara karşı kendi eşitlik taleplerini ortaya koymuşlardır. Kadın hakları savunucusu Olympe De Gouges, 1791 tarihli Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi'nde Fransız Devrimi döneminde kadınların siyasal ve toplumsal haklarını savunan önemli bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bildirgeyle birlikte Olympe De Gouges, Rousseau'nun (2012) yurttaş tanımı olarak kastettiği beyaz ve erkek kavrayışına karşı çıkarak yurttaş kavramının kadınları da kapsandığının altını çizer. Öyle ki kadınları kapsamayan bir sözleşmenin bir tür tiranlık olduğunu söylemiştir (de Gouges, 1791). Olympe De Gouges, kadınların yasama süreçlerine katılımına da bildirgesinde yer vermiş, kanunun genel iradenin bir ifadesi olduğunu, bütün yurttaşların ki bu yurttaşları kadın ve erkek olarak belirterek, onun oluşumuna katılıma hakkına sahip olduğunu

vurgular. (de Gouges, 1791). Ne var ki, Rousseau'nun (2012) Toplum Sözleşmesi'ndeki tanımlarına yöneltile eleştirilerde olduğu gibi burada da temel bir soru gündeme gelir: Olympe De Gouges'un bildirgesinde sözünü ettiği kadınlar kimleri kapsamaktadır? Burada yasama süreçlerine katılımı savunulan irade sahibi yurttaşlar Avrupalı kadın ve erkekleri kapsamaktadır. Diğer yandan sadece Avrupalı olmanın ötesinde mülk sahibi olmanın altı çizilmektedir. Burjuva kadın ve erkeğin temel ve devredilemez hakları mülkiyet temelinde ilerlerken yasama süreçlerine katılacak olan kadın da mülk sahibi olabilecek beyaz, Avrupalı, burjuva kadınları belirtmektedir. Olympe De Gouges, Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi ile kadınların yok sayılmasına ve biyolojik temellere dayandırılan baskılara karşı çıkarak, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini vurgulaması bakımından önemli bir yerde durmaktadır. Ancak kadın tanımının beyaz, mülk sahibi, burjuva ve Avrupalı kadınla sınırlandırılmış olması bildirgenin kapsayıcılığını sorgulatmaktadır.

1791 yılında kaleme aldığı Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi adlı eserinde Mary Wollstonecraft, Olympe de Gouges ile benzer şekilde kadınların erkeklerle eşit olduğunu savunur. Ancak Wollstonecraft bu eşitliği, kadınların ulaşması gereken bir hedef olarak tanımlar ve bu hedef, erkeklerin sahip olduğu toplumsal konum üzerinden şekillenir. Bu nedenle eğitim, Wollstonecraft'ın düşünsel çerçevesinde merkezi bir öneme sahiptir. Ona göre kadınlar, ancak eğitim yoluyla erkeklerle aynı düzeye ulaşabilirler. Metindeki bu anlayış, kadınların erkeklerin sahip olduğu konuma erişmeleriyle eşitliğin sağlanabileceğini öne sürerken, aslında kadınların öncelikle “insan” olarak tanınması gerektiği fikrine de dayanmaktadır. Ne var ki burada da 'insan' kavramı, dolaylı biçimde erkek deneyiminin norm kabul edildiği bir konumu işaret etmektedir. Dolayısıyla kadın-erkek eşitliği, erilliğin tanımladığı bir ölçüt çerçevesinde değerlendirilmekte ve eşitlik, kadınların bu mevcut erkeklik normlarına dahil olması üzerinden kurgulanmaktadır.

Beyaz, Avrupalı ve burjuva kadınlar, “insan” tanımını ve kadın haklarına dair taleplerini büyük ölçüde kendi toplumsal konumları üzerinden şekillendirmiştir. Bu yaklaşım, kadınlık deneyimini sınırlı ve homojen bir çerçevede tanımlamış, farklı ırk, sınıf ve etnik kökenlerden kadınların yaşantılarını görünmez kılmıştır. Dönemin feminist söylemlerinde bu dışlayıcı çerçevenin hâkim olması, feminist mücadelenin ve dayanışma anlayışının kapsayıcılık sınırlarını görmek açısından önemli bir göstergedir. Ancak bu

dışlayıcı çerçeve, tam da hareketin içinden gelen ve "kadın" tanımının kendisine meydan okuyan güçlü bir itirazla sarsılacaktı. Bu bağlamda, 1851’de Sojourner Truth’un “Ben kadın değil miyim?” sorusu, beyaz ve burjuva kadınların merkeze alındığı bir hareket içinde, ırk ve sınıf farklılıklarını görünür kılan ilk güçlü çıkışlardan biri olmuştur. O zamana dek feminist hareket, büyük oranda “Ben insan değil miyim?” sorusu etrafında, ancak bu “insan”ın erkeklik normlarıyla özdeşleştirildiği bir zeminde şekillenmiştir

Birinci dalga feminizm döneminde evrensel kadın hakları mücadelesi yönünde bazı adımlar atılmış olsa da bu dönemin baskın kadınlık tanımı ve hak talepleri esasen beyaz, burjuva kadınların yaşantılarına dayanmıştır. Bu durum, dönemin feminist hareketlerinin kapsayıcılık açısından önemli sınırlılıklar taşıdığını gözler önüne sermektedir. Kadınların seçme-seçilme ve eğitim gibi temel hak talepleri ön plana çıkmış; ancak bu talepler siyah, göçmen ya da işçi sınıfından kadınları büyük ölçüde dışarıda bırakmıştır. Örneğin, dönemin önde gelen hareketlerinden Süfrajeterler, işçi sınıfı kadınları belirli bir düzeyde harekete dâhil etse de onların özgün taleplerini görmezden gelmiştir. Dolayısıyla, birinci dalga feminizmin evrensellik iddiası teorik düzeyde tüm kadınları kapsama amacını taşısa da pratikte bu kapsayıcılığı gerçekleştirememiştir. Bu eksiklik, feminist hareket içerisinde marjinalleştirilmiş kadınlar tarafından da eleştirilmiş ve hareketin kendi içinden bir sorgulamaya zemin hazırlamıştır.

1851 yılında Kadın Hakları Konvansiyonu’nda Sojourner Truth’un dile getirdiği “Ben kadın değil miyim?” sorusu, hem erkek egemen zihniyetin şekillendirdiği yurttaşlık anlayışına hem de beyaz ve burjuva kadınların feminist mücadele içinde siyah köle kadınların varlığını görmezden gelmesine karşı yöneltilmiş güçlü bir itirazdır. Truth, bu sorusuyla cinsiyet, ırk ve sınıf temelli ayrımcılıkların nasıl iç içe geçtiğine dikkat çekmiş; hem ataerkil toplumsal düzeni hem de feminist hareketin içindeki dışlayıcı yapıları eleştirmiştir. Siyah, feminist ve kölelik karşıtı bir figür olarak Truth’un konuşması, sadece patriyarkaya karşı değil, aynı zamanda kadınlar arası dayanışmadaki eşitsizliklere karşı da bir başkaldırı niteliğindedir.

Feminist hareket içerisinde, kadın haklarını savunanların kimleri kapsayıp kimleri dışarda bıraktığı sorusu, kadınlar arası dayanışmanın sınırlarını sorgulamak açısından hayati önem taşır. Truth’un bu konuşması, feminist dayanışma içinde ortaya çıkan ayrımcılıkları da açığa çıkarır. Beyaz, Avrupalı, burjuva ve mülk sahibi kadınların, kendi ayrıcalıklı

konumlarını sorgulamadan hareket etmeleri ve farklı ırk ve sınıftan kadınların maruz kaldığı yapısal eşitsizlikleri görmemeleri, birinci dalga feminizmde kurulan dayanışmanın ciddi sınırlarını gözler önüne serer.

Truth konuşmasına, Güney’in siyah halkına ve Kuzey’in kadınlarına seslenerek başlar ve ne beyaz kadınlardan ne de siyah erkeklerden farklı olduğunu söyleyerek eşit hak talebinde bulunur (Truth, 1851). Bu konuşma, feminist dayanışmanın hem potansiyelini hem de sınırlarını anlamak için önemli bir kaynak niteliğindedir. Metin, cinsiyet, ırk ve sınıf gibi değişkenlerin nasıl kesişerek çoklu ayrımcılık biçimlerini ortaya çıkardığını ve bu kesişimlerin görmezden gelinmesinin feminist hareket içindeki sorunlara nasıl zemin hazırladığını açık biçimde göstermektedir.

Birinci dalga feminizmin başlangıcında öne çıkan “Ben insan değil miyim?” sorusunun “Ben kadın değil miyim?” sorusuna evrilmesi, yekpare bir “insan” ya da “kadın” tanımının sorgulanmasına ve bu tanımların yeniden düşünülmesine imkân tanımıştır. Bu değişim, bugünden bakıldığında, kesişimsellik kavramının ilk izlerini taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. Truth’un ortaya koyduğu bu dönüşüm, günümüzde dahi geçerliliğini ve tartışılabilirliğini korumaktadır. Çünkü hâlâ, “kadın” ve “insan” gibi tanımların; ırk, etnik köken, sınıf, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim gibi faktörler göz ardı edilerek yapıldığı durumlarda, ayrıcalıklı kesimlerin deneyimlerini merkeze alan bir anlayış ortaya çıkmakta ve bu durum birçok ayrımcılığı görünmez kılmaktadır. Bu nedenle, 1851 gibi erken bir tarihte Truth’un yönelttiği “Ben kadın değil miyim?” sorusu, dönemi için devrim niteliğinde bir sorgulama barındırmaktadır. Truth’un konuşmasında yer alan aşağıdaki alıntı ırk ve sınıfa dayalı ayrımcılıkların nasıl sistematik biçimde silikleştirildiğini görmemiz açısından oldukça çarpıcıdır.

‘Şuradaki adam, kadınların faytonlara bindirilmesi, çamurlardan geçirilmesi, her yerde en iyi yere oturtulması gerektiğini söylüyor. Ama kimse beni faytona bindirmiyor, çamurdan geçirmiyor, bana en iyi yeri vermiyor — ve ben kadın değil miyim?’” (Truth, 1851).

Truth, bu ifadesiyle kullandığı kadınlık tanımının dolaylı olarak beyaz ve burjuva kadınları merkeze aldığını ima ederken, siyah ve işçi sınıfından kadınların bu tanımın dışında bırakıldığını da gözler önüne sermektedir

Birinci dalga feminizmin öncü figürlerinden biri olan Elizabeth Cady Stanton, 1848 yılında kaleme aldığı Kadın Hakları Bildirgesi ile döneminin Avrupa merkezli kadın hakları savunucularıyla benzer eleştirel yaklaşımlar geliştirmiştir. Stanton, kadınların oy hakkı ve yurttaşlık gibi temel haklara sahip olması gerektiğini savunurken, kadın-erkek eşitsizliklerinin evrensel ve değişmez bir gerçeklik olarak sunulmasına karşı çıkmaktadır. Onun hem oy hakkı mücadelesi hem de kölelik karşıtı hareketlerdeki aktif rolü, feminist söylemine ırk ve sınıf boyutlarını da katması açısından dikkat çekicidir. Stanton, kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliğin yalnızca belli ülke ya da bölgelere özgü olmadığını; bunun, küresel düzeyde işleyen toplumsal bir sistemin sonucu olduğunu ifade eder (Stanton, 1848/1997). Bu bakış açısı, kadınların sırf cinsiyetlerinden ötürü tarih boyunca emeklerinin sömürüldüğünü, görünmezleştirildiklerini ve yurttaşlık haklarından dışlandıklarını açık biçimde ortaya koyar. Böylece kadın-erkek eşitsizliğinin yalnızca bireysel değil, sistematik olarak inşa edilen bir yapı olduğu görünür hale gelir.

Birinci dalga feminizm, kadınların oy hakkı, yurttaşlık statüsü ve kamusal alanda görünürlük kazanma taleplerinin öne çıktığı tarihsel olarak belirleyici bir dönemi temsil etmektedir. Bu süreçte, feminist metinlerde sıklıkla yer bulan “insan” ve “yurttaş” kavramlarının kimleri kapsadığı soruları, hareketin temel sorgulama alanlarından birini oluşturur. Ancak bu mücadelelerin merkezine beyaz, Avrupalı ve burjuva kadınların yerleştirilmiş olması, o dönemdeki feminist dayanışmanın sınırlı kapsayıcılığını da gözler önüne sermektedir. “Evrensel kadın” anlayışı, farklı ırk ve sınıftan kadınların deneyimlerini dışarda bırakarak, bu kavramın kimin adına konuştuğunu sorgulanabilir hâle getirmiştir. Her ne kadar siyah kadınların kölelik karşıtı hareketlerde aktif biçimde yer aldığı bilinse de dönemin feminist söyleminde baskın öznenin beyaz ve burjuva kadınlar olduğu açıkça görülmektedir.

Tarihsel açıdan bakıldığında, birinci dalga feminizm döneminde kadınlar arasındaki dayanışmanın kimleri kapsadığı ve kimleri dışarda bıraktığı soruları da belirginleşmiştir. Ancak bu dönemde feminist dayanışmaya ilişkin tartışmaların henüz yürütülmediği görülmektedir. Kadınların oy hakkı ve kamusal alandaki temsiliyeti için yürüttükleri sokak eylemleri bu dönemde öne çıksa da henüz açık bir şekilde ifade edilen bir feminist dayanışma anlayışından söz edilemez. Birinci dalga feminist harekette, sonraki dönemlerdeki tartışmaların önünü açacak Truth’un “Ben kadın değil miyim?” (Truth,

1851) konuşması yer almaktadır. Bu konuşma henüz dayanışma ve kesişimsellik tartışmalarının yapılmadığı bir dönemde bu iki kavramın da önünü açacak bir momente işaret etmektedir. Truth (1851), bu konuşmayla beyaz, burjuva kadınların kendi oldukları konumdan bakarak eşitlik taleplerini savunurken, siyah ve köle kadınların deneyimlerini yok saydığını ifşa etmiştir. Bu konuşma yalnızca mücadelenin sınırlıklarını ortaya koymakla kalmaz; aynı zamanda feminist dayanışmanın kimlerle ve kimleri dışarda bırakarak kurulduğunu görmemiz açısından önemlidir. Günümüzde kesişimsel feminizmin öncülü olarak kabul edilebilecek bu konuşma, feminist dayanışmanın izini sürmeye ve bu dayanışmanın birinci dalga feminizmde nasıl sınırlılıklar ve çıkmazlarla karşılaştığını anlamamıza yardımcı olur. Konuşma, bu dönemde ele alınan evrensel ve tekil kadın kimliğinin, çok katmanlı kimlik bakışına dönüşümünün izlerini taşır. Feminist hareketin, sokak hareketleri ve düşünsel hareketlerle iç içe ve birbirini besleyerek ilerlediği göz önüne alındığında, farklı ırk ve sınıfların hareket içerisindeki yerini sorgulayan yaklaşımın birinci dalga feminizmde karşımıza çıkması kritik bir momenti işaret etmektedir.

Bu bağlamda, birinci dalga feminizmde “feminist dayanışma” kavramsallaştırılmış ve sistematik olarak tartışılmış olmasa da kadınların ortak mücadele pratikleri ile bu mücadelelerin dışında kalan grupların deneyimleri üzerinden dayanışmanın sınırlarına dair önemli çıkarımlar yapmak mümkündür. Feminist tarih, yalnızca düşünsel gelişmelerin değil; kadınların doğrudan deneyimlerinin ve eylemlerinin de kuramsal yapıyı şekillendirdiği bir alan olarak ele alındığında, dönemin eksik ya da dışlayıcı pratikleri, dayanışmanın hangi temeller üzerine kurulabileceğini sorgulamamız açısından aydınlatıcıdır. Bu nedenle, birinci dalga feminizmde dayanışma henüz kavramsal bir çerçevede dile getirilmemiş olsa da yokluğu ya da sınırlılığı üzerinden yapılan eleştiriler feminist dayanışmanın tarihsel gelişimine dair önemli veriler sunmaktadır.

Sonuç olarak, birinci dalga feminizmin bıraktığı mirasın çelişkili bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bir yandan, kadınların oy hakkını ve temel hukuki kazanımlarını siyasal alanda görünür kılarak devletin ataerkil yapısına önemli bir meydan okuma getirmiştir. Ancak, söz konusu hareketin ortaya koyduğu dayanışma anlayışı, kapsayıcı bir çoğulculuktan ziyade, belirli ayrıcalıklar etrafında şekillenmiş kırılgan ve seçici bir zemine dayanmaktadır. "Evrensel kadın" söylemi, aslında örtük bir şekilde beyaz, orta

sınıf ve Batılı bir özneyi merkeze alarak, işçi sınıfından kadınların veya siyah kadınların deneyimlediği spesifik ezilme biçimlerini görünmez kılmaktadır.

Sojourner Truth'un 1851 yılında dile getirdiği "Ben Kadın Değil miyim?" sorusu, kadınlık deneyimini evrensel bir kategori olarak ele almaya yönelik radikal bir itiraz olarak okunabilir. Irk ve toplumsal cinsiyetin kesişiminde kadınların maruz kaldığı spesifik dışlanma biçimlerini görünür kılan bu müdahale, feminist hareketin özcü temsillerine yönelik erken ve yıkıcı bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Bu eleştiriler, özgürleşmeyi hukuki eşitlikle sınırlı tutan anlayışın yetersizliğini ortaya koymuştur. Toplumsal cinsiyete dayalı çok katmanlı tahakküm biçimlerinin radikal bir dönüşümünü hedefleyen daha köklü bir siyasi tahayyülün gerekliliğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda, birinci dalga feminizmin normatif sınırları dışında kalan yapısal şiddet, özel alanın ideolojik inşası ve kadınlık deneyimlerinin çoğulluğu gibi meseleler, feminist teorinin entelektüel ufkuna dâhil olmaya başlamıştır. Hukuki eşitliğin sağlandığı bir düzlemde ataerkil tahakkümün neden varlığını sürdürdüğü sorgulanmaya başlanmıştır. Kadınlığın, aile yapısının ve özel alanın iktidar ilişkileri içerisinde nasıl şekillendiği sorusu, feminist teorinin merkezine oturmuştur. Bu soruların peşine düşmek, ikinci dalga feminizmin doğuşunun önünü açmıştır. Mücadele hattını kamusal alandaki hak taleplerinden, kişisel olanın politik doğasını ortaya koyan özel alanlara doğru genişletmiştir.

2.3. “KIZ KARDEŞLİK GÜÇLÜDÜR”: İKİNCİ DALGA FEMİNİZMDE ORTAK EZİLMİŞLİK VE FARKLILIĞIN ELEŞTİRİSİ

Birinci dalga feminizmde düşünsel ve toplumsal hareketlerde ortaya çıkan temel kaygı kadının toplumsal alanda ve iş yaşamında erkeklerle eşit koşullara sahip olması ile ilgiliydi. Burada asıl mücadele, kadının erkeklerin olduğu konuma gelmesini sağlamaktı. Bu anlamıyla ilk dalga feminizmde daha hak temelli ve liberal bir anlayıştan beslendiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde kadının kavramsal olarak kuruluşu ile ilgili ve kadınların kamusal alan dışındaki varlıkları ve deneyimleriyle ilgili öne çıkan bir sorgulama içinde olmadığı görülmektedir. Cinsiyetler arası eşitsizliğin sistemsal olarak nereye düştüğü ve patriyarkanın bu yapıdaki yerine ilişkin sorgulamalar görülmemektedir.

Bu soruların temeline yerleştirebileceğimiz ve ikinci dalga feminizmin temel taşlarından biri sayılabilecek söz, Simone De Beauvoir tarafından ortaya koyulmuştur. “Simone de Beauvoir’ın “Kadın doğulmaz, kadın olunur.” (de Beauvoir, 1949) ifadesiyle, kadınlığın biyolojik değil, toplumsal olarak şekillenen bir kimlik olduğunu ortaya koymuş; kadınlık deneyimini evrensel ve değişmez bir gerçeklik olarak gören yaklaşımlara güçlü bir eleştiri yöneltmiştir. Beauvoir, “kadınlık” üzerine sorduğu sorulardan en önemlilerinden biri de kadınların öznelliği üzerinedir. Simone De Beauvoir’e göre toplumsal hayattaki ikilikler, karşılıklı bir tanım ilişkisine sahiptir. Bu ikiliklerden doğan öteki, bu ilişkiyle kendi özelliğini ve öznelliğini yeniden kurar. Ancak kadın ve erkek arasında için aynı şey geçerli değildir. Beauvoir, erkekliğin kendisini evrensel bir özne olarak merkeze yerleştirdiğini, kadının ise bu evreselliğin karşısında öteki olarak konumlandırıldığını söyler. Böyle bir durumda, kadınların kendi öznelliklerinin farkına varmaları ve “biz” olmaları beklenirken bu durum kadınlarda görülmez. Bu ikilikte kadın, kendi ötekiliğini dışsal bir dayatma olarak değil, içselleştirilmiş bir bakış olarak benimser. Aslında, erkeğin bakışı, kadının da kendini görme biçimine dönüşür. İnsanlığın yarısını oluşturan kadınların toplumsal olarak varlıklarının erkekliğe göre tanımlanması ve varlık kazanması, “biz” olma hallerini etkilemektedir.

“Yahudiler, siyahlar bir ‘biz’ oluştururlar. Kadınlar ise, kendi cinslerinin birliğini kurmamışlardır.” (Beauvoir, 1949, s. 56).

“Cinsiyetler arası bölünme insanlık tarihinin bir uğrağı değil, gerçekte biyolojik bir veridir. Aralarındaki zıtlık, kökensel bir mitsein’in bağrında oluşmuş ve bu birlikteliği bozmamıştır. Çift, onu oluşturan yarımların birbirine çakılı olduğu temel bir birliktir. Toplumun cinsiyetler bakımından ortadan yarılmaması hiçbir şekilde mümkün değildir. İşte kadının temel özelliği budur. Kadın her iki teriminin de birbirini gerektirdiği bir bütünün tam kalbindeki başkadır.” (Beauvoir, 2007, s. 35).

Beauvoir’un bu alıntılarında dikkat çeken, kadınların, kendi konumlarını ve ötekiliklerini erkeklerin olduğu yerden tanımlanırken, aynı zamanda kendi öznelliklerine ilişkin mücadele içerisine girmeleri büyük bir içsel çatışmayı beraberinde getirdiğidir. Bunun yanı sıra Beauvoir’un “biz” olamama haliyle ilgili vurguladığı kısım feminist dayanışmaya ilişkin de önemli bir yeri işaret etmektedir. Kadınların, erkeğin karşısında öteki olmasına ve sayıca azınlık da olmamalarına rağmen tarihsel olarak bir araya gelerek “biz” olamamaktadır. Bu durum cinsiyet eşitliğinin henüz bir yapının sonucu olduğuna ilişkin sorgulamaların yer almaması nedeniyle yalnızca kadın ve erkek arasındaki ilişkiler bağlamında görülmesinin de bir sonucudur. Kadınların cinsiyeti politik bir analiz

kategorisi olarak ele alması ikinci dalga feminizmde görülmeye başlayacaktır ancak burada henüz kadınlar kendi hak ve mücadelelerini erkeğin bakışıyla ele almaktadır. Bu anlayış doğrultusunda, birinci dalga feminizmde yer alan kadınlar, verdikleri mücadeleler sonucunda kazandıkları hak ve özgürlükleri nihai hedefe ulaşılmış gibi değerlendirmişlerdir.

Betty Friedman, Kadınlığın Gizemi (Friedan, 1963) metninde kadınların birinci dalga feminist harekette yürüttükleri mücadelenin 1950'lere gelindiğinde ne kadar geri düştüğünü, 1920'lerde yürütülen eşit oy hakkı ve kamusal alana yönelik mücadelelerinin elde edilmesinin kadınlar arasında bir yanılsamaya neden olduğu vurgular. Sonraki kuşaklar tarafından bu kazanımlar, kadınların hedeflerine ulaştığı, kazanımları elde ettikleri ve ulaşılacak istenen eşit ideal dünyaya ulaşıldığı ve bu nedenle mücadelenin bittiği yönündedir. Bu dönemde medya, ana akım dergi ve yayınlarda da kadınların evli, çocuklu ve kendisini ailesine adanmış kadın profilini dayatmaya başlamıştır (Friedan, 1963, s. 24). Kadınlar, ataerkinin çizdiği ve yine erkek gözü üzerinden şekillenen bakışın hayatlarındaki yansımalarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Friedman'ın 1950'lerdeki kadınların mücadelelerinin gerilemesi üzerine söyledikleri, Beauvoir'un (Beauvoir, 1949) "biz" olma haline ilişkin de bir çıkarıma kapı aralamaktadır. Kadınlar, ataerkinin "makul kadın" yaratma söylemleri arasında kaybolarak, kendi öznellikleriyle bağları kopmakta ve yine "makul kadın" söylemlerinin yarattığı rekabet ortamı onları birbirlerinden koparmaktadır. Bu durumun kadınlar tarafından içselleştirilmesinin nedeni, Kate Millett'e göre kadın ve erkek imgelerinin doğal ve biyolojik bir gerçeklik olarak ele alınması ve tüm ideolojik yaklaşımlarla yeniden üretilmesi ve meşrulaştırılmasıdır (Millett, 2007, s. 24). Buradaki tüm ideolojik yaklaşımlar vurgusu ikinci dalga feminist hareket açısından önemli bir yerde durmaktadır. Birinci dalga harekettten farklı olarak kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik yapısal bir düzleme oturtulmaktadır.

Millett, kadın ve erkek rollerini sürdüren ve sürekli yeniden inşa eden biz ideolojik aygıt olarak aileyi ele almaktadır. Ona göre aile, devletin mikro alandaki temsilcisidir ve kadın da emeği aile içerisinde görünmez kılınan ve el koyulan bir köleyi temsil eder (Millett, 2007, s. 61). Millett'in ataerkinin aile, toplum ve devletin birbirlerini besleyen mekanizmalarla eşitsizliği sürekli yeniden inşa ettiğini ortaya koyması, feminizmin yapı

taşlarından biri olan patriyarkaya işaret etmesi açısından önemlidir. İkinci dalga feminist harekette cinsiyetler arası eşitsiz ilişkilerin yapısal bir sorun olarak ele alınması, kadınların mücadele alanlarına yönelik bir değişimi ifade eder. Yeni teorik ve politik mücadele birinci dalga feminist hareketin kamusal alanda eşitlik mücadelesinden, özel alana ilişkin sorgulamalarla devam etti. Kadınlara yönelik eril şiddet ve baskı, yapısal bir sorun olarak ele alındı ve patriyarkanın devlet ve toplum tarafından nasıl inşa edildiği ortaya konuldu. Feminist harekete yeni mücadele alanları görülmeye başlasa da bu birinci dalga ve ikinci dalga feminist hareket arasında keskin bir ayrıma işaret etmemektedir. 1960'lı yıllarda kadınlar kamusal alanda eşit işe eşit ücret mücadelesi yürütürken bir yandan da "özel" alan olarak tarif edilen aile, cinsellik, romantik ilişkiler, kürtaj gibi birçok alanın politikliğini ifa etmiş ve özel alan olarak kabul edilen alanları da mücadele alanına dönüştürmüştür.

İkinci dalga feminist hareket, patriyarka kavramıyla kadın ve erkek arasındaki egemenlik ilişkisini, kadınların işte, ev içinde, ailede, cinsellikte sömürülme biçimlerini ifşa ederek toplumsal yapıyı hedef almaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren radikal feministlerin "kişisel olan politiktir" söylemiyle, kadınlara yönelik baskı ve sömürünün temelinde patriyarkal sistemin yer aldığı açıkça ifade edilmiştir. Patriyarkanın kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği doğal ve biyolojik olarak tanımlamasının karşısında durarak, kadınlara yönelik hayatın her alanındaki sömürü biçimlerinin bizzat sistem tarafından inşa edildiğini ve sürekli yeniden inşa edildiğini ortaya koymuşlardır. Kate Millett ve Firestone da patriyarkayı erkek egemenliğinin sürmesi için tasarlanmış bir toplumsal yapı olarak tanımlar ve bu sistemin kadınları bakım ve yeniden üretim ilişkileri üzerinden tanımladığını, erkekleri ise kamusal alanla özdeşleştirilen, karar verici ve iktidar alanlarıyla tanımladığını belirtir. 1968'li yıllardaki savaş karşıtı hareket, insan hakları hareketleri içerisinde de yer alan radikal feministler, patriyarkanın bu alanlardan da azade olmadığını, mücadelenin hayatın her alanında sürmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Radikal feministlerin, cinsiyeti bir analiz kategorisi olarak ele alması ve kadın erkek arasındaki egemenlik ilişkisini toplumsal bir yapıya dayandırması feminist hareketin mücadele alanlarını genişletmiştir. Kadınlara yönelik baskı ve sömürünün yalnızca yasalardan veya eşitsiz üretim ilişkilerinden kaynaklanmadığının üstünde durmuş ve bu anlamıyla liberal ve marksist feministlerden farklı bir yerde konumlanmıştır. Patriyarkayı

erkekler arası bir ilişki ağı olarak ele alarak, erkeklerin olduğu her bağlam ve koşulda kadınlara yönelik sömürünün devam ettiğini vurgulamışlardır.

1970’li yıllarla birlikte radikal feministlerin mücadele hattı kadın merkezci bir yaklaşımla ilerlemeye başlamıştır. Bu kadın merkezci yaklaşım, kadınlık tanımını sorgulayarak başlamıştır. Radikal feministler bu noktada, kadınların öğrendiği kadınlık tanımının patriyarka tarafından üretildiğini vurgular ve yeni bir kadınlık tanımı için kadınların kendilerinin söz sahibi olduğu bir düzlemi kurmayı hedeflemiştir. Bu kadınlık tanımı, erkek bakışından azade bir tanımı içermelidir. Bu noktada ikinci dalga feminist hareketin en radikal çıkışı da lezbiyen feministler tarafından yapılmıştır. Bu tanım, patriyarka tarafından tanımlanan makbul kadın imgesinin tamamen dışında kalan, erkeklerle duygusal ilişkilenecekleri zorunlu kılmayan yeni kadınlık tanımı etrafında şekilleniyor. Patriyarkanın tanımladığı edilgen, pasif ve seçilen kadın imgesinin karşısında, erkekler tarafından seçilme, beğenilme arzularını hapsolmemiş yeni bir kadın merkezci bakışı mümkün kılıyor. Böylece ikinci dalga feminist hareket tartışmalarına bir analiz kategorisi olarak heteroseksüellik de eklenmiş oluyor. Heteroseksüellik bir kurum olarak ele alınıyor ve bu analiz kategorisine göre lezbiyen feministler, heteroseksüelliğin aile, erkek ve kadın arasındaki romantik ilişkilenecekleri güçlendiğini ve toplum tarafından dayatılan bir norm olarak kabul ettiğini vurgular. Toplumun “normali” haline gelen bu ilişkilenecekleri biçimi patriyarkanın da en büyük sürdürücülerinden biri olarak kabul edilir. Heteroseksüelliğin sürekli devamını sağlamaya çalışan patriyarka, bu şekilde erkeklerin ayrıcalıklı konumunu korurken geleneksel cinsiyet rollerinin de sürdürülmesini sağlamaktadır.

İkinci dalga feminist harekette yürütülen bu tartışmalar, patriyarkanın kapitalizm, heteroseksizm gibi farklı değişkenlerle nasıl birlikte yürüdüğünü görmek açısından önemli bir dönemi işaret etmektedir. Bu tartışmalar feminist hareket içerisindeki ana akım feminist hareketin de eleştirisini içermektedir. Bu dönemdeki tartışmalar, ana akım feminist hareketin beyaz, orta sınıf ve heteroseksüel kadınları, hem patriyarkanın ırkçılık ve homofobi ile nasıl iş birliği içerisinde ilerlediği konusunda hem de kadınlar arasında örgütlenmelerde kimlerin dışarıda bırakıldığını görmeyi sağlaması konusunda düşünmeye itmiştir ve bu tartışmalar 1990’larda başlayan ve hala tartışılan kavramlardan biri olan kesişimsellik tartışmalarının önünü açmıştır.

İkinci dalga feminist hareketin öne çıkan kavramlarından biri de “kız kardeşlik”tir. 1960’larda ikinci dalga feministlerin yeni yarattığı mücadele alanlarında, feminist kadınlarla ilişkilenebilmesi “kız kardeşlik” kavramı etrafında gerçekleşmiştir. “Kız kardeşlik” kavramı ile feministler, kişisel deneyimin değerine işaret etmektedir. Kadınların kişisel deneyimleri üzerinden patriyarkanın yarattığı eşitsiz ve ayrımcı alanlar ortaya çıkarılmış, kadınlar arasında kardeşlik ilişkisine işaret ederek bir dayanışma kurmak hedeflenmiştir. Bu açıdan birinci dalga feminizmde henüz karşımıza çıkmayan dayanışmaya ilişkin tartışmaların başladığını söyleyebiliriz.

İkinci dalga feminist harekette kadınlar arasında kız kardeşlik ile kurulacak olan dayanışma kadınların ortak ezilmişliklerine vurgu yapılarak kurulmaktadır. Burada vurgulanan tüm kadınların benzer toplumsal ve siyasi mekanizmalarla aynı baskı ve sömürüye maruz kaldığıdır. İkinci dalga feminist harekette beyaz, orta sınıf ve çoğu heteroseksüel olan ana akım feministler, aynı baskı ve sömürü altında olan kadınlar arasında da doğal, organik ve kendiliğinden bir dayanışma kurulduğu öne sürmektedir. Burada hem bir evrensel kadın imgesi yaratılmakta hem de farklı sınıf, ırk, cinsel yönelim ve kimlikten kadınların göz ardı edildiği görülmektedir. Dolayısıyla ikinci dalga feministlerin ortak değerlere dayalı kardeşlik anlayışı, kadınlar üzerindeki baskı ve sömürü ortaklaştırması, farklı kesimlerden kadınların eleştirilerini de gündeme getirmiştir (Allen,1999; Bilginer, 2009). Ne var ki, 'ortak ezilmişlik' üzerine kurulu bu güçlü ve birleştirici dayanışma ideali, kısa sürede kendi içindeki çelişkiler, hiyerarşiler ve dışlayıcı pratikler nedeniyle hareketin içinden gelen ciddi eleştirilerle yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Kız kardeşlik kavramı dönem içerisinde çok etki uyandırsa da (hooks, 2012; 23) beraberinde kavram ve kavram üzerinden kurulan dayanışmaya yönelik eleştirileri getirilmiştir. Bu eleştirilerin temelinde kız kardeşlik kavramı ile homojen bir kadın kategorisi yaratılması yatmaktadır (Mitchell & Oakley, 1984;3). Farklı ırkları ve sınıfları görmezden geldiği yönünde eleştirilen kız kardeşlik kavramına ilişkin eleştiriler kavramın bell hooks (2012) “kız kardeşlik güçlüdür” sloganın tekrar haykırılması için yenilenmiş yeni bir feminist hareketin oluşturulmasına işaret eder. Aynı şekilde Mitchell ve Oakley (1984), kız kardeşliğin bir destek ve dayanışma ilişkisi yaratabileceğine ilişkin inançlarından bahsederken, homojen bir kadın kategorisinin bütün bir dayanışma

yaratamayacağına vurgu yapar. Bu dönemdeki sokaktaki feminist hareketlerde de “ortak ezilmişlik” üzerinden kurulan dayanışmaya ilişkin önemli karşı çıkışlar olmuştur. Truth’un (1851) konuşmasından itibaren siyah kadınlar hem patriyarkal düzenin işleyişine hem de feminist hareket içindeki görünmezliklerine yönelik eleştirilerini sürdürürken; lezbiyen feministler ise bu dayanışma yapıları içinde maruz kaldıkları dışlanmayı dile getirmiştir. Bu dönemde özellikle lezbiyenlerin varlığı ana akım feminist hareket içerisinde bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Öyle ki, Amerika Birleşik Devletleri’nde Ulusal Kadın Örgütü’nün kurucusu Betty Friedman, lezbiyenlerin hareket içerisindeki varlığını lavanta tehditi (lavender menace) olarak tanımlamıştır.¹

Bu kavramsallaştırma, feminist hareket içerisinde dahi, kadın ve erkek arasında kurulan duygusal ve romantik ilişkilenenmenin norm olarak kabul edildiğini, bu normun dışında kalan kadınların lezbiyen olarak etiketlenmek istemedikleri için feminist hareket içerisinde örgütlenemediğine vurgu yapmaktadır. Burada hala patriyarkanın ürettiği kadınlık kavramı üzerinden hareket edildiği, feminist dayanışmanın dahi heteroseksüel kadınlık normları gölgesinde inşa edildiği ve bu kavramın dışında kurulan kadınlık kavramının feminist hareket içerisinde gerilim yarattığı görülmektedir. Heteroseksüelliğin “normal” olarak ele alındığı bir patriyarkal bir düzlemde lezbiyenlik bir hakaret olarak algılanmakta ve yargılanmaktadır. Dolayısıyla ikinci dalga feminist harekette lezbiyen feministlerin feminist teoriye kurum olarak heteroseksüelliği bir analiz kategorisi olarak katmasının yanında feminist dayanışmaya ilişkin tartışmaların da yine patriyarkanın çizdiği sınırlar içinde nasıl şekillendiğini göstermesi bakımından dönüştürücü olmuştur. Dolayısıyla hem ırk hem de cinsel yönelim temelinde yükselen bu itirazlar, feminist dayanışmanın yeniden ve daha kapsayıcı bir zeminde düşünülmesi gerektiğini açıkça ortaya koymuştur.

Feminist tarih içerisinde feminist dayanışmanın izlerini mücadele alanı ve teorik bilginin iç içeliği içerisinde görebiliyoruz. Bu bize dalgalar metaforuyla incelediğimiz feminist tarihin dönüşümsel ilerlemesini de görmemizi sağlamaktadır. Bugünden bakıldığında feminist dayanışmanın izleri ve bu dayanışmanın gerilimleri birinci dalgadan itibaren görülse de bir kavram olarak feminist dayanışma ikinci dalga feminizmin “kız kardeşlik”

¹ <https://feministbellek.org/lezbiyen-feminizm/> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2025)

vurgusu ile ön plana çıkmaya başlamıştır. İkinci dalga feminizmin “kız kardeşlik” vurgusu ile, feministler kişisel deneyimin değerine işaret etmektedir. Kadın deneyimlerinin ortaya çıkarılması “kız kardeşlik” kavramının temelini oluşturmaktadır. Feministler, kadınların kişisel deneyimleri üzerinden patriyarkanın yarattığı eşitsiz ve ayrımcı alanları ortaya çıkarmış ve kadınların benzer tahakküm mekanizmaları tarafından baskı ve sömürüye maruz bırakıldıklarını ortaya koymuşlardır. Bu yaklaşım, kadınlar arasında organik olarak var olan bir dayanışmaya işaret etmektedir. İkinci dalga feminizm içindeki tartışmalarda yer alan bu konu, kadınların sezgisel bir bağ ile birbirlerine bağlı oldukları, aralarında doğasında bir dayanışma kurulduğu çünkü tüm kadınların benzer baskı ve sömürüye maruz kaldıklarına yöneliktir. Bu noktada da, benzer baskılara maruz bırakılan kadınlar arasında bir kardeşlik ilişkisine işaret ederek bir dayanışma kurma hedefi ortaya çıkmıştır.

İkinci dalga feminist hareket içerisinde “kız kardeşlik” kavramı ile kurulan dayanışma, feminist dayanışma açısından önemli bir momenti işaret etmektedir. Çünkü patriyarka kadınlar arasında kurulacak herhangi bir dayanışmanın karşısında cinsiyetçiliği üretmeye devam etmektedir. Bu bağlamda, kadınlar arasındaki dayanışma, patriyarkanın kadınlar arasında da yeniden ürettiği cinsiyetçilik ve rekabet anlayışına karşı geliştirilen bir ilişki biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. hooks (hooks, 2002; 27), bu dayanışmanın temelini içselleştirilen cinsiyetçiliği vurgulamak için kullanılan “içimizdeki düşman”ın eleştirisine dayandığını ifade eder.

“Hepimiz kendi deneyimlerimizden şunu biliyorduk: Ataerkil düşünce bizleri, kendisini erkeklerden aşağı gören, ataerkinin gözüne girmek için birbiriyle kıyasıya rekabet eden, kıskançlık, korku ve nefret besleyerek birbirini hor gören kadınlar olarak toplumsallaştırdı. Cinsiyetçi düşünce bize, birbirimizi merhametsizce yargılayıp acımasızca cezalandırmayı öğretti.” (hooks, 2002; 27)

hooks’un bu alıntısı patriyarkal sistem içerisinde feminist bir dayanışmanın kurulması için kadınların kendilerine ve diğer kadınlara duyduğu nefreti ortaya çıkararak ve bu nefretin kadınların kendi içsel sorgulamalarıyla ortadan kaldırarak kurulacağına işaret etmesi açısından önemlidir. İkinci dalga feminizmde bir sistem olarak patriyarkanın analizi, feminist dayanışmanın içine sızan cinsiyetçiliği de görmemizi sağlamıştır. Kadınların birbirleriyle kuracağı dayanışma patriyarkal sistem içerisinde haince bir davranış olarak sunulmuştur (hooks, 2002; 28). Erkekler arasındaki koşulsuz dayanışma ve iş birliği, patriyarkanın erkeklere sunduğu ayrıcalıklı birliktelik biçimini

yansıtmaktadır. Bir sistem olarak patriyarkanın devamı da erkekler arasında kurulan bu iş birliğiyle sürekli yeniden üretilmekte ve kendi konumlarını korumaktadır. Dolayısıyla kadınların, “kız kardeşlik” kavramı etrafında kurduğu dayanışma patriyarkaya karşı kolektif bir direniştir ve patriyarkanın kadınlar arasında oluşturmak istediği rekabete de güçlü bir itiraz olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Kız kardeşlik güçlüdür” sloganı ikinci dalga feminist hareket içerisinde büyük bir yankı uyandırmıştır. Bu slogan feminist tarih içerisinde feminist dayanışmaya ilişkin tartışmaların başlamasına da ön ayak olmuştur. Birinci dalga feminist hareketin içinde yürütülen mücadelede kadınlar arasındaki dayanışmanın izlerine rastlansa da güçlü bir ortak kavram altında toplanmaya ilişkin bir dayanışma izine rastlanmamaktadır. İkinci dalga feminist hareket, patriyarkanın kadınların düşünce dünyasında yerleştirdiği cinsiyetçi kalıpları açığa çıkararak; kadınları bu içselleştirilmiş düşünce biçimleriyle yüzleşmeye ve onları dönüştürmeye davet etmiş, böylece “kız kardeşlik” kavramı etrafında birleşmenin temellerini atmıştır. Bu tür bir içsel eleştiriyi de içeren dayanışma vurgusu, patriyarkanın her yere sızan tüm biçimleriyle mücadele sorumluluğunu da hatırlatmaktadır.

Feminist harekette kız kardeşlik üzerinden kurulan dayanışma vurgusu, feminist dayanışmaya ilişkin çok güçlü bir birliği ifade etse de kendi içerisinde belli sınırlılıkları taşımaktadır. Bu sınırlılıkların temelinde kadınlar üzerindeki ortak baskı ve sömürü vurgusunun farklı ırk, sınıf, etnik köken, cinsel kimlik, cinsel yönelim gibi farklılıkları bu analizin içine katmaması yatmaktadır. Feminist tarih içerisindeki farklılıklarıyla var olan kadınların dışarda bırakılma hali Sojourner Truth’tan bu yana görünür kılınmaya çalışılsa da ikinci dalga feminist harekette ayrımcılığın izleri görülmeye devam etmiştir. İkinci dalga feministlerin ortak değerlere dayalı kardeşlik anlayışı, kadınlar üzerindeki baskı ve sömürü ortaklaştırması, farklı kesimlerden kadınların eleştirilerini de gündeme getirmiştir (Allen, 1999; Bilginer, 2009). Bu eleştirilerin temelinde kız kardeşlik kavramı ile homojen bir kadın kategorisi yaratılması yatmaktadır (Mithchell, Oakley, 1984;3). Farklı ırkları ve sınıfları görmezden geldiği yönünde eleştirilen kız kardeşlik kavramına ilişkin eleştiriler kavramın tamamen ortadan kalkmasına ilişkin gelişmemiştir. bell hooks (2002), “kız kardeşlik güçlüdür” sloganının yeniden sahiplenilmesini, dönüştürülmüş ve yenilenmiş bir feminist hareketin inşası için bir çağrı olarak görür. Benzer şekilde,

Mitchell ve Oakley (1984) de kız kardeşliğin destek ve dayanışma ilişkisi kurma potansiyelini vurgularken, homojen bir kadınlık anlayışının kapsayıcı bir dayanışma biçimini olanaksızlaştırabileceğine dikkat çeker.

Bu noktada homojen kadın kategorisi vurgusu feminist tarih açısından önemli bir yere sahiptir. Birinci dalga feminist hareket içerisinde de izlerine rastladığımız bu vurgu, kadınlar arasındaki farkları görünmez kılmaktadır. Bu tür bir yaklaşım ikinci dalga feminizmin kadınların ortak deneyimleri üzerinden kurduğu dayanışmaya da eleştirel bir bakışı gerekli kılmaktadır. Bu eleştirel bakış açısı, özellikle siyah kadınların kadınlar arasında kurulan dayanışmadaki ırkçı önyargıları açığa çıkarması ve daha önce üstünde durduğumuz lezbiyen kadınların feminist hareket içerisindeki görünürlük mücadelesi eleştirilerin somut yansımalarıdır. İkinci dalga feminizmde kadınlar arasındaki farklılıkların daha görünür hale gelmesi ve bell hooks, Patricia Hill Collins, Audre Lorde gibi siyah feministler tarafından bu tür ayrımcılıkların teorize edilmesi, feminist dayanışmanın dönüşümünü önemli ölçüde etkilemiştir.

Feminist dayanışma içerisindeki bu gerilimler, patriyarkal sistemin kalıplaşmış ve her yere sızmış düşünce sistemi içerisindeki dönüşüme direnen hali de göstermektedir. Patriyarka, kadınlar arasındaki ilişkilerden kadınların mücadele etme yöntemlerine ve alanlarına kadar her yerde kendini göstermektedir. İkinci dalga feminist hareketin ırk, sınıf, cinsel kimlik ve yönelime ilişkin bir bakış geliştirmemesi ve mevcut dayanışma ağına koruma eğilimi göstermiş olması, patriyarkal düşünce biçimlerinin hareket üzerindeki yansımalarını göstermektedir. hooks (hooks, 2002; 74), ortak ezilmişlik vurgusuna yönelik eleştirel bakışın beyaz kadınlar tarafından çoğu zaman dirençle karşılandığını vurgulamaktadır. Öyle ki cinsiyetçilikle mücadelenin ırkçılık karşıtı mücadeleyi de içermesi yönündeki yaklaşıma karşı tepkisel bir tutum gelişmiştir. Irk farklılıklarının farklı sömürü biçimlerini beraberinde getirdiğini vurgulayan bu yaklaşım beyaz kadınlar tarafından, birlik duygusunu zedeleyen ve mücadeleyi sekteye uğratan bir tehdit olarak görülmüştür (hooks, 2002;74). Bu noktada mücadeleye sekte uğratan bir tehdit vurgusu önemlidir. Beyaz, orta sınıf ve çoğunluğu heteroseksüel olan kadınların, farkı sömürü biçimlerini görmeyi reddetmesi bütünlüklü bir feminist dayanışma tartışmasının da önünü açmıştır. Bu açıdan ikinci dalga feminist hareketteki “kız

kardeşlik” vurgusunun hangi kız kardeşleri içerdığı sorusu doğmaktadır. Bu soru yeni bir kız kardeşlik tahayyülünün de önünü açmıştır.

İkinci dalga feminist hareketteki eleştirel yaklaşımlarla birlikte “kız kardeşlik” kavramı yeniden düşünölmeye ve daha kapsayıcı bir şekilde ele alınmaya başlamıştır. Farklı ırk, sınıf, etnik köken, cinsel kimlik, cinsel yönelimden kadınların dahil edilmediğı bir feminist dayanışmanın tam anlamıyla gerçekleşemeyeceğine ilişkin eleştiriler ön plana çıkmaya başlamıştır. Feminist dayanışma, birçok feminist aktivist ve akademisyen için siyasi bir hedefi de ifade etmektedir (Siddiqi, 2014; Nasr, 2022). Patriyarkaya karşı bütönlöklü ve kapsayıcı bir feminist dayanışma kurma tahayyülü feminist mücadelenin gelişimi açısından da çok önemli bir yerde durmaktadır. Burada aynı zamanda vurgulanması gereken yeni bir feminist dayanışma tahayyülünün yalnızca yapısal eşitsizliklere karşı birleşmekle kurulamayacağıdır. Feminist dayanışma, tüm farklılıklarıyla kadınların hem kendi üzerlerindeki hem de diğer kadınlar üzerindeki iktidarlarını fark etmeleriyle mümkün olur. Bu da farklı iktidar biçimlerini ve bunları nasıl içselleştirdiğimize ilişkin bireysel sorgulamayı beraberinde getirir. Feminist hareket içerisinde kadınların farklı ırk, sınıf, cinsel kimlik, cinsel yönelimden kadınlar üzerindeki iktidarlarından vazgeçmeye istekli olmaları bu tür sorgulamaların yapılmasıyla başlamaktadır. Bu tür bir sorgulama, feminist dayanışmanın duygudaşığa dayanan yönünü ortaya çıkarır.

Dolayısıyla ikinci dalga feminist hareketteki feminist dayanışmaya ilişkin tartışmalar dayanışmanın hem bireysel hem kolektif sorumluluğunu ortaya koymuştur. İçselleştirilmiş ataerkil düşüncelerin farkındalığını arttırmayı hedefleyen feminist bilinç yükseltme gruplarının da bu bağlamda önemli bir yeri vardır. Kadınların kendileri için politika üretmeyi olanak tanıyan feminist bilinç yükseltme grupları, içselleştirilmiş ve çoğu zaman farkına bile varılmayan ezilmişlikleri ve farklı iktidar biçimlerini görmeyi sağlamıştır. Bu politika, daha kapsayıcı bir feminist dayanışmanın önünü açmıştır.

hooks (hooks, 2002; 29), ırk ve sınıflar üstü bir bağ kurmada feminist bilinç yükseltme deneyimlerinin önemli olduğu üstünde durur. Ona göre, kız kardeşliği inşa etme ve bu yönüyle feminist politik dayanışmayı da sürekli kılama yalnızca ortak ezilmişlik üzerinden değil, kadınlar arasındaki farklılıkları tanıyarak mümkün olabilir.

Feminist dayanışmaya ilişkin tartışmalar feminizm içerisindeki gelişmelerle birlikte değişmekte ve dönüşmektedir. 1981 yılında yayımlanan bell hooks "Ain't I Woman" kitabında ırk ve sınıfı içeren bir feminist dayanışmaya işaret eder. Sınıf ve ırkı denklemine katmayan hiçbir feminist dayanışmanın tam anlamıyla gerçekleşmeyeceğini vurgular. 1980'lerin sonlarında feminist akademisyenlerin kadınlar arasındaki ırk ve sınıf farklılıklarına farkındalık geliştirdiği görülmektedir (hooks ,2002; 35). Üçüncü dalga feminizmin de başlangıcı olarak kabul edilen bu dönem sınıf, ırk, cinsel yönelim gibi farklılıkları kadınların nasıl deneyimlediği üzerinde durmaktadır.

İkinci dalga feminizm, özel olanı politik ilan ederek ve "kız kardeşlik" etrafında ortak bir özne inşa ederek toplumsal mücadele zeminini derinden dönüştürmüştür. Kadınların ataerkil tahakküm altında benzer deneyimler yaşadığı varsayımı, dönemin kolektif seferberliğini besleyen güçlü bir temeli ortaya koymaktadır. Ancak, hareket içindeki bazı kadınlar, evrensellik iddiasında bulunan bu perspektifin kimleri dışarıda bıraktığını sorgulamaya başlamıştır. Irksal, sınıfsal, cinsel ve kültürel farklılıklarla şekillenen kadın deneyimlerinin sistematik olarak göz ardı edilmesi, bu ortaklık söyleminin bazı özneleri susturan bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kadınlığın ırk ve sınıftan ayrı anlaşılamayacağını savunan siyah feministlerin sesleri (hooks, 2012; Collins, 2000) ve varoluşları hareketin heteronormatif temellerine meydan okuyan lezbiyen feministlerin dışlanması, gerekli bir kırılma yaratmıştır. Bu "kız kardeşlik" krizi, dayanışma olasılığını yok etmemiş; aksine, daha karmaşık ve acil bir soru ortaya atmıştır: Eğer tek bir "kadınlık deneyimi" yoksa, anlamlı ve kapsayıcı bir siyasi ittifak hangi temeller üzerine inşa edilebilir? Bu temel soru, hareketi üçüncü dalgaya taşımış ve eşitlikte değil, farklılıkların açıkça tanınması ve müzakere edilmesi üzerine kurulu yeni bir dayanışma politikası talep etmiştir.

2.4. FARKLILIKLARI TANIMAK: ÜÇÜNCÜ DALGA, POST-YAPISALCILIK VE KESİŞİMSSEL DAYANIŞMANIN İNŞASI

İkinci dalgayı sona erdiren evrensel bir "kız kardeşlik" krizi, farklılıkların karmaşıklığıyla başa çıkmak için yeni teorik araçları zorunlu kılmıştır. Üçüncü dalga feminizm, bu eleştirel dönüşle tanımlanır; yani tek bir tahakküm ekseninden (toplumsal cinsiyet) uzaklaşarak iktidarın çoklu kesişen vektörler aracılığıyla nasıl işlediğini analiz etme üzerine kuruludur. Bu bölüm, feminist dayanışma fikrini yeniden düşünmeye olanak

tanıyan teorik perspektifleri inceleyecektir. Analiz, toplumsal ve politik kimliklerin belirli tahakküm biçimlerini üretmek üzere kesiştiğini öne süren kesişimsellik yaklaşımıyla başlayacak ve bu çerçevenin dayanışma anlayışını nasıl dönüştürdüğünü tartışacaktır. Ardından, kimlik kategorilerinin sabitliğini sorgulayan post-yapısalcı düşüncenin etkisine yönelecek; öznenin ve dolayısıyla dayanışmanın daha akışkan ve koşullu bir anlayışını sunacaktır.

2.4.1. Kesişimsellik: Irk, Sınıf, Cinsiyetin Ötesinde Baskı Matrisi

1990'lara gelindiğinde feminist hareket ve teori içerisinde kendisine önemli bir yer bulan kesişimsellik kavramı farklı tahakküm mekanizmalarının birbiriyle nasıl kesiştiği veya iç içe geçtiğini göstermek amacıyla ilk olarak Kimberle Crenshaw tarafından "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex" (1989) makalesinde kullanılmıştır. Feminist tarihe bakıldığında farklı tarihsel dönemlerde beyaz, orta sınıf, Avrupalı, heteroseksüel kadınların deneyimlerinden ayrılan, bu toplumsal konumlara sahip olmayan kadınların özgül deneyimlerine rastlanmaktadır. Siyah, Avrupalı olmayan, heteroseksüel olmayan, farklı sınıflardan kadınların itirazları her dönem içerisinde görülmüş olsa da bu farklılıkların farklı deneyimleri doğurduğu ve bunların patriyakayla ilişkili şekilde işleyişine sistematik bir bakış kesişimsellik perspektifiyle ortaya çıkmıştır. Amerikalı siyah bir feminist olan Kimberle Crenshaw, siyah kadınların farklı ezilme biçimlerine maruz kaldığını ele almıştır (Crenshaw, 2011). Burada siyah kadınları ezilme biçimlerini göstermek için kadın ve siyah olmalarını ayırarak ele almış ve bu durumu eksen (Axis) ve kesişim (Intersectional) olarak iki kavramla temellendirmiştir. Siyah kadınların deneyimlerini merkeze alarak yaptığı bu analiz ne yalnız cinsiyetçilikle ne de yalnız ırkçılıkla açıklanabilmektedir. Ve hatta sınıfın da dahil edilmediği bir analiz bu deneyimleri açıklamada eksik kalmaktadır. Bu nedenle bu deneyimlerin farklı tahakküm biçimleri de dahil edilerek tekrar düşünülmesi gerekmektedir (Crenshaw, 2011; 26; Sarıgöl. 2020).

Kesişimsellik perspektifi, ayrımcılığa neden olan faktörlerin birbirinden bağımsız, sabit kategoriler şeklinde ele alınmasını sorunlu bulur. Feminist politikanın ortaya koyduğu üzere, patriyarka diğer tahakküm sistemleri, ırkçılık, sınıfçılık, homofobi ve transfobi ile birlikte işler ve bu yapılar birbiriyle kesişerek karmaşık baskı biçimlerine yol açar. Dolayısıyla tekil bir kategori üzerinden yapılan sömürü ve baskı analizi, bu ilişkisel

yapıları görünmez kılmakta ve öznenin deneyimini eksik biçimde ele almaktadır. Örneğin sadece cinsiyet temelli bir okuma yapılması, bireyin aynı zamanda ırksal ya da sınıfsal bir ayrımcılığa maruz kalma biçimlerini dışarıda bırakabilir. Bu nedenle, feminist politika üretilirken sadece tek bir kategoriye odaklanan yaklaşımlar, ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği gibi birbiriyle kesişen kimlikleri ve bu kimliklere yönelik çoklu tahakküm biçimlerini dışlayabilir (Sarıgöl, 2020).

Feminist kuramsal ve politik yöntem açısından kesişimsellik perspektifi, patriyarka analizine önemli katkılar sunar. Günümüzde patriyarkanın, yalnızca cinsiyet temelli bir baskı rejimi değil; aynı zamanda kapitalizmle, homofobi ve transfobiyle, ırkçılıkla ve yaşçılıkla iç içe geçmiş bir tahakküm sistemi olduğu bilinmektedir. Bu yapılar arasındaki iş birliğini görünür kılmak ve analizi bu çoklu tahakküm ilişkileri üzerinden kurmak, patriyarkanın baskısına maruz kalan bireylerin deneyimlerini daha bütüncül bir şekilde anlamamıza olanak tanır. Örneğin, bir işçi kadının uğradığı sömürü yalnızca işçi sınıfına mensup olmasıyla açıklanamaz. Kapitalizm ucuz iş gücüne yönelir; ancak bir kadının ya da LGBTİ+'nın iş yerinde tacize uğraması, yalnızca ekonomik ilişkilerle değil, aynı zamanda patriyarkal normların işyeri dinamiklerine nasıl yerleştiğiyle de ilişkilidir. İşyerindeki görev dağılımlarının, beklentilerin ve güç ilişkilerinin cinsiyetliliği analiz edilmeden bu tür bir deneyim tam olarak açıklanamaz.

Bu bağlamda Kimberlé Crenshaw'ın ortaya koyduğu kesişimsellik kuramı da benzer şekilde yalnızca siyah ve beyaz kadınlar arasındaki farkı değil, siyah kadınların kendi içindeki farklı konumlarını da dikkate alarak, baskı sistemlerinin birbiriyle nasıl kesiştiğini anlamaya çalışır. Crenshaw, baskı biçimlerini tekil bir kategori üzerinden analiz etmenin eksik bir bakış açısı sunacağına ve bu nedenle aynı toplumsal grup içerisindeki farklılıkların da ortaya çıkarılması gerektiğine dikkat çeker.

Crenshaw'un açtığı bu yolda ilerleyerek kesişimsellik fikrini daha da derinleştiren Patricia Hill Collins de siyah kadınların deneyimlerini kesişimsellik perspektifinden ele almanın önemini vurgular. Ona göre siyah kadınların yaşadıkları deneyimler, hem içinde bulundukları gruplar tarafından tam olarak anlaşılamamakta hem de bu deneyimler yeterince temsil edilememektedir. Siyahi Feminist Düşünce: Bilgi, Bilinç ve Yetkilendirme Politikaları adlı eserinde Collins, bu durumu açıklamak için "içerideki yabancı" (outsider within) kavramını kullanır (Collins, 2000). Bu kavramla siyah

kadınların feminist hareket içerisinde ırk deneyimlerinin, ırkçılık karşıtı hareketlerde ise kadınlık deneyimlerinin görünmez kılındığını ifade eder.

Collins'e göre ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim birbiriyle bağlantılı biçimlerde işler. Bu çok katmanlı baskı ilişkilerini ise “baskı matriksi” (matrix of domination) kavramıyla açıklamaktadır. Ona göre bireylerin deneyimleri yalnızca bir kimlik ekseninden değil; bu kimliklerin kesişiminde şekillenir. Bu da herhangi bir özneyi salt “ezilen” ya da yalnızca “ayrıcalıklı” bir konuma yerleştirmeyi olanaksız kılar. Bu yaklaşım, feminist dayanışma ilişkilerinin de bu karmaşık yapılar üzerinden yeniden düşünülmesi gerektiğine işaret eder.

Siyah feminizm- postkolonyal feminizmin yürüttüğü tartışmalar hem feminist politikada hem de feminist kuramsal literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Cinsiyetçiliğe ve ırkçılığa karşı yürütülen kesişimsel mücadele feminist politikayı önemli ölçüde dönüştürmüştür. 1980’lerden günümüze kadar gelen süreçte kesişimsellik kavramı dönüşmüş ve yalnızca siyah feminizm değil, farklı ırk, sınıf, cinsel yönelim, cinsiyet kimliğini içeren çoklu tahakküm mekanizmalarını ortaya çıkarmada ve bunlara yönelik bir direniş biçimi geliştirmede önemli bir rol oynamaktadır.

1990’lara gelindiğinde feminist hareket ve teori içerisinde kendisine önemli bir yer bulan kesişimsellik kavramı etrafındaki tartışmalar da feminist dayanışmanın dönüşümüne ilişkin önemli yer tutmaktadır. Kesişimsellik kavramı, temelde kadınlar arası farklılıklara duyarlı ancak kimlik üzerinden değil, ortak değerleri temel alan kapsayıcı bir feminist dayanışma oluşturmaya ilişkin bir arzuyu ifade etmektedir (Özkazanç, 2018). Kesişimsellik kavramının ilk kullanımı renkli kadınların deneyim ve mücadeleleri üzerinden ırk ve toplumsal cinsiyeti politik bir bakış olarak ele almayı ifade etse de (Crenshaw, 1989), günümüzde kavrama yönelik eleştiriler ile dönüştüğü görülmektedir. İlk kullanıldığı şekilde var olan temaların yanı sıra kesişimsellik, belirli kimliklerin değil, tüm kimliklerin çoklu ve ilişkisel kuruluşuna dair bir yorum içermektedir (Nash, 2008, Patil 2013, Yuval-Davis 1999, 2006; Özkazanç, 2018). Bu yorum, tüm kimliklerden kadınların özgül deneyim ve mücadelelerinin ortaya çıkarılmasını da önemli kılmaktadır. Çoklu ezilme biçimlerine maruz bırakılmış kadınların özgül deneyimleri üzerinden tartışmaların yürütülmesi, kadınlar arası sınıf, ırk, etnik köken cinsel yönelim yaş gibi

farklıların incelenip bu farklılıklar üzerinden feminist dayanışmanın imkanlarına dair araştırmaların yapılması önemli durmaktadır.

Bu noktada kesişimsellik kavramıyla başlayan tartışmalar, günümüzde kimliklerin sabit değil, çoklu, değişken ve ilişkisel yapılar olduğuna işaret etmektedir. Bu anlayış, feminist politikanın da sabit özneler üzerinden değil çoklu ittifaklara dayanan dayanışma biçimleriyle ilerlemesi gerektiğine dair bir yaklaşımı beraberinde getirmektedir.

Kesişimsellik, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi sosyal kategorilere dayanarak, iç içe geçmiş iktidar sistemlerinin nasıl benzersiz ezilme deneyimleri ürettiğini analiz etmek için çok önemli bir çerçeve sunmuştur. Öte yandan, kesişimsellik yaklaşımı sosyal kimliklerin bir araya gelmesiyle oluşan spesifik ayrımcılık biçimlerini analiz etmeye odaklanırken, Judith Butler gibi düşünürlerin etkisiyle gelişen post-yapısalcı feminist teori, kimlik kategorilerinin sabitliğine dair varsayımları radikal bir şekilde sorgulama eğiliminde olmuştur. Bu yaklaşım, kimliğin yalnızca kesişen eksenlerden oluşmakla kalmayıp söylemsel olarak da inşa edildiği fikrini öne sürerek feminist teoride yeni bir epistemolojik kırılma yaratmıştır. Bu teorik değişim odağı verili kimliklerin kesişiminden, öznelerin ve kimliklerin nasıl inşa edildiği, mücadele edildiği ve icra edildiği meselelerine kaydırmıştır. Bu perspektif, dayanışmayı sabit gruplar arasındaki bir ittifak olarak değil, karşılaşmanın kırılğan alanında ortaya çıkan ilişkisel bir pratik olarak düşünmek için yeni yollar açmaktadır.

2.4.2. Özneler, Karşılaşmalar ve Kırılğanlık

Feminist hareketin tarihsel gelişimi ve bu hareket içerisinde feminist dayanışmanın izlerini ararken, üçüncü dalga feminist harekete gelene kadarki süreçte hareketin tekil ve belirli statü ve coğrafyaya işaret eden bir tarafı olduğu görülmektedir. Bu döneme kadar beyaz, Avrupalı, orta sınıf, heteroseksüel kadınların feminist hareket açısından öne çıkmakta ve feminist dayanışmanın da büyük ölçüde buradan kurulan yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu tür bir çıkarım feminist tarihi açısından keskin bir ayrıma işaret etmemektedir.

Daha önce tartışıldığı üzere, feminist hareketin tarihi; çeşitli kimliklere, sınıflara ve etnik kökenlere mensup kadınların ortak direnişleriyle şekillenmiş, çok boyutlu bir geçmiş yansıtmaktadır. Belirli dönemlerde baskın söylemler ortaya çıkmış olsa da kadınlar

arasındaki farklılıklar ve bunların farklı iktidar ve sömürü biçimleriyle ilişkisine yönelik eleştiriler her zaman var olmuştur. Üçüncü dalga feminizmle birlikte bu eleştiriler daha sistematik bir şekilde ele alınmaya başlamış, homojen bir kadın kavramı sorgulanmış ve daha kapsayıcı bir feminist dayanışma tahayyülü merkeze alınmıştır.

1980–2010 yılları arasını kapsayan üçüncü dalga feminist hareket, ırk, sınıf, etnik köken, cinsel yönelim ve cinsel kimlik gibi farklılıkların daha görünür hâle geldiği; bu farklılıklar üzerinden feminist politika ve dayanışma biçimlerinin üretildiği bir dönemi ifade eder. Bu süreçte bell hooks, Audre Lorde ve Patricia Hill Collins gibi feministler, siyah kadınların deneyimlerini tartışmalarının merkezine alarak feminist hareket içerisindeki güç ilişkilerini eleştirel bir biçimde ele almıştır.

Patricia Hill Collins (2000), beyaz kadınların kadınlık deneyimlerini yalnızca kendi bağlamları üzerinden ele aldıklarını ve bu yaklaşımın direniş biçimlerini dahi etkilediğini belirtmektedir. Bu bağlamda, beyaz kadınların en büyük yanılgılarından biri, kadınların deneyimlerini homojen bir grup deneyimi olarak değerlendirmeleridir. Oysa bu türden bir yaklaşım, farklı ırk, sınıf, cinsel yönelim ve kimliklerden kadınların özgün deneyimlerini göz ardı etmektedir.

Kadınların gündelik yaşamlarındaki direniş biçimleri de içinde bulundukları sosyo-kültürel koşullarla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle kadınlık deneyiminin tek tip bir formda ele alınması, farklı tahakküm mekanizmalarının nasıl iç içe geçtiğini görmemizi zorlaştırır. Bu durum, feminist dayanışmanın sınırlarını da belirleyen bir etkidir. Farklı kadınlık deneyimlerinin biricikliği ve bu deneyimlerin diğer kadınlarla birlikte ele alınabilmesi, feminist dayanışmanın niteliğini ve gücünü doğrudan etkiler.

Kadınların homojen bir grup olarak ele alınması, belirli kabulleri de beraberinde getirmekte ve bu kabullerin dışındaki deneyimlerin sorgulanmasına alan tanımamaktadır. Bu kabullerden biri de kadınların varsayılan olarak heteroseksüel kabul edilmesidir. Heteroseksüelliğin "doğal" olduğu yönündeki varsayımsal yaklaşım, farklı cinsel yönelimlere sahip kadınlara yöneltilen soruların tek taraflı bir şekilde şekillenmesine neden olur.

Örneğin; bir lezbiyene yöneltilen "nasıl", "ne zaman" ya da "neden" gibi sorular, heteroseksüel bir kadına sorulmaz. Bu yaklaşım, heteroseksüelliği varsayılan norm haline

getirirken diğerk yönelimleri sorgulanması gereken birer sapma gibi sunar. hooks (2020, s. 47), heteroseksüel kadınların da lezbiyen kadınlara yöneltilen sorular üzerine düşünmeleri gerektiğini vurgular. Bu öneri, patriyarkanın "normal" kavramı üzerinden ürettiğı iktidar yapısının sorgulanmasına ve dönüştürölmesine olanak tanır.

Bu sorgulama yalnızca heteronormativiteye karşı bir eleştiri üretmekle kalmaz; aynı zamanda feminist dayanışmanın kendisini de dönüştürür. Kadınlar, patriyarkanın inşa ettiğı normlara eleştirel bir gözle yaklaşarak, bu normların dışında kalan kadınların deneyimlerine daha duyarlı hale gelir. Bu da dayanışma pratiklerinin daha kapsayıcı, duygudaşlığa dayalı ve eşitlikçi bir zeminde yeniden kurulmasını mümkün kılar.

İkinci dalga feminist hareketle birlikte bu türden normatif kabullerin sorgulanmaya başlanması, üçüncü dalga feminist hareketin feminist dayanışmaya dair ortaya koyduğu daha kapsayıcı ve eleştirel yaklaşımın temelini oluşturur. Üçüncü dalga feministler, kadınların benzer baskı ve sömürü biçimlerine maruz bırakıldığı yaklaşımına eleştirel yaklaşarak, kadınlar arasındaki farklılıkları görünür kılan, bunların farkında olarak kurulan yeni bir dayanışma anlayışı geliştirmişlerdir. Bu yeni dayanışma anlayışı, duygudaşlığı da içeren bir birliktelik halini ifade etmektedir.

Bu noktada özellikle vurgulanması gereken, hooks'un (hooks, 2002) da altını çizdiği gibi, dayanışmanın yalnızca politik bir mesele değil, aynı zamanda duygusal bir sorumluluk olduğudur. Bu bakış açısı, feminist hareket içerisindeki ilişkilerin de dönüşmesini gerekli kılar. Feminist dayanışma, sadece farklı ırk, sınıf, cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliğinden kadınların bir araya gelmesiyle sınırlı değildir; her bir kadının biricik deneyimine kulak vermeyi ve bu deneyimler üzerinden kurulan karşılıklı ilişkilerle şekillenen bir dayanışmayı ifade eder. Böylece feminist dayanışma, sabit ve tek yönlü değil; ilişkisel, karşılaşmalara açık ve bu karşılaşmalarla birlikte dönüşen dinamik bir süreç olarak düşünölmelidir.

Üçüncü dalga feminist hareketin teorik arka planını şekillendiren ve bu doğrultuda feminist dayanışma anlayışında da dönüşömlere yol açan isimlerden biri Judith Butler'dır. Butler, birinci ve ikinci dalga feminizmin kadınlığı kendinde bir öz olarak ele alan yaklaşımına eleştirel bir mesafeyle yaklaşır. Ona göre cinsiyet, sabit, özsel ya da doğal bir kategori değil; kültürel söylemler aracılığıyla şekillenen ve tekrar eden

performanslar yoluyla inşa edilen bir yapıdır (Butler, 2019). Bu nedenle “kadın” kavramı da evrensel ve yekpare bir özneyi temsil etmez; aksine, toplumsal normlar tarafından belirlenen, değişken ve istikrarsız bir kimliğe işaret eder. Butler, cinsiyetin özcü bir anlayışla ele alınmasının feminist hareket içinde homofobi ve transfobiye zemin hazırlayabileceğini belirtir. Ancak bu dinamik ve geçişli cinsiyet anlayışının feminist mücadele içinde bir çatışma değil, farklılıklarla birlikte düşünmeyi mümkün kılan bir açılım yarattığını da vurgular. Bu çatlaklar ve uyumsuzluklar feminist politikanın geleceğine dair yeni imkanlar barındırmaktadır (Özkazanç, 2013; 120).

Bu noktada Butler’ın sunduğu çoklu imkân anlayışı, onun özne ve iktidar ilişkisine dair yaklaşımından beslenmektedir. Butler’a göre iktidar sadece özneyi bastıran bir yapıyı ifade etmez. Aynı zamanda özneyi inşa eden ve sürekli şekillendiren ilişkiler bütünüdür. Özne, iktidarın tekrar eden pratikler aracılığıyla kurulduğu bu süreçte, her tekrarın tam anlamıyla aynı olmaması nedeniyle bir çatlak yaratma potansiyeline de sahiptir. Bu çatlaklar, öznenin direnişinin imkânı olarak ortaya çıkar. Böylece kimlikler sabit ya da yekpare yapılar olmaktan çıkar; sürekli yeniden kurulan, akışkan ve çoğul yapılar hâline gelir. Bu perspektif, feminist öznenin ve dayanışmanın da sabit bir zeminden değil, değişen karşılaşmalar ve müzakerelerle şekillenen bir süreçten geçtiğini düşünmeyi mümkün kılar.

Butler (Butler, 2019), tanımlanamaz, kimliklendirilemez ve sürekli dönüşüm içinde olan bir direniş biçiminin, iktidarı krize sokma açısından belirleyici olduğunu vurgular. Bu yaklaşım, feminist hareket içinde queer kuramın temellerini oluşturan düşünsel zeminlerden biridir. Sabit bir kimlik ya da cinsiyet tanımına dayanmayan bu perspektif, feminist hareketin daha kapsayıcı ve çoklu ittifaklara açık bir anlayışla yeniden düşünülmesine kapı aralamıştır. Cinsiyet deneyiminin parçalı ve çoklu olarak ele alınması, dayanışmanın da sabit ve yekpare bir yapıdan ziyade, dönüşen ve ilişkisel karşılaşmalara açık bir süreç olarak kavranmasını mümkün kılar. Butler’ın öznenin dinamik ve akışkan olduğuna dair vurgusu, feminist mücadelede de karşılığını bulmuş; feminist dayanışmanın, kendi iç gerilimleriyle yeniden kurulan, açık uçlu ve sürekli dönüşen bir zemin olarak yeniden düşünülmesine olanak tanımıştır.

Butler’ın Cinsiyet Belası adlı çalışmasında cinsiyet kategorisinin sabit ve dışlayıcı yapısına yönelik eleştirileri, Kırılgan Hayat metninde gündelik yaşam pratikleri üzerinden

daha somut biçimde ele alınır. Butler (2024), bireyin özneleşme sürecinde nelerin belirleyici olduğunu tartışırken, insanın ancak bir başkasıyla karşılaşp etkileşim kurduğunda ve o başkası tarafından tanındığında varlık bulunduğunu vurgular. Bu tanınma süreci, kişinin kimliğini sadece kendi içinden değil, başkalarıyla kurduğu ilişkiler aracılığıyla şekillendirdiğini ortaya koyar. Dolayısıyla özneleşme süreci yalnızca bireysel bir mesele değil, toplumsal alanın ve ötekilerle kurulan ilişkilerin etkisiyle sürekli biçimlenen bir durumdur. Bu ilişkisel yapı, insanın başkalarına olan bağıllığını ve kırılganlığını da açığa çıkarır.

Butler (Butler, 2024), insanın ötekine olan bağımlılığını ve ihtiyaç hâlini “yaralanabilirlik” kavramı etrafında ele alır. Sürekli olarak ötekiyle ilişki içinde olmak ve toplumsal alandan etkilenmeye açık olmak, insanın yaralanabilirliğinin kaçınılmazlığını gösterir. Bu kırılganlık hali, kayıp, saldırı, ölüm gibi deneyimlerle karşı karşıya gelme durumundan beslenir. Öznenin ötekiyle kurduğu ilişkideki deneyimleri, kendi dönüşüm sürecini etkileyen bir sürece işaret eder. Bu bağlamda “kimin hayatı daha değerli”, “kimler görünmez kalıyor” ya da “kimlerin kaybı yas tutulmaya değer görülüyor” gibi sorular gündeme gelir. Böylece, yaralanabilirliğin yalnızca bireysel değil, toplumsal kategorilerle iç içe geçmiş bir gerçeklik olduğu ortaya çıkar (Butler, 2024, s. 12).

Ötekiyle kurulan ilişki üzerinden şekillenen insanın özneleşme süreci, toplumsal alanda oluşan değer hiyerarşilerine de kapı aralar. Bu süreçte, “kimin hayatı daha değerli, kimin hayatı ise daha az değerli kabul ediliyor?” sorusu önem kazanır. Örneğin, kimlerin hayatı yaşarken bile görmezden gelinip yok sayılırken, kimlerin hayatı toplum tarafından değerli görünür. İnsan sürekli olarak başkalarıyla etkileşim içinde olduğu ve bu etkileşim yaralanabilirliğimizi ortaya çıkardığı düşünüldüğünde, bu yaşamlar arasındaki hiyerarşi neye göre şekillenmektedir? (Butler, 2024, s. 12).

Bu noktada Butler’ın (Butler, 2019) kimlik kategorilerinin sabit olarak ele alınmasının, toplumsal hiyerarşilerin oluşumuna katkı sağladığını söylemek mümkündür. İktidarın, sürekli yeniden üretilen sabit kimlik kategorileri üzerinden inşa edilmesi, bu kimliklerin dışında kalan karşılaşmaları görünmez kılar. Böyle bir yok sayma hali, kimlikler arasında kurulabilecek dayanışma ilişkilerini de zayıflatır. Butler’ın bu yaklaşımı, üçüncü dalga feminizmin kuramsal zeminini oluştururken, feminist dayanışmanın nasıl kurulacağı ve kimleri kapsayacağına ilişkin tartışmalarını da ortaya çıkarmıştır. Üçüncü dalga

feminizme kadar cinsiyet kategorisi değişmez, sabit bir tanımla ele alınarak şekillenmişken, bu dönemle birlikte cinsiyetin sabit olmayan, akışkan, dinamik bir çerçevede ele alınmaya başlanmıştır. Bu yönelme, feminist dayanışmaya kimlerin dahil olduğu ve bu dayanışmanın çoklu ittifaklar yoluyla nasıl şekilleneceği sorularını gündeme taşımıştır. Butler'ın tanımlanamaz, akışkan ve ilişkisel bir cinsiyet okuması, ötekiyle kurulan karşılaşmalar üzerinden oluşan özneleşme süreçlerini de dönüştürür. Bu karşılaşmalar, kişinin ötekiyle ilişkisi üzerinden oluşan bağımlılığı ve kırılganlığı görünür kılar. Dayanışma ise kırılganlıkların yok sayılmadığı, aksine bu kırılganlıkları tanıyarak ve farkında olarak dönüşümün mümkün kılındığı bir zemini işaret eder. Böyle bir dayanışma, yalnızca mağduriyet üzerinden değil, patriyarkanın özneler arası kurduğu değer hiyerarşilerini sorgulamak ve bu hiyerarşileri yıkmak için ilk adımı atmak anlamına gelir.

Üçüncü dalga feminizmin önemli isimlerinden biri olan Nancy Fraser (2008), tıpkı Butler gibi, toplumda kimlerin ihtiyaçlarının dile getirildiği ve kimlerin ihtiyaçlarının görmezden gelindiği sorularını sorarak, hegemonik olan ile dışlananlar arasındaki farkı görünür kılmak gerektiğini vurgular. Farklı toplumsal cinsiyet, sınıf, yaş ve etnik kimlik gibi konumlar, toplumda eşitsiz bir yapı yaratmakta; bu da kadınlar arasında homojen bir kategori yerine, eşitsiz biçimlerde şekillenen kimliklerin ve deneyimlerin varlığını göstermektedir. Bu nedenle, kadınlar arasındaki farklılıkların toplumsal konumlarıyla birlikte feminist analizlere dahil edilmesi elzemdir. Butler gibi Fraser da sabit bir kadın kimliği ya da mutlak bir feminist özne inşasının mümkün olmadığını ileri sürer. Ancak Fraser'a göre, kadınlar arasındaki bu farklılıklardan doğan gerilim, bir çatışma değil; tam tersine, farkları tanıyan ve bu farklar üzerinden inşa edilen bir feminist yaklaşım sayesinde dönüştürülebilir (Sarigöl, 2020, s. 340). Buradan hareketle feminist mücadelenin yalnızca devamlılığını değil, aynı zamanda daha kapsayıcı mücadele hattına evrilmesine kapı aralamış olur.

Butler'ın cinsiyete yönelik yaklaşımıyla birlikte üçüncü dalga feminist hareketin temel tartışmalarında biri cinsiyetin sabit şekilde ele alınmayacağına ilişkin düşüncesidir. Butler ve Fraser'ın yaklaşımlarıyla, bu dönemin farklılıkları merkeze alan bir yaklaşımı ortaya çıkardığı görülür. Bu yaklaşım hem kuramsal literatürde hem de politik mücadele alanında kendisine yer bulmuş; trans feminizm, siyah feminizm ve postkolonyal

feminizm gibi farklı feminist yaklaşımların söylemlerini ön plana çıkarmıştır. Bu söylemlerin görünürlük kazanması, feminist mücadelenin sınırlarını ve hareket alanını yeniden düşünmeyi zorunlu kılmış; farklı tahakküm biçimlerinin nasıl işlediği ve bu yapılarla nasıl mücadele edilmesi gerektiğine dair sorgulamaları artırmıştır. Bu çerçevede feminist dayanışmanın da sabit kimliklere değil, patriyarkal sistem içinde ezilen tüm toplumsal özneleri kapsayacak şekilde dönüşmeye başladığı görülmektedir. Bu dönüşüm, feminist dayanışmanın çoklu kimlikler üzerinden kurulmasına ve bu kimliklerin karşılaşmalar yoluyla yeniden düşünülmesine olanak tanır.

Bu karşılaşmalar yalnızca söylemsel düzeyde ilerleyen bir süreci ifade etmez; duygulanımsal düzeyde de yoğun süreçleri içerir. Sara Ahmed, *Duyguların Kültürel Politikası* (Ahmed, 2015) adlı çalışmasında bu noktada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Ahmed'e göre, duygular bireysel değil, kolektif ilişkilerle biçimlenir. Bu ilişkiler, toplumsal özneler arasındaki mesafeleri belirler ve yakınlık ya da uzaklık üretir. Duygular yalnızca içsel tepkiler değil; aynı zamanda bedenler arasında dolaşarak yönelimler yaratır ve kimlikler arası sınırların nasıl kurulduğunu ya da aşıldığını gösterir.

Bu araştırmanın sahasında da duygular, özellikle şefkat, korku, suçluluk, hayranlık gibi hisler, feminist dayanışmanın kurulma ya da kesintiye uğrama anlarında belirleyici rol oynamıştır. Mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasında kurulan ilişki, Ahmed'in (2015) belirttiği gibi, Türkiyeli kadınların öteki olan mülteci kadınlara yönelik duygularının, aralarındaki ilişkinin temelini oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasındaki dayanışmanın izleri, duyguların ötekine nasıl yöneldiğini ve bu duyguların eylemlerimize nasıl etki ettiğini görmek açısından önemlidir. Ancak Ahmed'in (Ahmed, 2015) de vurguladığı gibi, bu durum yalnızca bireysel bir süreci ifade etmez. Duygular, ötekilere karşılık verme şeklimizle, onlarla temas biçimimizle şekillenir ve özne, o temasların şeklini alır.

Bu bağlamda, feminist dayanışmanın yalnızca ideolojik bir söylem değil, duygulanımsal temaslarla örülü ve toplumsal ilişkilennmeler içinde şekillenen bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Duyguların politik işlevi, kimi zaman yakınlaşmayı mümkün kılkarken, kimi zaman da mesafe ve dışlamayı yeniden üretebilir. Bu nedenle feminist dayanışmanın imkanı, yalnızca ortaklıkta değil; farklılık, çelişki ve kırılgnlıkla kurulan temaslarda da

aranmalıdır. Bu duygulanımsal ve ilişkisel zemin, feminist teorinin tarihsel dönüşümünde üçüncü dalgayla birlikte yeniden şekillenmiştir.

Bu dönemle birlikte giderek derinleşen tartışmalar, feminist dayanışmanın geçirdiği dönüşümü anlamak açısından önemlidir. Feminist politik mücadelenin uğradığı her dönüşüm, dayanışmayı yalnızca bir strateji değil, aynı zamanda etik bir sorumluluk alanı olarak da ortaya koymaktadır. Çünkü feminizm, yalnızca patriyarkaya karşı verilen ortak bir direniş değil; aynı zamanda ilişkisel bir alan olarak da düşünülmelidir. Bu bağlamda, karşılaşma kavramı feminist dayanışma açısından merkezi bir önem taşımaktadır. Karşılaşma, toplumsal konumları itibariyle farklı olan kişilerin bir araya gelmelerine, bu bir araya gelışten doğacak karşılıklı olarak dönüşüme işaret eder. Butler'ın da vurguladığı üzere, ötekiyle sürekli etkileşim içinde olma hâli ve bu ilişkiden doğan kırılma, feminist dayanışmanın inşasında belirleyici olabilir. Böyle bir yaklaşım, dayanışmanın çoklu kimlikler üzerinden kurulması gerektiğini ve bu kimlikler arasındaki tahakküm ilişkilerinin fark edilmesiyle birlikte müttefikliklerin dönüştüğünü ve çoğaltıldığını ortaya koymaktadır.

Üçüncü dalga feminist hareket, ikinci dalga feminizmin homojen kadınlık anlayışını sorgulayarak önemli bir kırılma yaratmıştır. Bu dönemde Judith Butler'ın sabit cinsiyet kategorilerine yönelik eleştirisiyle birlikte, cinsiyetin toplumsal inşa süreci olarak anlaşılması, feminist dayanışmanın da daha kapsayıcı biçimlerde yeniden düşünülmesini mümkün kılmıştır. Böylece yalnızca cinsiyetçilik değil, ırkçılık, homofobi ve transfobi gibi çoklu ayrımcılık biçimlerine karşı yürütülen mücadeleler de feminist harekette ortaklaştırılmaya başlamıştır. Siyah feminizmden trans feminizme uzanan çizgide, farklı sınıf, ırk, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliklerinden kadınların ve LGBTQ+'ların deneyimlerinin ortaya çıkarılması ve bu deneyimlerin feminist politikanın içerisinde yer almaya başlaması, feminist mücadelenin ve dayanışmanın tüm bu farklılıkları kesen bir şekilde tekrar ele alınmasına ve yeni bir zeminde tekrar inşa edilmesine olanak tanımıştır. Birinci dalga feminizmden itibaren izlerine rastlanan ancak çoğu zaman sistematik biçimde ele alınmayan bu yaklaşım, üçüncü dalga ile feminist teorinin ve pratiğin merkezine yerleşmiştir. Günümüzde kesişimsellik kavramı hâlâ çeşitli tartışmaların odağında yer alsa da feminist dayanışmanın dönüşümünü anlamak açısından önemli bir kavramsal araç işlevi görmektedir.

2.5. TEORİDEN SAHAYA- MÜLTECİ VE TÜRKİYELİ KADINLAR ARASINDA DAYANIŞMANIN KARMAŞIKLIĞI

Bu bölümde ele alınan teorik tartışmalar, feminist dayanışma anlayışının yalnızca benzerlikler ve ortaklıklar üzerinden değil; farklar, eşitsizlikler ve gerilimler üzerinden de kurulabileceğini ortaya koyarak, dayanışmanın nasıl düşünüldüğü konusunda köklü bir değişimi gözler önüne sermektedir. Kimlik temelli, homojen ve çoğu zaman dışlayıcı bir kadınlık anlayışından uzaklaşarak, farklılıklar içinde ortak deneyimler, özellikle de ataerkil tahakkümün ortak etkileri üzerine kurulu bir siyasi kız kardeşlik fikri ön plana çıkmaktadır. Ancak bu da ezilme deneyimlerinin evrensel olmadığı yönündeki eleştirel farkındalıkla parçalanmıştır. Siyahi, postkolonyal ve lezbiyen feministlerin müdahaleleri, dayanışmanın varsayamayacağı; aksine ırk, sınıf, cinsiyet ve milliyetin karmaşık ve çoğu zaman acı verici kesişim noktaları üzerinden inşa edilmesi gerektiğini kesin olarak göstermiştir (Collins, 2000; Hooks, 2012). Çağdaş feminist düşünce, özellikle kesişimsellik ve post-yapısalcılık mercekleri aracılığıyla, dayanışmayı statik bir sonuç veya önceden var olan bir kimlik olarak değil, kırılğan, koşullu ve acımasızca müzakere edilen ilişkiyel bir pratik olarak tasavvur etmektedir (Butler, 2024; Wickström ve diğerleri, 2021). Bu, farklılıkların kaçınılmaz olarak beraberinde getirdiği gerilimleri yok saymak yerine, bu gerilimlerle birlikte yaşamayı göze alan bir etik ve politik duruşu ifade eder.

Ancak bu teorik anlayış, çok önemli bir soruyu gündeme getirmektedir: Bu ilkeler, gündelik hayatın dağınık, samimi ve çoğu zaman depolitize karşılaşmalarında nasıl tezahür etmektedir? Eğer dayanışma müzakere edilen bir pratikse, ortak bir politik dil paylaşmayan ancak bir mahalleyi, bir işyerini veya çocuk bakımı sorumluluğunu paylaşan kadınlar arasında bu müzakere neye benzemektedir? Bu tez, gündelik bağlantı potansiyeli ile bunun ani kopuşu arasındaki keskin çelişkiden hareketle yazılmıştır. Temel sorun, gerçek hayattan bir olayla ortaya çıkmıştır: Komşuluk yardımlaşmasının sıradan müteakabiliyetine dayanan, Türkiyelil bir kadın ile mülteci bir kadın arasındaki güven ilişkisi, güvenilen komşunun bir tehdit kaynağı haline geldiği milliyetçi şiddet dalgasıyla bir gecede paramparça olmuştur. Bu çalışmanın kalbindeki temel ikilem, samimi dayanışma pratiklerinin makro düzeydeki iktidar ilişkileri karşısında nasıl kırılğanlaştığının çelişkisidir. Bu durum, dayanışmayı sadece soyut ve normatif bir politik hedef olarak değil, aynı zamanda duygusal yükü, kırılğanlığı ve gündelik çelişkileri olan

yaşanmış bir deneyim olarak ele almayı gerektirmektedir. Tam da bu nedenle, sunulan teorik çerçeve, araştırmanın temel sorularını şekillendiren entelektüel seyrin merkezine yerleşmektedir.

Türkiye'deki mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasındaki gündelik etkileşimlerde dayanışma veya yokluğu nasıl yön bulmaktadır? Yasal statü, milliyet, sınıf ve etnisitenin kesişimsel dinamikleri, eşzamanlı olarak hem bağlantı anlarını nasıl mümkün kılmakta hem de sürtüşme veya tamamen başarısızlık anlarını nasıl üretmektedir? Tüm bu belirsizlikler, gerilimler ve geçici yakınlaşmalar içinde "feminist dayanışma" kavramını kullanmak ne anlama gelmektedir? Bu tez, sabit ve kesin bir tanım sunmaktan ziyade, kırılğan ve bazen çelişkili ortaklık biçimlerini izleyerek bu ilişkisel alanın dinamiklerini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Böylece, derin farklılıklarla şekillenen bir dünyada dayanışmanın hangi koşullarda mümkün olduğunu ve hangi noktalarda sınırlı veya kırılğan olduğunu kavramsal düzeyde tartışmaya açmayı hedeflemektedir. Takip eden bölümler, bu çalışmanın sorununu derinlemesine incelemek için benimsenen metodolojik yaklaşımı ve sahadan elde edilen çok katmanlı anlatıların analizini ele alacaktır.

Bu teorik temel doğrultusunda, mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasındaki gündelik karşılaşmalarda güvenin kırılğan dokularını, farklılıkların dile getirilmeyen gerilimlerini ve bakımın somutlaşmış etiğini keşfetmek; deneyimi önceliklendiren, araştırmacının konumunu kabul eden ve bir dinleme etiğine bağlı olan metodolojik bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu bağlamda, bir sonraki bölüm, çalışmanın seyrini belirleyen feminist metodolojik yaklaşımı sunacak ve dayanışmanın gündelik pratiklerde aldığı karmaşık biçimleri kavramak için seçilen nitel araştırma tasarımını kapsamlı bir şekilde açıklayacaktır.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölüm, çalışmama rehberlik eden metodolojik ve epistemolojik temelleri sistematik olarak incelemekte ve bu temellerin araştırma güzergahımı şekillendirmedeki rolünü sorgulamaktadır. Soruşturmayı yapılandıran teorik taahhütlerin, etik kaygıların ve pragmatik kararların izini sürmek, feminist metodolojinin —özellikle de duruş teorisiyle olan etkileşiminin— bilgi üretim yaklaşımını nasıl yönlendirdiğini aydınlatır. Ardından, katılımcıların nasıl seçildiği ve beklenmedik saha çalışması zorluklarının analitik olarak nasıl yeniden yorumlandığı da dâhil olmak üzere araştırma tasarımına odaklanılmaktadır. Bölüm, veri toplama sürecini açıklamakta ve tematik içerik analizinde attığım sistematik adımları özetlemektedir. Kendi konumsallığıma yönelik refleksif bir yaklaşımla sona ermekte ve bilginin nasıl üretildiğine dair şeffaf bir anlatım sunmaktadır.

3.1. METODOLOJİK VE EPİSTEMOLOJİK ÇERÇEVE: FEMİNİST DURUŞ VE KESİŞİMSELLİK

Bu çalışma, tekniğin ötesine geçerek araştırmamın her aşamasına rehberlik eden politik ve etik bir duruş olarak işlev gören feminist bir metodolojik çerçeveye dayanmaktadır. Bu yaklaşım, metodolojiyi tarafsız bir araç olarak görmek yerine, katılımcıların öznelliklerini ve gündelik deneyimlerini merkeze alırken, aynı zamanda araştırma karşılaşmamın içine gömülü olan güç dinamiklerini de açığa çıkarır. Çalışma, "dayanışma" kavramını ön plana çıkararak, kendi araştırma sürecimi bilinçli olarak, benimle katılımcılar arasında hiyerarşik olmayan, karşılıklı ilişkiler kurmayı amaçlayan politik bir eylem olarak çerçeveler.

Feminist metodoloji, evrensel doğruların nesnel, değerden bağımsız bir gözlem yoluyla keşfedilebileceğini iddia eden pozitivist paradigmalara karşı çıkar. Bunun yerine, şu soruyu sorarak nesnellik nosyonuna meydan okur: Kimin perspektifi evrensel olarak çerçevelenmektedir? Feminist akademisyenlere göre, tarafsız bilgi olarak sunulan şey, genellikle hâkim olanın duruşunu ayrıcalıklı kılan erkek merkezli bir dünya görüşünü yansıtır. Buna karşılık, marjinalleştirilmiş olanın —"öteki"nin— perspektifinden üretilen bilgi, alternatif ve genellikle bastırılmış gerçeklere erişim sunar. Sandra Harding'in (1987) de belirttiği gibi, feminist araştırma katı, dışlayıcı soruşturma modellerinden ayrılmalı ve

bunun yerine, geleneksel otorite sınırlarının dışında kalanların yaşanmış gerçekliklerini yansıtan bilme biçimleri geliştirmelidir.

Bu çalışmanın epistemolojik yöneliminin merkezinde, tüm bilginin temel olarak toplumsal bağlamlar içinde konumlandığını öne süren Feminist Duruş Teorisi yer alır. Harding'in (1987) çığır açan çalışmasına dayanan bu teori, marjinal toplumsal konumların —tam da hâkim güç yapılarından dışlanmaları nedeniyle— ana akım epistemik çerçevelerde genellikle bulunmayan özgün eleştirel perspektifler ürettiğini savunur. Bu araştırmada duruş teorisi, bilginin hem mülteci hem de Türkiyeli kadınların deneyimlerinden nasıl doğduğunu anlamam için bir mercekle işlevi görür. Onların anlatıları sadece anekdotal kanıtlar olarak değil, ataerki sistemlerin nasıl işlediğini ve bunlara nasıl meydan okunabileceğini aydınlatan hayati bilgi kaynakları olarak ele alınır. Amacım, kadınları marjinalleştiren yapıları açığa çıkarmak ve dönüşüm olanaklarının izini, soyut ya da sözde evrensel doğrularla değil, baskının en keskin uçlarında yaşayanların deneyimlerine dayanan soruşturmalar aracılığıyla sürmektir.

Aynı zamanda bu çalışma, tekil, birleşik bir "kadın deneyimi" nosyonunu açıkça reddeder. Patricia Hill Collins'in (2000) siyah kadınların hayatları üzerine yaptığı çalışmada ikna edici bir şekilde gösterdiği gibi, kadınlığa dair özcü anlayışlar, farklı kadınların gerçekliklerini şekillendiren örtüşen güç sistemlerini gizler. Toplumsal cinsiyet tek başına işlemez; ırk, sınıf, cinsellik ve yasal statü ile iç içe geçmiştir. Bu araştırmada, Chandra Talpade Mohanty'nin (2003) homojenleştirilmiş bir "Üçüncü Dünya kadını" inşa eden sömürgeci bakış eleştirisiyle örtüşen kesişimsel bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu çalışma, deneyimi kendiliğinden açık bir gerçek olarak ele almak yerine, mülteci ve Türkiyeli kadınların yaşanmış gerçekliklerindeki karmaşıklığa, özgüllüğe ve farklılığa dikkat gerektiren eleştirel bir başlangıç noktası olarak kabul eder. Bu mercekle aracılığıyla, feminist dayanışmanın politikaları ve kırılganlıkları keşfedilmektedir.

3.2. ETİK PROSEDÜRLER VE KATILIMCI HAKLARI

Bu araştırma, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulu'ndan onay alınarak tüm etik prosedürlere uygun şekilde yürütülmüştür.

Veri toplama sürecine başlamadan önce, tüm katılımcılara çalışmamın amacı, yöntemleri, verilerin nasıl kullanılacağı ve katılımcı hakları hakkında hem sözlü hem de yazılı olarak kapsamlı bilgi verdim. Katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmıştır. Katılımcılara, istedikleri zaman, herhangi bir sonuç olmaksızın araştırmadan çekilme ve cevaplamak istemedikleri herhangi bir soruyu yanıtlama hakkına sahip oldukları açıkça bildirilmiştir. Her bir araştırma öznesinden, mülakatlarına başlanmadan önce yazılı bilgilendirilmiş onam aldım.

Gizlilik ve anonimliği sağlamak amacıyla, tüm katılımcılara bu metin ve ilgili tüm araştırma belgelerinde takma adlar verilmiştir.² Her bir katılımcının açık izniyle, mülakatlar sesli olarak kaydedilmiştir. Neyse ki, tüm katılımcılar sesli kayıt yapılmasına rıza göstermiştir. Kayıtlar, kelimesi kelimesine güvenli bir şekilde deşifre edilmiştir. Yalnızca deşifre amacıyla kullanılan bu kayıtlar, şifreli bir biçimde güvenli bir şekilde saklanmakta olup, bu araştırma projesi tamamlandığında kalıcı olarak silinecektir.

3.3. ARAŞTIRMA DESENİ, KATILIMCILAR VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLARIN ANALİTİK DEĞERİ

Çalışmamın özgün tasarımı, on katılımcının her birini diğer gruptan biriyle eşleştirmek üzere ikililerin oluşturulması etrafında yapılandırılmıştı. Spesifik olarak plan, yedi mülteci kadın ve üç Türkiyeli kadını, sivil toplum katılımı, iş yeri etkileşimleri veya komşuluk gibi gündelik ilişkiler aracılığıyla hâlihazırda bir tür sosyal bağ paylaştıkları karşılıklarıyla eşleştirmeyi içeriyordu. Bu eşleştirme stratejisinin arkasındaki mantık, feminist dayanışmayı soyut bir ideal olarak değil, ortak veya çekişmeli tarihlerle şekillenen somut, yaşanmış ilişkiler içinde ortaya çıkan bir şey olarak incelemektir.

Ancak pratikte, amaçlanan simetri tam olarak gerçekleştirilemedi. Araştırmamda, katılımcı ilişkilerinde beklenmedik kırılmalarla karşılaştım: iki Türkiyeli kadın katılımını geri çekti. Aynı zamanda, üçüncü bir kadın da mülteci bir kadınla olan ilişkisini hem ani hem de düşmanca bir şekilde sonlandırarak önerilen eşleştirmeyi fiilen geçersiz kıldı. Başlangıçta sadece lojistik aksaklıklar olarak görünen bu durum, daha derin bir şeyi ortaya çıkardı: ulusötesi feminist ittifaklara musallat olan iç gerilimler. Araştırma öznelere

² Takma adlar, katılımcıların uyruklarına ve kültürel arka planlarına uygun şekilde, ChatGPT desteğiyle seçilmiştir.

arasındaki eşleştirmenin dağılması, beklenmedik bir içgörü alanı sundu; bu alanda, dayanışmanın hassas yapısının, karşılıklılığın kendiliğinden varsayılamayacağı, yalnızca dikkatli bir müzakereyle kurulabileceği anlaşıldı. En önemlisi, bu bariz metodolojik başarısızlıkları, karmaşık güç farklılıklarını göz ardı eden evrensel kız kardeşliğe dair romantikleştirilmiş nosyonlarla doğrudan yüzleşen değerli ampirik kanıtlar olarak yeniden çerçeveledi.

Bu kırılma anları, çalışmamın neden özellikle Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasındaki ilişkilere odaklandığının da altını çizmektedir. Göç ve sınır rejimlerinin şekillendirdiği mevcut politik bağlamda, “öteki” konumundaki mülteci kadınlarla vatandaşlık bağına sahip Türkiyeli kadınlar arasındaki karşılaşmalar, feminist dayanışmanın nasıl kurulduğu veya hangi koşullarda kesintiye uğradığını incelemek için önemli bir zemin sunmaktadır. Çalışmanın amacı, tam da bu gerilimli ve çelişkili zemin üzerinde, dayanışmanın hangi pratikler ve duygulanımlar aracılığıyla mümkün kılındığını ya da neden mümkün olamadığını anlamaktır. Dolayısıyla ortaya çıkan asimetri, yalnızca metodolojik bir tesadüf değil, araştırmanın temel analitik odağını besleyen bir saha dinamiği haline gelmiştir.

Refleksif bir metodolojik perspektiften bakıldığında, ortaya çıkan asimetri —yedi mülteci kadın ve üç Türkiyeli kadın— farklılıklar arasındaki karşılaşmaları şekillendiren politik gerilimlere açılan bir pencere haline gelir. Bu başarısız olan veya en baştan engellenen etkileşimler; milliyet, yasal güvencesizlik, etnisite ve sınıf gibi kesişen güç ilişkilerinin, dayanışmanın mümkün —veya imkânsız— hale geldiği koşulları şekillendirmedeki rolünü aydınlatmaktadır. Bu asimetri, çalışmamızı zayıflatmaktan uzak, gündelik hayattaki feminist dayanışmanın kırılabilirliğini, olumsuzluğunu ve çekişmeli doğasını ön plana çıkararak onun eleştirel keskinliğini artırmaktadır. Kırılabilirliğe ve farklılığa duyarlı bir feminist etiğe uygun olarak, bu araştırma, bu kopuş anlarını sapmalar olarak değil, soruşturmanın gerekli bileşenleri olarak ele almıştır. Bu anlamda dayanışma, statik bir başarı olarak değil, kısmi, düzensiz ve sık sık kesintiye uğrayan ilişkiyel bir süreç olarak ele alınır.

3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Bu araştırmanın birincil verilerini, on araştırma öznesiyle yaptığım derinlemesine, yarı yapılandırılmış mülakatlar yoluyla topladım. Bu yöntemi seçmemin nedeni, feminist metodolojik ilkelerle uyumlu olmasıdır. Araştırmam için esnek bir yapı sunarken, aynı zamanda araştırma öznelerinin hikayelerini kendi koşullarında paylaşımları için alan yaratır. Mülakatı tarafsız bir veri toplama alıştırması olarak çerçevelemek yerine, süreç kasıtlı olarak, karşılıklı alışverişe değer veren ve araştırma öznelerinin kendi başlarına birer bilgi üreticisi olarak merkeze alan bir karşılıklı etkileşim alanı olarak tasarlanmıştır.

Feminist araştırma etiğine uygun olarak, kendi araştırmacı-araştırma öznesi dinamiğine gömülü olan güç dengesizliklerini ele almaya ve yumuşatmaya özel bir dikkat gösterdim. Ben, mülakatlara —mülteci kadınlarla konuşan Türkiyeli bir akademisyen ve vatandaş olarak— kendi konumsallığıma ve bu bağlamın içerdiği yapısal asimetrilere dair sürekli bir farkındalıkla yaklaştım. Araştırma öznelerinin, benim otoritem veya beklentilerim tarafından kısıtlanmış hissetmeden, kendilerini rahatça ve kendi dillerinde ifade etmekte özgür hissettikleri bir ortamı teşvik etmek için bilinçli çabalar gösterdim.

Mülakat süreci sahanın içinde şekillendi. Analiz, teorik arka planının rehberliğinde, deneyime derinden odaklanmaktadır. Araştırmanın amacı, mülteci ve Türkiyeli kadınların ilk karşılaşmalarında ne hissettiklerini, kurulan bağların nasıl zamanla zayıflayıp kopabildiğini ve bu ilişkilerde rol oynayan eşitsizlikleri ve farkları görünür kılmaktır. Özellikle, bu farklılıkların her etkileşimi nasıl etkilediğini ve çoğu zaman açıkça söylenmeyen ama hissedilen gerilimleri anlamaya çalışmıştır. Açık uçlu sorularla araştırma özneleri, ilişkilerini şekillendiren katmanlı gerilimleri, çelişkileri ve duygusal dokuları kendi ifadeleriyle keşfetmeye teşvik edilmiştir. Amacım, bilgi toplamanın ötesinde, araştırma öznelerinin deneyimlerini, gündelik hayattaki feminist dayanışmanın katmanlı ve genellikle çekişmeli arazisini aydınlatmaya yardımcı olabilecek geçerli, konuma dayalı bir bilgi biçimi olarak tanımaktır.

3.4.1. Görüşme Süreci

3.4.1.1. Saha ile İlk Temas: Konumlanma, Yaklaşım ve Etik Sorumluluk

Bu bölümde, kadınlarla ilk görüşmelere başladığımda hissettiklerimi, kendimi nasıl konumlandığımı ve araştırmanın başından itibaren feminist metodolojinin

“araştırmacının konumu” yaklaşımı çerçevesinde sürdürdüğüm sorgulama sürecini ele alıyorum. Araştırmacı olarak ne bildiğimi, nasıl bildiğimi ve kimin bilgisini anlamaya çalıştığımı sürekli olarak gözden geçirdim.

Sahaya çıkmadan önce en büyük kaygılarımdan biri, kadınlarla görüşme sırasında nasıl bir tavır içinde olacağım sorusuydu. Görüştüğüm kişileri yalnızca veri üreten değil, araştırmanın aktif bir parçası olarak gören bir yaklaşımı benimseyerek, aramızda kurulacak ya da kurulamayacak olan dayanışmayı baştan engelleyecek herhangi bir tutum sergilememek için çaba gösterdim. Özellikle mülteci kadınlarla yaptığım görüşmelerde, Türkiye vatandaşı olmamın aramızda hiyerarşik bir ilişki kurabileceği ihtimalini bilerek hareket ettim; bu nedenle, konumumu sürekli olarak gözlemlemeye ve gerekirse geri çekilmeye dikkat ettim.

Sahaya dair hazırlığımı ilk görüşmeden çok önce yapmış olsam da duygusal olarak hazır hale gelmem zaman aldı. İçinde bulunduğum kişisel süreç, dinleyeceğim hikayelere nasıl tepki vereceğim sorusunu sürekli aklımda tuttu. Yüksek lisans ders döneminde yaptığım pilot bir görüşme deneyiminden yola çıkarak, kadınların anlatacağı hikayelerden etkileneceğimi biliyordum ve bu etkilenmenin görüşme sırasında aramızdaki bağı zedelemeyecek şekilde yönetilmesi gerektiğini kendime sık sık hatırlattım.

İlk görüşmemi yapacağım kişinin evine giderken, görüşmenin mutfakta ya da ayrı bir odada gerçekleşeceğini; böylece daha sessiz bir ortam oluşacağını varsayıyordum. Ancak tek bir odanın bulunduğu ve diğer alanların yalnızca perdeyle ayrıldığı bir evle karşılaştım. Bu karşılaşma, sahaya dair zihnimde kurduğum birçok varsayımı yeniden değerlendirmeme neden oldu. Afgan bir kadınla yaptığım bu ilk görüşme, teze devam etme motivasyonumun şekillenmesinde ve teze dair sürekli değişen fikirlerimin son hâlini almasına kadar geçen sürecin önemli bir parçası oldu.

Görüşmeye girerken biraz gergin ve tedirgin hissediyordum; ancak görüşmeden çıkarken kendimi çok daha güçlü ve iyi hissederek ayrıldığımı hatırlıyorum. Bu hissin karşılıklı olarak gelişmiş olması, kendimi güçlü hissetmemin en önemli nedenlerinden biriydi. Ayrılırken görüşme yaptığım kişinin söylediği “*Kadınlarla dayanışınca dünya çiçek gibi oluyor.*” sözleri, bu araştırmayı kendi içselleştirme sürecimin önemli bir parçası oldu.

İlk görüşmeden sonra, görüştüğüm Afgan kadının “çok yakın arkadaşlarım” diyerek tarif ettiği Türkiyeli iki kadınla görüşerek çalışmama devam ettim. Analiz bölümünde ayrıntılı olarak ele alacağım bu kadınlar arasındaki ilişki, lineer bir şekilde ilerleyen bir bağa işaret etmiyordu. Kesintilerin yaşandığı, dışarıdan bakıldığında bazı çıkmazların fark edilebildiği bir ilişkiydi; ancak aynı zamanda kesinlikle bir dayanışmanın izlerini de taşıyordu. Görüşmelerin ardından aklıma ilk gelen sorunun “Bu ilişkiye feminist dayanışma diyebilir miyim?” olduğunu hatırlıyorum. Bu soru, feminist dayanışmaya daha farklı bir gözle bakmam gerektiğinin farkına varmamı sağladı. Sonraki görüşmelerimde de bu bakış açısını sürdürmeye çalıştım.

Bir mülteci kadın ve onun Türkiyeli iki arkadaşıyla yaptığım bu görüşmeler, tez açısından önemli bir yere sahipti. Ancak diğer görüşmeler sırasında fark ettim ki, ilk görüştüğüm kadınların ilişki dinamiklerine benzer ilişkiler arama eğilimindeydim. Oysa her görüşmede, mülteci kadınlarla Türkiyeli kadınlar arasında belirli ortaklıklar bulunsa da anlatılan ilişkiler tamamen farklı dinamikler içeriyordu. Bu farkındalık, ilk görüşmeden sonra kendime sorduğum “Neye feminist dayanışma diyoruz?” sorusunu her seferinde yeniden sormamı sağladı ve bu soruya yaklaşımımın giderek esnekleşmesine yol açtı.

Bu karşılaşmalarda, yalnızca onların hikayelerini değil, aynı zamanda benimle kurdukları ilişki biçimini de gözlemleyebiliyordum. İlk karşılaşmadaki temkinli yaklaşım zamanla yerini daha açık, rahat ve bazen kişisel paylaşımlara bıraktığında, yalnızca bir araştırmacı olarak değil, bu ilişkinin bir parçası haline geldiğimi daha çok hissettim. Özellikle mülteci kadınlarla kurduğum ilişkilerde hem Türkiye vatandaşı olmamın hem de akademik bir araştırma yürütüyor olmamın onlarda nasıl bir etki bıraktığını fark etmeye çalıştım. Kimi zaman bu durum, aramızda bir mesafeye neden olurken, kimi zaman da onların duygularını daha güvenli şekilde paylaşabildikleri bir alan yarattı. Bu değişimlerin her biri, görüşme süreci boyunca kesişimsel perspektifin yalnızca analiz edilen ilişkiler arasında değil, benimle görüşmeciler arasında da nasıl işlediğini açıkça gösterdi.

Görüşmelerde, başlamadan önce kadınların deneyimlerini dinlerken nasıl bir tepki vereceğim konusundaki kaygım, görüşme sürecinde aramızda gelişen ilişki nedeniyle daha rahat bir yere evrildi. Daha esnek bir yerden ele almaya başladığım görüşmelerde, kadınların deneyimlerini daha rahat şekilde paylaştıklarını fark ettim. Görüşme süreci karşılıklı bir güçlenme deneyimi olarak ilerlese de bazı görüşmelerin ardından kendimi

tüm çıkmazlarına rağmen kurulan dayanışmanın ne kadar güçlü olduğu duygusuyla, bazı görüşmelerin ardından ise isteyip de kurulamayan, eksik kalan dayanışma deneyimleri karşısında ağlarken buldum. Bu durum, feminist dayanışmaya ilişkin aklımdaki soru işaretlerini yeniden besledi. Bazı örneklerde çok net bir biçimde karşılıklı bir dayanışmanın kurulduğu sonucuna ulaşırken; bazı durumlarda ise ırk, etnik köken gibi farklar bu dayanışmayı kesintiye uğrattıyor, ancak yine de tek taraflı da olsa bir dayanışma biçimi sürüyordu. Her iki durum da analiz kısmında birer veri olarak ele alındı.

3.4.1.2. Derinlemesine Görüşme Süreci

Görüşmeleri büyük oranda katılımcıların belirlediği mekânlarda ve onların günlük yaşam akışına uygun zamanlarda gerçekleştirdim. Görüşmelere başlamadan önce temel bir soru formu hazırlamış olsam da süreç içinde sorular çoğunlukla şekil değiştirdi. Kadınların anlattıkları üzerinden yeni sorular ekleyerek ve daha az soru sorarak ilerlemeye çalıştım. Başlarda, kadınlar deneyimlerini paylaşma konusunda daha mesafeli ve görüşmenin soru-cevap formatında kalmasını tercih eder bir tutum sergiliyordu; ancak görüşme ilerledikçe bu durum değişti ve kendilerini daha fazla açtıklarını gözlemledim. Bu nedenle görüşmelerin çoğu, planladığım yapıdan saparak katılımcının akışına göre ilerledi. Hazırladığım sorular çoğu zaman yalnızca bir çerçeve işlevi gördü; görüşmeyi yönlendiren, katılımcıların o gün paylaşmayı seçtikleri deneyimlerdi.

Görüşmeler ortalama 40 dakika ile 1,5 saat arasında sürdü. Bu sürenin farklı değişkenlere bağlı olarak değiştiğini fark ettim. Türkiyeli kadınlarla yaptığım görüşmeler daha kısa sürerken, görüşme sırasında kurulan sohbet çoğunlukla “öğrenci bir kadına yardım ediyoruz” teması etrafında şekilleniyordu. Mülteci kadınlarla başta vatandaşlık üzerinden kurulmasından çekindiğim hiyerarşi, Türkiyeli kadınlarla yaş üzerinden ortaya çıkıyordu. Bu durumun önüne geçmek ve görüşmeyi daha çok karşılıklı bir sohbete dönüştürmek için, doğrudan soru-cevap kısmına geçmektense genel ve daha açık uçlu sorularla başlamayı tercih ettim.

Kadınlarla yaptığım görüşmelerin ardından tuttuğum notlar sırasında, sıklıkla dayanışmanın bende bıraktığı etkileri düşünmeye başladım. Bu yalnızca araştırma öznesiyle kurduğum ilişkiyi değil, aynı zamanda kendi hayatımda dayanışmayı nasıl adlandırdığım ve yaşadığımla ilgili bir sorgulamayı da kapsıyordu. Bu açıdan

bakıldığında, özdüşünümsel sürecin araştırmanın her aşamasında benimle ilerlediğini söyleyebilirim. Kadınlar arasında kurulan ya da kurul(a)mayan dayanışma izlerini ararken, bu izleri kendi yaşamımda da sürmeye başladım. Dolayısıyla araştırma süreci, sadece saha ilişkilerini değil, kendi ilişkilene biçimlerimi ve dayanışma anlayışımı da yeniden değerlendirmeme alan açan bir deneyim haline geldi.

Tüm bu süreçte, görüşmeler aracılığıyla kadınların deneyimlerine temas ettikçe, yalnızca araştırmamın değil, feminist dayanışma kavrayışımın da yeniden şekillendiğini gördüm. Araştırmacı-araştırma öznesi ayrımının bulanıklaştığı anlar, feminist metodolojinin önerdiği ortaklık ve özen yaklaşımının sahada nasıl karşılık bulduğunu ortaya koydu. Bu nedenle görüşmeleri, yalnızca bilgi edinmenin bir yolu olarak değil, karşılıklı öğrenme, etkileşim ve duygudaşlık alanı olarak da düşündüm. Bu alan hem sahadaki ilişkileri hem de araştırmacı olarak kendi dönüşümümü içine alan bir pratik olarak bu tezin temelini oluşturdu.

Tablo 3.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Uyruk	Yaş	Eğitim Durumu
Zahra	Afganistan	46	Üniversite
Burçak	Türkiye	46	Üniversite
Gül	Türkiye	57	İlkokul
Mah	Sudan	30	Üniversite
Sama	Suriye	31	Lise
Layal	Suriye	40	Üniversite
Melis	Türkiye	39	Üniversite
Sara	Afganistan	42	Üniversite
Rima	Suriye	26	Üniversite

Raia	Sudan	29	Üniversite
------	-------	----	------------

3.5. ARAŞTIRMACININ KONUMU VE ÖZDÜŞÜNÜMSELLİK

Bu çalışmanın feminist metodolojisinin merkezinde, öz-düşünümsellik (refleksivite) taahhüdü yer alır. Bu proje, tarafsız, görünmez araştırmacıya dair pozitivist kurguyu benimsemez; aksine, görünüşte basit ama radikal bir önermeden yola çıkar: Araştırmacı asla çerçevenin dışında değildir veya başka bir deyişle, araştırmacı her zaman kurgunun bir parçasıdır. Onun sınıfsal konumu, kültürel arka planı ve toplumsal cinsiyete dayalı varsayımları, araştırmanın nasıl şekillendiğini —hangi soruların sorulduğunu, nelerin fark edilmediğini ve insanlar arasındaki boşlukta anlamın nasıl yaratıldığını— kaçınılmaz olarak biçimlendirir. Dolayısıyla öz-düşünümsellik, bir öz-farkındalık beyanı olarak değil, kişinin toplumsal konumunun bilgi üretimini nasıl etkilediğini inceleyen süregiden ve eleştirel bir pratik olarak anlaşılır (Pillow, 2003). Geleneksel bilimin "Tanrı'nın gözünden bakışını" reddeden bu çalışma, bunun yerine bilinçli olarak taraflı ve politik bir perspektif benimser (Hekman, 1997) ve kendisini feminist soruşturmanın dönüştürücü hedefleriyle aynı hizaya getirir (Mies, 1996).

Bu bağlamda, sahaya Türkiyeli, orta sınıf bir akademisyen kadın olmanın yaratabileceği güç eşitsizliklerinin bilinciyle girilmiştir. Mülteci kadınlarla yapılan görüşmelerde vatandaşlık statüsü, akademik kimlik ve kurumsal aidiyet gibi ayrıcalıkların, yalnızca iyi niyetle veya empatiyle geçersiz kılınamayacağını farkındalığıyla hareket edilmiştir. Bu nedenle, yakınlık kurma çabası, onları tanıyarak ve ilişkiyi bu farkların üzerinden kurmaya çalışarak geliştirilmiştir. Kurulan ilişkiler karşılıklı saygıya dayansa da bu saygının kolay ya da eşit koşullarda oluşmadığı gözetilmiştir. Ancak, güç hatları —ne kadar yumuşatılmış olursa olsun— hâlâ oradaydı. Bu hiyerarşileri yumuşatmak ve katılımcıların deneyimlerini ve içgörülerini kendi koşullarında paylaşabilecekleri bir alan yaratmak için kasıtlı olarak çalışmıştır. Araştırma ilişkisi, karşılıklı bir etkileşim yoluyla anlamın ortaya çıktığı kırılma ve olumsal bir karşılaşma alanı olarak tasavvur edilmiştir.

Bu anlamda öz-düşünümsellik, yalnızca yerine getirilmesi gereken etik bir madde değil, araştırma karşılaşması içinde neyin söylenebileceğini, duyulabileceğini veya

saklanabileceğini gücün, konumun ve kırılabilirliğin nasıl şekillendirdiğine dair sürekli bir duyarlılıkla işleyen bir düşünme biçimini ifade etmektedir. Mülakatlar sırasında, ikili (diad) mülakatlara yönelik özgün plan —reddedilmeler, sessizlikler ve ani geri çekilmeler yoluyla— parçalanmaya başladığında, bu kesintiler talihsiz engeller olarak görülmemiştir. Aksine, ciddiye alınmış ve verinin kendisinin bir parçası olarak yeniden çerçevelenmiştir. Bu da dayanışma fikrine gömülü olan kırılabilirlik ve gerilim hakkında daha derin bir şeylerin işaretleridir. Belirli ilişkileri kurma veya sürdürmedeki zorluk, dayanışmanın olumsal ve genellikle kırılabilir doğasının bir kanıtı haline gelmiştir. Bu şekilde araştırma, kopuşa, bağlantısızlığa ve ilişkiselliğin karmaşıklıklarına karşı duyarlılığa öncelik veren feminist bir etiği benimsemiştir.

Nihayetinde, araştırmacı ve araştırma özneleri arasındaki duygulanımsal ve politik dinamikler de dâhil olmak üzere tüm araştırma süreci, çalışmanın analiz alanının bir parçası olarak ele alınmıştır. Amaç hiçbir zaman sadece veri toplamak olmamıştır. Amaç, feminist araştırmanın taşıdığı etik ve politik yükümlülöklere sadık kalan bir bilme biçimini benimsemektir.

3.6. NİTEL VERİ ANALİZİ: TEMATİK İÇERİK ANALİZİ

Bu çalışmada, nitel veri analizinde öncelikli olarak Tematik İçerik Analizi'ne dayanan titiz ve sistematik bir yaklaşım benimsedim. Bu yöntemin seçilmesinin nedeni, esnekliği ve tümevarımsal potansiyeli olup, bu da onu mülakat materyali içindeki örüntüleri — ortaya çıkan temaları— belirlemek ve yorumlamak için özellikle uygun kılmaktadır (Braun & Clarke, 2006). Feminist ve kesişimsel bir mercekten bakıldığında, Tematik İçerik Analizi, öznelerarası karşılaşmaların katmanlı dinamiklerini ve dayanışmanın kırılabilir oluşumlarını çözümlemek için bilhassa etkili hale gelir. Analizde, yapılandırılmış ve izlenebilir bir analitik süreci destekleyen nitel veri yazılımı MAXQDA2024 (24.9.1) kullanılmıştır.

Nitel araştırmanın döngüsel doğasını yansıtmak amacıyla, kodlama stratejisi tümdengelimsel ve tümevarımsal yaklaşımları birleştirdi. Çalışmanın teorik temeliyle uyumlu olarak, dayanışmayı, farklılıklar arası karşılaşmaları ve kesişimselliği eleştirel bir şekilde incelemiş olan Sara Ahmed (2015), bell hooks, Chandra Talpade Mohanty (2003) ve Lila Abu-Lughod (2013) gibi kilit feminist düşünürlerden yararlanarak bir ön

tümdengelimsel kod seti geliştirdim. Bu kodlama çerçevesi, veriler içinde araştırma öznelerinin sözlerindeki anlamları yakalamam için esnek bir platform sağlamış ve aynı zamanda en beklenmedik anlarda ortaya çıkan içgörülerin de ifade bulmasına olanak tanımıştır. Bu katmanlı yapı feminist dayanışmanın ifade edildiğı, esnetildiğı veya askıya alındığı yoğun, konuma dayalı karşılaşmalar olarak okumamı mümkün kılmıştır. Analiz, duygulanım, yapı ve söyleme yakından dikkat ederek, bu boyutların —bazen dayanışma olasılığını pekiştirerek ve istikrarsızlaştırarak— nasıl birbirinin içine geçtiğinin izini sürmüştür. Birbiriyle bağlantılı temalar arasında çalışarak ve alt kodlar aracılığıyla incelikli ayrımlara odaklanarak, etkileşimde bulunduğum kadınların deneyimlerine yakın kalırken aynı zamanda onların politik ilişkilerinin daha geniş bir kavramsal haritasını da oluşturabildim.

A. Karşılaşmalar ve Duygulanım

Bu ana tema, mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasındaki karşılaşmaların duygusal dokusunu keşfederek, sıcaklık ve meraktan tereddüt ve rahatsızlığa uzanan duyguların bağlantısının sınırlarını nasıl şekillendirdiğini incelemektedir.

A.1. İlk Karşılaşmaların Duygusal İzleri

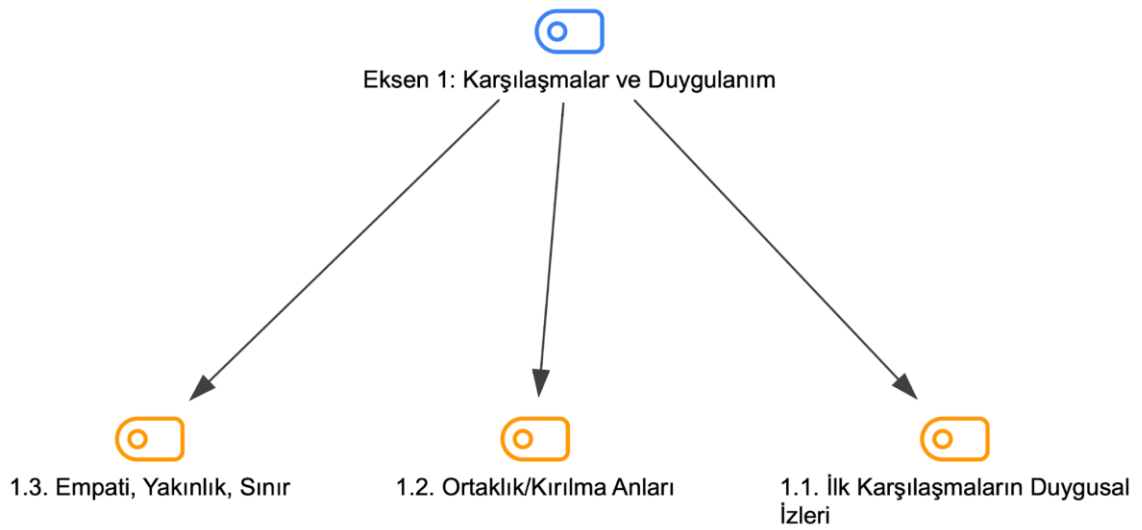
Bu alt kategori, ilk buluşmaların bıraktığı anlık duygulanımsal izi —katılımcıların ne olduğunu ve nasıl hissettirdiğini anlattığı anları— yakalıyor. İlk izlenimler, bedensel duyular ve duygusal ipuçları, en başından itibaren oluşan açıklık, mesafe veya gerilimin sinyalleri olarak okunuyor.

A.2. Ortaklık/Kırılma Anları

Bu alt kategori, karşılıklı tanınmanın ya ortaya çıktığı ya da dağıldığı değişken anları yakalıyor. Bir bakış, paylaşılan bir anekdot veya ani bir duraksama gibi anlık jestler aracılığıyla katılımcılar, anlayışın anlık olarak nasıl kristalize olup, aynı hızla çözüldüğünü tarif ediyorlar. Bu karşılaşmalar, feminist dayanışmanın nasıl kurulduğunu; dil farkları, duygusal tepkiler ve tarafların birbirine dair önceden sahip olduğu düşünceler gibi unsurların bu süreci nasıl etkilediğini ve ilişkilerin aslında ne kadar hassas ve sürekli yeniden konuşulması gereken bir zeminde geliştiğini gösteriyor.

A.3. Empati, Yakınlık, Sınır

Bu kategori, empatinin nasıl sunulduğu, geri çekildiği veya belirsizlik içinde askıya alındığına odaklanıyor. Bu anlatılarda bağ hiçbir zaman kendiliğinden oluşmamış olarak gözüktür. Bu bağlar anbean müzakere ediliyor. Paylaşılan bir kahkaha, beklenmedik bir gözyaşı veya ağır bir sessizlik ilişkilerde duygusal olarak ne kadar savunmasız kalındığını gösteren sessiz ama güçlü işaretler haline gelir. Bunlar, yakınlık arayışı, kırılganlığın riskleri ve kendini koruma içgüdüsü arasındaki hassas ayarın en elle tutulur derecede belirgin olduğu anlardır.

Şekil 3.1. Karşılaşmalar ve Duygulanım Tema Haritası

B. Farklılıklar, Eşitsizlikler ve Gerilimler

Bu tematik eksen, her bir karşılaşmayı şekillendiren yapısal ve duygulanımsal gerilimlere odaklanmaktadır. Buradaki analiz, sınıf, statü, ırk ve dil gibi kesişen eşitsizliklerin varlığını yalnızca not etmenin ötesine geçerek, katılımcıların bunları içgüdüsel olarak nasıl hissettiğini belgelemeyi amaçlamıştır. Bu tema, gündelik karşılaşmaların kırılgan zemini üzerinde, kadınlar arasındaki asimetrilerin nasıl karmaşık şekillerde aşıldığını, bazen sorgulansa da çoğu zaman cevapsız bırakıldığını ortaya koymuştur.

B.1. Sınıfsal/Maddi Gerilim

Bu alt kategorideki analizler, sınıf konumlarının yalnızca maddi koşulları değil, aynı zamanda karşılaşmaların nasıl inşa edildiğini, hangi söylemlerin meşru kabul edildiğini

ve iletişimin hangi çerçeveler içinde şekillendiğini de derinden etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu maddi olanaksızlıklar, bir yandan rahatsızlık ve suçluluk duygularını tetiklerken, diğer yandan hayal kırıklığı ya da sessiz bir kabullenişle ifade edilen karmaşık bir duygusal tablo ortaya çıkarmıştır.

B.2. Dil, Eğitim, Statü Farkları

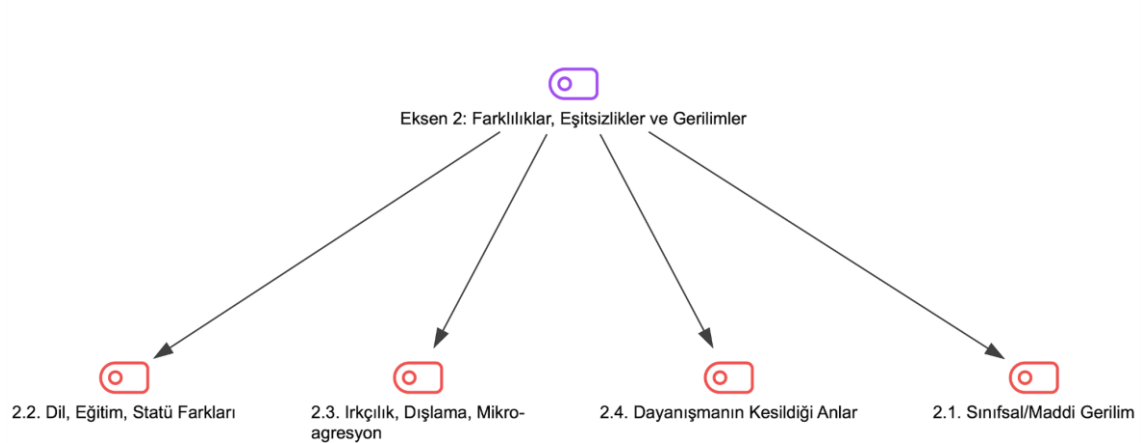
Kadınların dil becerileri, eğitim geçmişleri ve toplumsal kabul görme biçimleri arasındaki farklar, simgesel sermayenin etkisiyle, aralarındaki karşılaşmaları derinden etkileyen önemli bir ayrım hattı oluşturmıştır. Bu tür asimetrliler, iletişimlerinde bir güç dengesizliği yaratmış; genellikle kimin sesinin otorite taşıdığını, kimin perspektifinin doğal kabul edildiğini ve kimin kendi dünyasını diğerinin anlayabileceği bir şeye çevirmenin yorucu göreviyle baş başa kaldığını belirlemiştir. Katılımcılar, farklılığın anlaşılma veya anlaşılama hissi derinleştirdiği anları tarif etmişlerdir.

B.3. Irkçılık, Dışlanma ve Mikro-Agresyon

Bu alt tema, incelikli bir mesafelenmeden açık dışlama eylemlerine kadar uzanan ve etkileşimleri zaman zaman noktalayan durumları yakaladı. Katılımcılar, farklılığı bir eksiklik olarak yansıtan yorumları, tonlamaları veya beden dillerini aktarmışlardır. Bu anlatılar, feminist alanlarda bile ırksallaştırılmış hiyerarşilerin ısrarla varlığını sürdürdüğüne işaret ederek, dayanışmanın gündelik ötekileştirme ifadeleriyle bir arada var olabildiğini veya bunlar tarafından baltalanabildiğini ortaya koymuştur.

B.4. Dayanışmanın Kesildiği Anlar

Bu alt kategori, feminist dayanışmaların kırılganlığını en açık şekilde ortaya koyan çözülme anlarını incelemektedir. Bu anlatılar, ilişkisel düzeyde biriken eşitsizliklerin ve gerilimlerin zamanla nasıl kesintilere yol açtığını, bunun bazen kısa süreli bir duraklama olarak kendini gösterdiğini, bazen de geri döndürülemez bir kopuşa işaret ettiğini gösterdi. Bu anlar, yapısal eşitsizliklerin gölgesinde feminist dayanışmanın sürdürülebilirliğini arayan anlar olarak ele alınıyor.

Şekil 3.2. Farklılıklar, Eşitsizlikler ve Gerilimler Tema Haritası

C. Dayanışmanın Şekillenışı ve Olanaksızlıkları

Son tema, dayanışmanın çeşitli gündelik bağlamlarda —maddi ve simgesel olarak— nasıl ifade edildiğini, müzakere edildiğini veya geri çekildiğini incelemektedir.

C.1. Somut Dayanışma Biçimleri (ev, bakım, çocuk vb.)

Bu alt kategori, dayanışmanın gündelik hayatta hayata geçirildiği maddi pratikleri — çocuk bakımı sunmak, barınma alanını paylaşmak ve devlet kurumlarında birbirine eşlik etmek gibi— kapsamaktadır. Bu anlar, feminist dayanışmayı pratik eylemlere dayandırmış ve bakımın eşitsiz koşullara gömülü bir duygu ve emek olarak nasıl dolaşıma girdiğini ortaya koymuştur.

C.2. Simgesel/Söylemsel Dayanışma (söz, güven, anlatı)

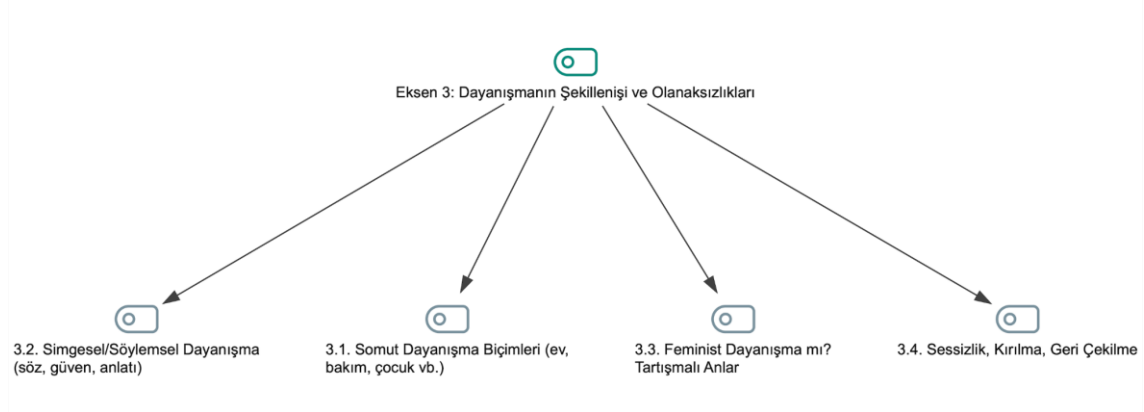
Bu alt kategori, dayanışmanın maddi olmayan yollarla ifade edildiği, işaret edildiği veya askıya alındığı durumları incelemiştir. Katılımcılar, sözel onaylama anlarını, ortak direnç metaforlarını veya kültürel ve dilsel ayrımları aşan tanıma eylemlerini hatırlamışlardır. Bu anlatılar, dayanışmanın dil, tonlama veya sessizlik yoluyla nasıl perforce edilebileceğini aydınlatmış; bize simgesel jestlerin maddi yardıma ikincil olmadığını, aksine çoğu zaman ilişkisel bağların kurulduğu, sınındığı veya reddedildiği aracın ta kendisi olduğunu hatırlatmaktadır.

C.3. Feminist Dayanışma mı? Tartışmalı Anlar

Bu alt kategori, feminist dayanışmaya dair normatif tahayyülleri bozan muğlak, rahatsız edici veya çelişkili epizotları yüzeye çıkarmıştır. Katılımcılar, desteğin koşullu, yüzeysel ya da düzensiz deneyimlendiği anları tarif ederek, dayanışmanın kimin tarafından ve hangi koşullarda tanımlandığı sorusunu gündeme getirmiştir. Gündelik hayatın akışkan ve öngörülemez doğasının, feminist müttefikliğe dair idealize edilmiş beklentilerle nasıl çatıştığını; iyi niyetli karşılaşmaların dahi dışlayıcı dinamikler, gerilimler ve hiyerarşik ilişkiler yaratabileceğini gözler önüne sermektedir.

C.4. Sessizlik, Kırılma, Geri Çekilme

Bu tema, dayanışmanın kırılanlaştığı —iletişimin koptuğu, etkileşimlerin çözüldüğü veya bireylerin sessizlik ve geri çekilme yoluyla ilişkiselliği askıya aldığı— anlara odaklanmaktadır. Katılımcılar, sessiz çıkışlardan, karşılanmamış beklentilerden ve yavaşça veya aniden çözülen ilişkilerden bahsetmişlerdir. Analiz, bunları birer başarısızlık olarak görmekten ziyade, sınır ötesi feminist bağların kırılma ve karşılanmamış tanınmanın duygusal bedelini ortaya çıkaran kritik dönemeçler olarak ele almaktadır.

Şekil 3.3. Dayanışmanın Şekillenmesi ve Olanaksızlıkları Tema Haritası

Bu çalışmada, analitik derinliğe ulaşmak için anlam birimlerine dayalı yoğun bir kodlama stratejisi kullanılmıştır. Transkriptleri satır satır kodlamak yerine, her mülakat kavramsal segmentlere —katılımcı tarafından ifade edilen düşünce, duygu, örnek veya olayın tutarlı ifadelerine— bölünmüştür. Bu yöntem, analizimin konuşmacının kastettiği anlamda sabit kalmasını sağlayarak, parçalı veya aşırı ayrıntılı bir veri okumasından kaçınmıştır.

Anlamlı birimlerin birden fazla anlam katmanını taşıdığı ve kesişen temaları içerdiği durumlarda, birden fazla kod atanmıştır. Bu yöntem, katılımcıların deneyimlerinde içkin olan çok anlamlılığı ve bağlamsal zenginliği analitik düzeyde görünür kılmamı mümkün kıldı. Bu sayede deneyimler, yalıtılmış noktaların bir koleksiyonu olarak değil, birden fazla "şeyin" aynı anda bir araya geldiği bir anlatı evreni olarak değerlendirilebildi. Bu “yoğun” kodlama süreci, tüm ifadelerin kapsamlı bir kataloğunu oluşturmayı değil, teorik olarak önem taşıyan unsurlarla seçici ve sistematik bir şekilde etkileşim kurmayı amaçladı ve böylece odaklanmış, katmanlı ve kavramsal olarak yoğun bir analitik çıktı üretti.

4. BÖLÜM ANALİZ

4.1. ANA TEMA 1: KARŞILAŞMALAR VE DUYGULANIM

Bu bölüm, Türkiye'deki mülteci ve türkiyeli kadınlar arasındaki karşılaşmaların duygusal dinamiklerini ele alarak, bu ilk ve zamanla gelişen etkileşimlerin feminist dayanışmanın imkânlarını ve sınırlarını nasıl şekillendirdiğini inceliyor. "Karşılaşma" terimi burada nötr bir anlamda kullanılmamakta; aksine, politik olarak yüklü, duygulanım dolu bir öznelerarası yüzleşme anına işaret etmektedir. Bunlar; kimliklerin, varsayımların ve toplumsal hiyerarşilerin açığa çıktığı ve potansiyel olarak dönüşüme uğradığı anlardır (Butler, 2024).

Feminist duygulanım (Ahmed, 2021; hooks, 2002), tanınma (Butler, 2024) ve kesişimsellik (Crenshaw, 1989; Collins, 2000) kuramlarından yararlanan bu eksen, farklılıklara rağmen başkalarıyla birlikte olmanın hissedilen ve müzakere edilen yönlerine yakından eğilmektedir. Anlatılar, şok ve güvensizlikten derin empati ve şefkate uzanan duygusal tepkilerin, kadınlar arasındaki ilişkiselliğin koşullarını ve politik potansiyeli nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

Bu eksen içindeki üç alt kod, duygusal ve ilişkisel dinamiklerin bir sürekliliğini izlemektedir. İlk alt bölüm olan İlk Karşılaşmaların Duygusal İzleri, Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasındaki ilk temaslarda ortaya çıkan şaşkınlık, tedirginlik, merak ve bazen de beklenmedik bir duygusal yakınlık gibi yoğun duygusal geçişleri analiz etmektedir. İkinci alt bölüm, Ortaklık/Kırılma Anları, özellikle milliyetçilik, ırkçılık veya yapısal eşitsizlik baskısı altında, paylaşılan deneyimler veya bölücü gerilimler yoluyla güvenin nasıl inşa edildiğini veya kırıldığını vurgulamaktadır. Üçüncü alt kod olan Empati, Yakınlık, Sınır, duygusal yakınlık ile kişisel/kültürel sınırların konulması arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Aynı zamanda, dayanışmanın farklılıklarla nasıl başa çıkması gerektiğini ve duygusal sürdürülebilirlik ihtiyacını öne çıkarmaktadır.

Bu üç alt bölüm yalnızca kişilerarası ilişkilerin bir kaydını tutmakla kalmaz; feminist dayanışmanın duygusal olarak karmaşık, politik bir zemine oturan ve sürekli müzakere edilen bir süreç olduğunu da aydınlatmaktadır. Analizim, kendiliğinden varsayılan bir kız

kardeşlikten yola çıkmak yerine, dayanışmanın dinleme, yanlış tanıma, onarım ve duygulanımsal emek yoluyla inşa edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

4.1.1. İlk Karşılaşmaların Duygusal İzleri

Mülteci kadınlar ile Türkiyeli kadınlar arasındaki ilk karşılaşmalar genellikle yoğun duygusal içerikle yüklüdür: merak, kafa karışıklığı, beklenti, korku ve zaman zaman da önyargı. Bu ilk temas anları, algıların nasıl şekillendiğine, sorgulandığına veya pekiştirildiğine dair önemli bir içgörü sunmaktadır. Bu anlar, feminist dayanışma imkânlarının üzerine inşa edilebileceği -veya yıkılabileceği- duygulanımsal zemini ortaya koymaktadır.

Burçak'ın (46Y, Türkiye) anlatımında, Afganistan'dan Türkiye'ye göç etmiş olan Zahra (46Y, Afganistan) ile ilk karşılaştığındaki izlenimine şaşkınlık ve yeniden değerlendirme damga vuruyor.

"Ben de ilk Zahra'yı gördüğümde öyle hissetmişim." "Hiç yeni bir arkadaş gibi değildi Zahra." "Yani dediğim gibi Zahra hiç benim tanıdığım kadınlar gibi değil. Çok mücadeleci. Yani tam bir böyle şey olsa... Cumhuriyet ve Atatürk kadını. Yani bu kadar mücadeleci bir kadın görmedim."

Burçak'ın tepkisi, önceden var olan stereotiplerin karşılaşma anında nasıl sarsılabildiğini yansıtıyor. Zahra'nın beklenmedik gücü ve kararlılığı, Burçak'ın bir mülteci kadının kim ya da ne olabileceğine dair varsayımlarına meydan okuyor. Bu an, nesneleştirmeden tanınmaya doğru bir geçişi temsil eder; "öteki", normatif çerçeveleri sarsacak biçimde anlaşılır hale gelir (Butler, 2024).

Burçak, karşılaşmanın nasıl geliştiğini anlatmaya şöyle devam ediyor:

"Ben zorladım. Bizim çocuklar aracı oldu. Sonra ben merak ettim tabii, nedir ne değildir diye."

Meraktan kaynaklanan ısrarlı etkileşim çabası, ilişkiyi kurmada aktif ve öz-yönelimli bir rol üstlendiğini gösteriyor. Çocuklar da bu dinamikte merkezi bir rol oynuyor; gündelik yaşamın içinde bu bağların kurulması için kendiliğinden gelişen fırsatları nasıl yarattığını vurgulayan önemli araçlar oluyorlar. Bu durum, feminist dayanışmayı yalnızca politik bir hizalanma olarak değil, gündelik yaşamın mikro dinamikleri aracılığıyla ortaya çıkan bir pratik olarak kavramsallaştıran bir anlayışı yansıtıyor (Segal, 2017; Wickström et al., 2021).

Sama'nın (31Y, Suriye) bakış açısından ise Ankara'ya yerleştikten sonra Türkiyeli komşularıyla ilk karşılaşmalarına destek ve cömertlik damgasının vurulduğu görülmektedir.

"Ankara'ya yerleştikten sonra komşular gelmeye başladı. Bizi ilk başta İranlı sandılar. Ama Suriyeli olduğumuzu öğrenince daha da ilgilendiler. Sağ olsunlar, çok yardımcı oldular. Eşyalar, kıyafetler... Aklına gelen ya da gelmeyen her şeyi verdiler. Yardım etmeye başladılar."

Bu anlatı, algılanan kırılganlığın duygusal tepkileri şekillendirmedeki önemini ortaya koymaktadır. İlginç bir şekilde, onun İranlı değil de Suriyeli olduğunu fark etmek daha fazla etkileşimi tetikliyor. Bakım ve empati, ihtiyaçların ve kırılganlığın fark edilmesiyle mümkün hale geliyor. Butler'ın (2024) deyişiyle bu durumun "tanınabilir kırılganlık"- üzerinden şekillendiği söylenebilir.

Konuyla ilgili daha derin düşünceleri, bu duygusal izlenimi pekiştiriyor:

"O çok merhametli biriydi. Bu ilgimi çok çekmişti. İnsana nasıl davranacağını bilen, konuşurken acele etmeyen... Yani bir sorun olduğunda hemen öfkelenmeyen, sabırlı biriydi. Gerçekten çok etkileyiciydi. Bu yüzden ilgimi çekti."

Burada sabır ve nezaket, duygusal bağların kurulmasında hayati unsurlar olarak öne çıkıyor. Sama'nın "insana nasıl davranacağını bilme" ifadesine dikkat çekmesi, tanınmanın genellikle ideolojik bir ortaklık üzerinden değil, küçük ahlaki jestler aracılığıyla kurulduğuna işaret ediyor. Bu "insani" tepkiler, farklılıkların ötesinde bir ilişkisellik için alan açıyor ve Hooks'un (2002) içselleştirilmiş tahakküm biçimleriyle empati ve dikkatle yüzleşme vurgusuyla örtüşüyor.

Mah'ın (30, Sudan) anlatımı ise yabancılaşma ve hayal kırıklığı ile karakterize olan, tamamen zıt bir duygusal güzergâh sunuyor:

"Çoğu lisans öğrencisiydi. Bize her zaman tepeden bakıyorlardı. Zaten bizi sevmiyorlardı. Biz burslu öğrenciyiz diye... Yani Türkiye'ye ilk geldiğim zaman, yurttayken çok ayrımcılığa maruz kaldık. Sadece ben değil, yabancı öğrencilerin hepsi." "Onun için o dönemlerde ben Türk kızlardan biraz soğudum."

"Tepeden bakıyorlardı," "sevmiyorlardı" gibi dışlama ifadeleri, sınıf ve milliyet temelli toplumsal hiyerarşilerin gündelik etkileşimlerde nasıl içselleştirildiğini ve hayata geçirildiğini gözler önüne seriyor. Burs aldıkları için tepkiyle karşılaştıklarına ilişkin his, ekonomik ve ulusal farklılıkların belirli bir kesişimine işaret ediyor. Bu durum, genellikle "kadın" gibi evrenselleştirilmiş kategoriler içinde görünmez kılınan ırksallaştırılmış ve

ekonomik olarak marjinalleştirilmiş kadınları dışlamaları nedeniyle erken dönem feminist hareketlere yöneltilen eleştirileri yansıtmaktadır (Truth, 1851; hooks, 2012; Collins, 2000).

Raia'nın (29Y, Sudan) anlatısı umut ve açıklıkla başlıyor, ancak kısa sürede kurumsal ayrımcılık tarafından baltalanıyor:

"Ben buraya büyük bir heyecanla geldim. Çok istekliydim. Farklı insanlar, farklı kültürler tanımak istiyordum. Ama maalesef işler düşündüğüm gibi gitmedi." "Türk öğrenciler 11. katta, biz 2. veya 3. katta kalıyorduk. Aynı odada kalamıyorduk, bu yüzden tanışmak mümkün olmadı." "Yurt yönetimine gidip, "Türk öğrencilerle aynı odada kalmak istiyoruz" dedik. Türkçe öğrenmek ve Türkiye'yi tanımak için bu çok önemliydi bizim için. Ama dediler ki: "Türk öğrenciler sizi kabul ederse, o zaman olur.""

Raia'nın kültürlerarası temas konusundaki hevesine rağmen, kurumsal yapılar kasıtlı olarak bir bölünme yaratıyor. Öğrencileri katlara göre ayırmak ve birlikte kalabilmenin ön koşulu olarak Türkiyeli öğrencilerin "kabulünü" şart koşturmak, eşit olmayan bir güç dinamiğini pekiştiriyor. Bu durum, dayanışma imkânlarını sınırlandırıyor ve bu imkânları mevcut çoğunluk rızasına tabi kılıyor. Bu, Butler'ın (2019) tanınmanın her zaman hâkim çerçeveler tarafından onaylanan anlaşılabilirlik normları aracılığıyla gerçekleştiği yönündeki savını göstermektedir.

Yine de Raia bir istisna anını anlatıyor:

"Ben çok heyecanlandım. Çünkü ilk defa bir Türk kadın kendi isteğiyle bana yaklaşmıştı. Ve bunu severek yapıyordu."

Bu basit, talep edilmemiş jest, kurumsallaşmış dışlanmayla keskin bir tezat oluşturuyor. Bunu dikkate değer kılan şey, "kendi isteğiyle" gerçekleşen gönüllü doğasıdır. Bu durum, Butler'ın (2019) tanınmanın her zaman belirli toplumsal normlar ve hâkim çerçeveler içinde gerçekleştiğine dair savını yansıtır. Tanınma, nötr ya da doğal bir süreç değil; kimin anlaşılabilir, kimin görünür olacağına dair güç ilişkileriyle şekillenen bir düzendir. Bu an, feminist dayanışmanın yalnızca teorik bir ideali değil, farklılıkların ötesine uzanmaya yönelik somut, bedensel bir isteklilik olduğunu; duygulanım yoluyla şekillenen, hissedilen ve yaşanan bir potansiyeli barındırdığını ortaya koymaktadır. (hooks, 2002).

Sara'nın (42Y, Afganistan) anlatısı, gündelik ilişkilerin derin bir duygusal sığınak sunabildiğini gösteriyor:

"Komşum, bir tane yaşlı teyze, kocasıyla beraber yaşamışlar. Onlar sürekli bizimle ilgilendiler. [...] Sağ olsun benim kız olarak gördüğüm, şu an vefat etti, annem gibi... Hiçbir zaman unutmayacağım. Çocuklarıma o kadar saygı gösterdi. Hiçbir zaman bizi eksik bırakmadı. Bir şey olunca hemen bizi destekledi."

Komşu, bir bakıcıdan daha fazlası haline geliyor; güveni ve saygınlığı somutlaştıran simgesel bir anne figürüne dönüşüyor. "Annem gibi" ifadesi, ortak bir kimliğe değil, sürekli bakım eylemlerine dayalı olarak inşa edilmiş bir ilişkiye işaret ediyor. Bu, Ahmed'in (2021) ideolojiden değil, bedenselleşmiş bir sorumluluk ve yakınlık hissinden doğan "sezgisel feminist bilinç" kavramını yansıtmaktadır.

Melis'in (39Y, Türkiye) düşünceleri, aidiyetin duygusal karmaşıklıklarını ve marjinalliğin içselleştirilmesini ön plana çıkararak konuya daha da derin bir boyut kazandırıyor:

"Ama kendimi çok yalnız hissettim. Yani oraya ait hissetmedim." "Bir de orada daha kişisel veriler... Neden soruyorsun, sana ne falan tarzı cevaplar alabilme ihtimalinin yüksek olduğu için ve ister istemez göçmen psikolojisi olduğu için öyle bir ihtiyaca girmedim."

Yalnızlık hissi ve kendini ait hissetmemesi, açık bir düşmanlığın olmadığı durumlarda bile duygusal engellerin nasıl ortaya çıkabildiğini gösteriyor. "Göçmen psikolojisi" terimi, önceki deneyimler ve toplumsal konumlanma yoluyla oluşan içselleştirilmiş bir reddedilme beklentisini kapsıyor. Bu öngörüselle geri çekilme, Butler'ın (2024) öznenin kırılğan ve tanınmaya muhtaç olduğu, ancak bu tanınmanın koşullarını genellikle koşullu veya en baştan kapalı olarak deneyimlediği yönündeki okumasıyla örtüşüyor.

Bununla birlikte Melis, kendi geçmişine dayanan bir anlayış pozisyonunu da dile getiriyor:

"Ya benim öyle ırkçı yaklaşımım yok. Çünkü ben de göçmen olduğum için ve o psikolojiyi anlayabildiğim için... Yapım gereği de... Yani, atıyorum işte X memleketinden bu... İnsanlara ırkçı olarak bakmaktan hoşlanmıyorum açıkçası." "O yüzden kötü bir önyargım hiç oluşmadı."

Bu pasaj, yaşanmış bir deneyimin başkalarına yönelik nasıl farklı bir etik yönelim üretebildiğini gösteriyor. Melis'in ırkçı bir bakışı benimsemeyi reddetmesi soyut veya ideolojik değil; son derece kişisel gözüküyor. Empatisi aynılığa değil, benzer bir duygusal ve yapısal konuma sahip olmaya dayanıyor. Bu durum, Fraser'ın (2008) farklılığı kabul eden ve bu farklılıklar üzerinden işleyen bir feminist politika çağrısıyla ve Hooks'un (2002) dayanışmanın, farklılaşan tarihleri ve deneyimleri silerek değil, tanıyarak kurulması gerektiği yönündeki ısrarıyla örtüşmektedir.

4.1.2. Ortaklık/Kırılma Anları

Mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasındaki ilişkilerin gelişimi, genellikle derinleşen bağlar ve ani kopuş anlarıyla şekillenir. Bu dayanışma anları -veya bu anların çöküşü- bireysel duyguların yanı sıra daha geniş güven, kırılganlık ve sosyo-politik bağlam yapıları tarafından biçimlendirilir. Bu bölüm, güvenin inşası ve yıkılmasına odaklanarak bu duygulanımsal ve politik dinamikleri incelemektedir.

Burçak'ın Zahra hakkındaki düşünceleri, başka bir kadının direncine duyulan hayranlığın nasıl bir yakınlığın temeli haline gelebildiğini ortaya koyuyor:

"Yani tek başına bir aileyi... işte eşini, bütün çocuklarını eviriyor, çeviriyor. Ayakta kalmasını sağlıyor. Ama buna rağmen umudunu hiç kaybetmiyor. Yani o bende çok yer etmişti. En kötü anda bile bir umut hep vardı Zahra'da."

Burada, Zahra'nın ısrarlı umudu ve gücü Burçak'ta derin bir yankı yaratıyor. Aralarındaki bağ, birebir aynı hayat deneyimlerine değil, mücadelenin karşılıklı olarak tanınmasına dayanıyor. Bu tür bir tanınma, 'kız kardeşlik' fikrini yalnızca ortak baskı deneyiminden ibaret olmaktan çıkarıp, birlikte gösterilen dirence duyulan ortak hayranlığı da kapsayacak şekilde genişletmektedir.

Bu ilişki aynı zamanda gündelik hane sınırlarının mekânsal ve sosyal olarak açılmasıyla da kendini gösteriyor:

"Bir de çocuklar oynayınca... Faramaz, benim oğlum zaten. Ali Aras burada. Geceye kadar, gündüze kadar şey yapıyorlar. Dedim ki: "İki kapı açık artık.""

"İki kapı açık artık" ifadesi, sınırların hem gerçek hem de mecazi anlamda aşılmasını simgeliyor. Çocukların kendiliğinden gelişen etkileşimi, aileler arasında bir köprü haline geliyor. Bu planlanmamış dayanışma biçimi, Butler'ın (2024) faillik ve dönüşümün

yalnızca bireysel irade değil, yakınlık ve gündelik etkileşimler aracılığıyla ortaya çıktığını savunduğu ilişkisel öznellik anlayışını yansıtmaktadır.

Sama'nın anlatısı ise konuya farklı bir katman daha ekleyerek, kriz anlarındaki duygusal ve maddi desteğin güveni nasıl inşa ettiğini ortaya koyuyor:

"Doğumdan sonra maalesef bebeğini kaybetmişti. Biz hâlâ arada konuşuruz ama o yükü, şimdiye kadar üstünden atamadı. Hâlâ yazıyor. O ölen bebeği sürekli hatırlıyor, yazıyor. Ama sonuçta... bilmiyorum, ben destek olmaya çalıştım. Hem maddi hem manevi olarak yanındaydım."

Burada ifade edilen samimiyet, yalnızca duygusal bir yakınlık değil, karşılıklı sorumluluk hissine, aynı zamanda aktif bir bakım pratiğine dayanıyor. Duygusal ve maddi dayanışma, yalnızca politik değil, aynı zamanda derinden pratik olan feminist bir pratik olarak birleşiyor.

Rima'nın (26Y, Suriye) anlatımı, güvenin ortak bakım pratikleri yoluyla nasıl yeşertildiğine dair çarpıcı bir örnek sunuyor:

"Hatta mesela çocuklarını gezmeye götürüyordu, sonra o kadar bize güvendi ki çocuklarını bırakmaya başladı bize. "Ben kimseye bırakamazdım," diyordu. (...) Onlar resmen bizde büyüdüler."

Birinin çocuklarını başka bir kadına emanet etme istekliliği, derin bir duygusal bağa işaret ediyor. Kadınlar üzerindeki "iyi anne" rolünü yerine getirme yönündeki yoğun ataerkil baskı göz önüne alındığında, böyle bir eylem sadece güvenle ilgili değildir; bu, bir karşılıklı güçlenme pratiğidir. Bu kadınlar, bakım sorumluluklarını paylaşarak, annelere sıklıkla yüklenen beklentilere karşı işleyen bir dayanışma inşa etmektedirler.

Ancak Rima, aynı zamanda bir kopuş anını da paylaşıyor — bu an, milliyetçi ve dışlayıcı söylemler karşısında bu ilişkilerin kırılğanlığını ortaya koyuyor:

"Baktım o İnci, gidip bir yere durum paylaşmış. "Ben Suriye'lileri sevmiyorum. Çok sevenler de bana yaklaşmasın. Bizim Türk askerlerimiz orada ölüyor, bunlar burada..." falan. Allah'ım... Böyle durup okuyunca ben çok üzüldüm. Ya sen nesen ya? Beni engelledi. Beni hiç aramıyor. Hiç konuşmuyoruz artık."

Bu, siyasi ideolojilerin kişisel güveni nasıl paramparça edebileceğinin canlı bir örneğidir. "Bizim askerlerimiz" ve "buradaki bunlar" dili, mültecilerin varlığını gayrimeşru kılan ve önceden kurulmuş kişilerarası bağları geçersiz kılan milliyetçi ikilikleri yeniden üretiyor. İlişkideki bu kopuş, kesişimselliğin temel bir ilkesinin somut bir örneğidir; zira ırk ve

milliyet politikalarının, kurulu bir dayanışmayı baltalayacak kırılmalar yaratabileceğini gösteriyor. Dolayısıyla bu olay, hooks'un (2002) şu kritik uyarısını doğruluyor: Dayanışma, 'kadın' olarak ortak bir kimlikten yola çıkarak varsayılmaz; ırkçılıkla doğrudan yüzleşmenin zorlu ve aktif çabasıyla kurulmalıdır. Mah'ın kendi deneyimlerine dair anlatısı, tam da bu gerilimlerin yaşanan gerçekliğinin güçlü bir kanıtı olarak hizmet ediyor. Yurtlar gibi kurumsal ortamlarda, tekrarlanan bir dışlanmayla karşılaşmıştır:

"Türkiye'ye ilk geldiğim zaman, yurttayken çok ayrımcılığa maruz kaldık." "Türk kızlar arasında bir algı oluştu: 'Onlar geliyorlar, burada sınavsız üniversiteye giriyorlar.' (...) O dönem Türk kızlarla hiç samimi arkadaşlarım olmadı." "Fiziksel olarak, benim bir Cibutli arkadaşım var. Kızlar ona saldırmış."

"Sınavsız üniversiteye girme" gibi hayali avantajlara dayalı içerleme hissi, milliyetçi ve sınıfsal kaygıların mülteci ve yabancı öğrencilerin üzerine nasıl yansıtıldığını ortaya koyuyor. Bu algılar, sözlü ve hatta fiziksel saldırganlıkla kendini göstererek, Collins'in (2000) ırk, sınıf ve ulusun sistematik dışlanmayı yeniden üretmek üzere kesiştiği tahakküm matrisi kavramını pekiştiriyor.

Ancak Mah, aynı zamanda bir karşı-örnek de sunuyor — ilk baştaki çekincelere rağmen kurulan istisnai bir yakınlık örneği:

"En yakın arkadaşım sınıf arkadaşımdı, Hacettepe'den. Hâlâ devam ediyoruz. Gerçekten benim kardeşim gibi şimdi." "Sonra baktım ki o kız öyle değil yani. Gerçekten samimi bir insan. Gerçekten beni seviyor. Hiçbir çıkarı olmadan, hiçbir şey benden beklemeden beni seviyor."

Bu durum, sürekli etkileşim yoluyla sahici ilişkiler kurma olasılığını gösteriyor. "Baktım ki o kız öyle değil" ifadesindeki şaşkınlık, stereotiplerin doğrudan temas yoluyla nasıl bozulabildiğini anlatıyor. Mah'ın "hiçbir çıkarı olmadan" vurgusu, feminist dayanışma için gerekli olan güvenin ve karşılıklı saygının duygulanımsal temelini öne çıkarıyor.

Raia'nın düşünceleri, özellikle Türkiye'deki yaşamının ilk aşamalarındaki yapısal ve durumsal engellerin yalıtıcı etkilerine işaret ediyor:

"Yani iki sene çok zor geçti. Gerçekten çok zor geçti. Türkiye'ye geldiğimde, okul başladığında... Her şey çok kötüydü." "Gerçekten iki yıl Türkiye'de kaldım, ama bir kişiye bile "merhaba" demedim diyebilirim. İki yıl boyunca hiç Türk arkadaşım ile tanışmadım."

Bu tür bir sosyal yalıtılmışlık, kişisel bir zorluktan daha fazlasıdır; etkileşimi gerçekten teşvik eden ortamların yokluğu gibi daha geniş bir yapısal soruna işaret ediyor. Pandemi

koşulları bu kopukluğu kesinlikle daha da kötüleştirmiş olsa da bağlantı eksikliği aslında gerçek anlamda kapsayıcı sosyal alanlar inşa etmedeki sistemik bir başarısızlığa işaret etmektedir. Raia'nın deneyimi, Butler'ın (2024) kırılabilirlik kavramına işaret etmektedir. Kırılabilirlik, yalnızca bir maruz kalma durumu olarak değil, sosyal alanda tanınma eksikliği olarak da anlaşılmalıdır.

Bu zorlu arka plana rağmen Raia, Türkiyeli bir arkadaşıyla yaşadığı bir çatışma ve onarım anını da aktarıyor:

"Kevser'le bir olay yaşadık. (...) Ben mesajla yazdım: "Kevser, ben gerçekten ne olduğunu bilmiyorum. Senin ne sıkıntın var bilmiyorum. Ama lütfen bana böyle saygısızca davranma." (...) Daha sonra bana, "Tamam, özür dilerim. Raniye kusura bakma," dedi. Ve her şey eskisi gibi oldu. Sanki hiçbir şey yaşanmamış gibi. Yani kardeş gibi olduk herhalde."

Bu anlatının gerilimden uzlaşmaya uzanan duygusal yörüngesi, feminist dayanışmanın müzakere ve duygulanımsal emek gerektirdiğini gösteriyor. Açık iletişim, özür ve affetme, güveni yeniden tesis etmek için hayati öneme sahiptir. Bu durum, Hooks'un (2002) dayanışmayı sabit bir durum değil, dinamik ve gelişen bir süreç olarak gören anlayışını yansıtıyor.

Layal'nın (40Y, Suriye) deneyimi ise buna karşılık, kültürel yabancılaşmanın keskin yüzünü ortaya seriyor:

"Olmuyor ya, biz çok farklıyız. Çok farklıyız. Çok, çok." "Sen bizden bir tane erkek almışsın." Yok artık... Öyle bakıyorlar. Veliler, arkadaşlar, akrabalar... herkes. Herkesten yani duyuyorum."

"Çok farklıyız" şeklindeki tekrarı, bir yakınlaşmadan ziyade genişleyen bir uçuruma işaret ediyor. "Bizden bir tane erkek almışsın" suçlamaları, evlilik kurumu aracılığıyla mülteci kadınların üzerine yansıtılan ataerkil ve milliyetçi kaygıları yansıtıyor. Bu kültürel düşmanlıklar, sınır ötesi dayanışma olasılığını kırıyor ve Mitchell ile Oakley'nin (1984) "kadın" gibi homojen bir kategoriye yönelik eleştirisini pekiştiriyor. Crenshaw'un (1989) kesişimsellik çerçevesi, toplumsal cinsiyet ile milliyetin kesiştiği noktada kültürel ve ahlaki normların dayanışmanın önünde ne denli güçlü engeller olarak durabildiğini bize hatırlatıyor.

Ancak Layal, kurumsal ortamların içinde dahi insani bir bağ karşı-örneği sunuyor:

"Bugüne kadar, üçüncü çocuğa kadar... Kreşte onun müdürüyle biz arkadaşız. (...) Aynı başka Türkler gibi bana bakmıyor. "Sen Suriyelisin, ben Türküm" yok. İnsan gibi davranıyor. Gerçekten insan gibi davranıyor."

'İnsan gibi davranıyor' sözünün tekrar edilmesi, bir ilişkiyi anlamlı kılanın büyük jestler değil, insanlıktan çıkarmayı reddetmek olduğunu gösteriyor. Yaygın dışlanmanın aksine, bu basit ama temel insani tanınma, onura dayalı etkileşimin değerini hatırlatıyor ve dayanışmanın beklenmedik anlarda filizlenebileceğini ortaya koyuyor.

Zahra'nın deneyimleri, kişilerarası ilişkilerin ikili doğasını gözler önüne seriyor. Bazı kişilerden derin bir düşmanlık, diğerlerinden ise derin bir şefkat görüyor. Açık bir yabancı düşmanlığıyla dolu travmatik bir karşılaşmayı hatırlıyor:

"Ama bir sabah annemi durdurmuşlardı... Bir kadın hasta gibiydi. (...) "Ya siz neden geldiniz? Ülkenize gidin. Bizi rahatsız etmeye mi geldiniz buraya?" (...) Zaten biz yabancıyız diye oraya geldik, ama bize çok karşı çıktı. Direkt bize demiyordu ama ev sahibine diyordu: "Neden yabancıya ev verdin? Neden yabancıya buraya getirdin?""

Bu durum yalnızca sosyal bir rahatsızlık değil, onu ve ailesini yasal olarak ikamet ettikleri bir alanda hoş karşılanmayan kişiler haline getiren doğrudan, sözlü bir dışlamadır. Kendisine ev sahibi aracılığıyla dolaylı yoldan hitap edilmesi, mahalle gözetimi ve kamusal alanda utandırma mekanizmalarının gerçekte nasıl işlediğini gösteriyor. Dayanışmanın milliyetçilik ve reddedilme karşısında parçalandığı bu gibi anlar, ataerkilliğin, ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının yapısal olarak nasıl iç içe geçtiğinin açık bir örneğidir (Fraser, 2006; Collins, 2000).

Öte yandan Zahra, ilk başta ideolojik olarak nasıl yanlış değerlendirildiğini ve bu durumun zamanla nasıl bir yakınlığa dönüştüğünü anlatan bir hikaye de paylaşıyor:

"İlk başta biz şeriatı destekliyoruz sanmışlar, bize mesafe koymuşlardı (...) Ama sonra aynı görüşte olduğumuzu görünce çok yakınlaştık."

"Mesafe"den "çok yakınlaşma"ya bu geçiş, ideolojik varsayımların nasıl engel oluşturabildiğini ve ortak inançlar veya değerler aracılığıyla nasıl yenilenebildiğini vurguluyor. Aynı zamanda, yakınlığın genellikle verili bir durum olmadığını, müzakere edildiğini ve farklılıkları aşmanın çoğunlukla ilişkide kalma istekliliği gerektirdiğini ima ediyor.

Dayanışmanın duygusal yoğunluğu, maddi zorluk yaşanan şu alıntıda görülüyor:

"Bir seferinde ev kiramız zamlandı. "Burçak, kirayı veremiyorum, ne yapacağım?" dedim. Korkma dedi: "Ben buradayım. Ben varım, korkma." Sonra dua etmeye başladı. "Allah'ım, bana o kadar para ver ki ben Zahra'ya vereyim," dedi. Kendisi zaten zor durumda."

Kendisinin de zor durumda olmasına rağmen Burçak'ın Zahra'ya olan bağlılığı sarsılmazdır. "Ben varım, korkma," ifadesi, pratik bir desteğin yanı sıra güçlü bir duygusal çıpadır. Bu, Ahmed'in (2021) dayanışmanın politik olduğu kadar derinden hissedildiği ve ortak kırılma anlarında hayata geçirildiği duygulanımsal sorumluluk kavramını yansıtır.

Gül'ın (57Y, Türkiye) tanıklığı bu temayı daha da derinleştiriyor. Zahra'nın sağlık sorunlarına dair ilk izlenimlerini ve gelişen ilişkilerini anlatıyor:

"Çok kötüydü. Çok kötüydü. Öyle böyle değil. Sen şimdi iyi hâlini biliyorsun. O zaman çok kötüydü. Bakılmazdı yani. (...) Ben ona acıyorum, o bana acıyor. Beni göreceğiz. Ondan sonra baktım ki bana "anne" demeye başladı."

"Çok kötüydü" şeklindeki tekrarlanan vurgu, bizi ortak bir acı alanına yerleştiriyor. Acımadaki karşılıklık "ben ona acıyorum, o bana acıyor" bedensel kırılma aracılığıyla kurulan derin bir tanıma işaret ediyor. Tanıklıktan "anne" olarak çağrılmaya geçiş, yalnızca ilişkisel bir yakınlaşmayı değil, aynı zamanda duygulanımsal olarak derinleşen bir süreci işaret etmektedir.

Son olarak, Melis'in tanıklığı, açık iletişim ve gündelik güven yoluyla güvenin inşasını yakalıyor:

"Layal'yla da baştan şöyle konuştuk: O bana "Kusura bakma..." diye başlayınca dedim ki: "Ben bir şeye kusura bakmam. Eğer bir şeyden rahatsız olursam, sana söylerim. Bundan emin ol." Yani güveni o şekilde kurduk."

Burada güven, kaçınma yoluyla değil, doğrudanlık yoluyla kuruluyor. Açıkça konuşma niyetini ortaya koyarak Melis, karşılıklı saygının zeminini hazırlıyor. Bu, dayanışmanın diyaloga dayalı, ilişkisel bir süreç olduğu fikrini destekliyor (Wickström et al., 2021).

Anlatısı, güçlü bir güven ifadesiyle sona eriyor:

"Hatta benim en samimi olduğum komşum. Başıma bir şey gelse, ilk geleceğim komşu. Çocuklarımı bırakacağım tek komşum. (...) En samimi olduğum ve çocuğumu bırakacağım kişi. Yani bir insanın en son bırakacağı şey çocuğudur. Ben Layal'yı çocuklarıma bırakırım."

Çocuklarını emanet etmek, belki de gündelik hayatta mevcut olan en derin güven biçimlerinden biridir. Bu eylem, duygusal samimiyeti simgelemektedir. Aynı zamanda feminist dayanışmanın yalnızca politik mücadelede değil, aynı zamanda şefkatli, gündelik bakım ve güven pratiklerinde nasıl ortaya çıktığını da yansıtıyor (hooks, 2002; Ahmed, 2021).

4.1.3. Empati, Yakınlık, Sınır

Bu bölüm, mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasında duygusal bağların ve empatinin nasıl ortaya çıktığını, nasıl geliştiğini ve kültürel, dilsel ve psikolojik sınırların bu ilişkileri genellikle nasıl şekillendirip sınırladığını inceliyor. Anlatılar, derin bir karşılıklı anlayıştan sessizlik ve duygusal geri çekilmeye uzanan dinamik bir süreci yansıtıyor.

Burçak'ın Zahra ile olan bağına dair anlatımı, derin bir ortak kadınlık hissine ve varoluşsal kırılganlığa dayanan duygulanımsal bir özdeşleşmeye işaret ediyor.

"Aynı kadın gibi hissediyorum." / "Ne oralısın ne buralısın... Hiçbir yere ait değilsin. Hiç kimse seni sahiplenmiyor. O zor. Zahracığım, gerçekten bir yere ait olmamak çok kötü. Ait hissetmemek, sahiplenilmemek... Çok ağır travmaları olan şeyler."

Bu ifadeler, Ahmed'in (2021) "sezgisel olarak ortaya çıkan bir feminist bilinç" olarak adlandırdığı durumun bir örneğidir bu bilinç, politik bir hizalanmadan değil, duygusal bir yankılanmadan doğuyor. Aidiyetsizlik vurgusu, Butler'ın (2024) "prekarite" kavramsallaştırmasına ve özellikle zorunlu göçün toplumsal cinsiyetlendirilmiş bağlamında tanınmamanın acısına işaret ediyor. Burçak'ın empatisi performatif değildir; yerinden edilmenin acısını tasavvur etme ve ifade etme kapasitesine yerleşiktir ve bu da ötekinin dönüştürücü bir şekilde tanınmasını mümkün kılabilir.

Ancak Burçak, sürekli empatinin psikolojik bedelini de ortaya koyuyor:

"Yardım etmek isteyip de yardım edememek... Bu sefer aklın onlarda kalacak. Bir de ben çok duyarsız bir insan da değilim. O yüzden: 'Yok, sen bana anlatma hiç. Duymak istemiyorum.'"

Bu reddetme anı, dayanışmayı ortadan kaldırmıyor; aksine, duygulanımsal emeğin sınırlarını belirliyor. Bu, feminist ilişkilerin, şefkat üzerine kurulu olsalar bile, kişisel sınırlara sahip olduğu fikrini vurguluyor. Bu durum, hooks'un (2002) dayanışmanın

kendini feda etmekle ilgili olmaması ve duygusal kendini korumaya olanak tanınması gerektiği yönündeki görüşüyle uyumlu gözüküyor.

Örneğin, Zahra'nın Türkiyeli bir kadınla olan bağına dair kendi düşünceleri, dilin ötesine geçen derin bir duygusal bağa işaret ediyor:

"Hiç Arapçaya gerek duymadan kendimi ifade edebiliyordum. O da beni anlıyordu. Yani... gözlerimden anlardı. "Canın mı sıkkın?" derdi."

Beden dili ve bakışlar aracılığıyla kurulan bu karşılıklı anlayış tasviri, Ahmed'in (2021) "duygulanımsal iletişim" olarak tanımladığı durumun güçlü bir örneğidir. Bu, empatinin kelimelere ihtiyaç duymadan nasıl işleyebildiğini ve dayanışmanın her zaman bir tartışmadan değil, yalnızca mevcut ve dikkatli olmaktan kaynaklanabileceğini gösteriyor. Türkiyeli kadının Zahra'yı duygusal olarak 'okuyabilme' kapasitesi, aralarındaki bağın teorik değil, bedensel pratikler üzerinden kurulduğunu düşündürmektedir.

Bu bağa rağmen Zahra, çok fazla dahil olma konusundaki tereddüdünü, geçmişteki incinmelerden kaynaklanan bir temkinliliği de dile getiriyor:

"Ama korkumdan artık çok iletişime geçmek istemem. Öyle düşünüyorum. Biraz değişik yani, diyebilirim sana." "Özel hayatımı hiç anlatmazdım."

Bu sözler, kırılma paradoksuna işaret ediyor: Kırılma, bir bağ kurma imkânı yaratırken, aynı zamanda korunmayı da gerektiriyor. Butler'ın (2024) öznenin ötekine maruz kalma yoluyla kurulduğu yönündeki düşüncesi burada karmaşık bir hal alıyor; Zahra, çok görünür ve açık olmanın risklerinin farkındadır. Onun koruyucu sessizliği, etik feminist ilişkisellik içinde ihlal edilmemesi, aksine tanınması gereken bir sınırı belirliyor.

Ayrıca, Zahra'nın, açıklığa kavuşturma yoluyla dönüşen bir ilk yanlış tanımayı aktardığı açıklayıcı bir anlatıyla da karşılaşyoruz:

"Mesela ben ilk geldiğimde anlatıyordum, işaret ettim tabancayla vuruldum diye. Onlar sandı ki savaş ülkeden gelmiyoruz, sandılar ki benim eşim vurdu beni, ya da sevgilim vurdu. Öyle düşündüler. Bilmiyorlardı. Sonra anlattım, fotoğraflar gösterdim, çocukları gösterdim, evimi gösterdim. Ondan sonra çok huzurlandılar. O yüzden bana çok yaklaştılar, ortam oluşturdular."

Burada Zahra'nın travması —vurulmuş olması— tanıdık ataerkil aile içi şiddet çerçeveleri üzerinden yanlış okunuyor. Bu yanlış yorumlama rastgele değildir; kadınların ortak belleğine işaret eder. Ancak, başlangıçta hikayesini çarpıtan bu çerçeveler, aynı zamanda

bir tanınma imkânı da yaratmıştır. Zahra, anlatısını somut kanıtlar aracılığıyla yeniden sahiplendiğinde, Türkiyeli kadınlar ona yeni bir anlayışla "yaklaşıyorlar". Bu an, Butler'ın (2024) özne oluşumu ve toplumsal aidiyet için elzem olan "tanınma" teorisinin bir örneğidir. Aynı zamanda Crenshaw'un (1989) kesişimsellik ilkesini de gösteriyor: Mülteci kadınların deneyimleri yalnızca toplumsal cinsiyet üzerinden anlaşılamaz; göç, savaş ve toplumsal beklenti matrisleri içine yerleştirilmelidir.

Samimiyetin duygusal arazisi yalnızca derin bağ anlarıyla tanımlanmaz; kafa karışıklığı, geri çekilme ve acı deneyimleri de onu eşit derecede şekillendiriyor. Zahra'nın önceki anlatısı, tanınmanın ilişkileri nasıl dönüştürebileceğinin altını çiziyor.

Rima ayrıca, en güvendiği kişi olarak tarih ettiği Elif'in internette yaptığı yabancı düşmanı yorumlar nedeniyle yaşadığı derin bir acı veren kopuşu da anlatıyor:

"Allah'ım... Böyle durup okuyunca ben çok üzüldüm. Ya sen nesin ya? (...) Beni engelledi. (...) Niye öyle yazıyorsun? "Ben Suriyeli sevmiyorum, benim yanıma yaklaşmasın"..."

Bu, milliyetçiliğin ve ırkçılığın önceden var olan yakınlığı nasıl paramparça edebildiğini ön plana çıkarıyor. Crenshaw'un (1989) kesişimsellik kavramı burada bir kez daha elzemdir: İrksallaştırılmış ve ulusal kimlik niteleyicileri, duygusal zarar üretmek için kesişiyor. Rima'nın şaşkınlığı ve üzüntüsü, kişisel yakınlık kurulduğunda bile yapısal önyargıların yeniden yüzeye çıkabileceğini ve ortak kız kardeşlik yanılışmasını parçalayabildiğini gösteriyor.

Mah, anlatımında güven üzerine düşünceleri, geçmiş travmaların onun şimdiki sosyal stratejilerini nasıl yapılandırıldığını gösteriyor:

"Türkiye'ye geldikten sonra şimdi en yakın arkadaşım Yemenli mesela. İkinci sırada en yakın arkadaşım Kırgızistanlı. (...) Ama ben fark ettiğim bir şey oldu sonra: Arkadaşlar arasında en samimi olduklarım yabancılar." "Hâlâ Türk kızlarla arkadaş olmak konusunda benim tedirginliklerim oluyor. Temkinli davranıyorum."

Bu ayırım, dayanışmanın yabancı olmak gibi ortak konumlanmalar tarafından şekillendirildiğine işaret ediyor. Aynı zamanda ayrımcılığın uzun süren etkisini de gösteriyor. Butler (2019), özelliğın güç ilişkileri aracılığıyla sürekli olarak inşa edildiğini belirtiyor — burada, önceki marjinalleştirme, Mah'ın süregiden duygusal sınırlarını şekillendiriyor. Onun "temkinli" yaklaşımı, önceki dışlanmaya verilmiş rasyonel bir tepki olarak gözüküyor.

Yine de Mah, derin yakınlık anlarını da tarif ediyor:

"Gerçekten samimi bir insan. Gerçekten beni seviyor. Hiçbir çıkarı olmadan, hiçbir şey benden beklemeden beni seviyor." "Mesela şimdi o Merve benim için can, yani... Karakutu mu? (...) içimde ne varsa ona söylüyorum. Hiç düşünmeden, sanki kendimle konuşuyorum gibi."

Merve'nin Mah'ın hayatındaki varlığı, hooks'un (2002) "duygusal sığınak" olarak adlandırdığı bir alan işlevi görüyor. "Karakutu" metaforu, ilişkilerinin kırılganlık için güvenli bir kap, bir güven mabedi olduğunu düşündürüyor. Karşılığa dayalı beklentilerden arınmış olan bu samimiyet, feminist dayanışmayı bir karşılıklı tanınma ve etik sorumluluk süreci olarak örneklendiriyor (Ahmed, 2021).

Raia'nın anlatısı ise keskin bir tezat oluşturuyor. Sosyal çevresinde görünmezlik ve belirsizlikle mücadele ediyor:

"Kabul etmişler mi, etmemişler mi, hâlâ emin değilim." "Sanki hiç orada değilmişim gibi davranıyorlar. Sadece adımlı biliyorlar, o kadar."

Bu ifadeler, kısmen tanınmanın ama kucaklanmamanın acı veren belirsizliğini, arada kalmış bir varoluşu yansıtıyor. Raia'nın durumunda, onun deneyimlerinin, ihtiyaçlarının veya kimliğinin etrafındakiler için bir önem taşıyıp taşımadığının belirsizliğini işaret ediyor.

Raia, dil engelleri nedeniyle kendini ifade etmede karşılaştığı zorlukları da paylaşıyor:

"Türkçe dili bazı şeyleri ifade etmeye yetmiyor. Ben bir şey anlatmak istiyorum ama Türkçem yetmiyor. (...) Bazı şeyleri konuşmak istiyorum ama Türkçe yetmediği için susuyorum." "Çünkü onların davranışlarını bilmiyorum. Gerçekten, bakışlarından bile anlayabiliyorsun. (...) Belki de kültür farkından dolayı bazı şeyleri yanlış anlıyorlar. Bu yüzden her zaman çok dikkatli olmaya çalışıyorum. Samimi davranmamaya çalışıyorum."

Onun temkinli davranışı bir ilgisizlik değil, bir kendini koruma stratejisi olarak ortaya çıkmaktadır. Dil ve kültür kodları, duygusal mesafeyi dayatan engellere dönüşüyor. Bu "sessiz sınırlar", idealize edilmiş feminist kız kardeşlik vizyonuna meydan okuyor. Wickström ve diğerlerinin (2021) de savunduğu gibi, feminist dayanışma, dilbilgisi, tonlama veya sessizliğe gömülü olan türden bilgi ve güç asimetrilerini de barındırmalıdır.

Layal'nın deneyimi, aidiyet kurma çabalarına rağmen uzun süreli dışlanmanın yarattığı hayal kırıklığını özetliyor:

"Ben bugüne kadar, ben şimdi 12 senedir buradayım... Hâlâ alışmadım. Ya da alışmadım değil... Ben alıştım. Millet bana alışmadı. Öyle diyeceğim."

Bu ifade, alışlageldik asimilasyon anlatısını güçlü bir şekilde tersine çeviriyor. Layal, "uyum sağlama" sorumluluğunun yalnızca göçmene ait olduğu beklentisine meydan okuyor. Onun bu ifadesi, hâkim toplumun farklılığı kabul etme konusundaki isteksizliğine yönelik daha geniş bir eleştiriyi dile getiriyor. Bu nokta, Fraser'ın (2008) hegemonik içeridekiler ile marjinalleştirilmiş dışarıdakiler arasında çekilen sınırlara yönelik eleştirisinde de yankılanıyor. Benzer şekilde, Collins (2000) bu durumu, dahil olmanın yüzeysel kaldığı "içerideki yabancı" olma durumu olarak tanımlıyor.

Yine de Layal, samimi insani bağ anlarını da aktarıyor:

"Mesela ilk çocuk... Kreşte onun müdürüyle biz arkadaşız. (...) Aynı başka Türkler gibi bana bakmıyor. "Sen Suriyelin, ben Türküm" yok. İnsan gibi davranıyor. Gerçekten insan gibi davranıyor." "Herkes benimle arkadaş olmak istedi. Neden? Çünkü yalan sevmiyorum. Açığım. Benim ağzımdan ne çıkıyorsa o çıkıyor."

Bu düşünceler, sahiciliğin ve şeffaflığın kültürel ayrımların ötesinde ilişkileri nasıl kolaylaştırabildiğini gösteriyor. Layal'nın kişilik özellikleri —dürüstlük ve doğrudanlık— bir köprü işlevi görüyor. "İnsan gibi" muamele görmekten duyduğu memnuniyet, Ahmed'in (2021) duygusal dayanışmanın karşılıklı saygıdan ve onurdan kaynaklandığı yönündeki argümanını teyit ediyor.

Zahra'nın anlatımı, ortak kırılmanın dönüştürücü bağları nasıl kurabildiğini daha da detaylandırıyor:

"O da benim gibi yaralı. Türk bir kadın." "Benim yanımda sabah akşama kadar ayakta duruyordu. Refakatçilik çok zor, evet. Herkes aynı durumdaydı hastanede. Kimse diğerinden farklı değildi. Bunun da acısı var, benim de. O bana acıyor, ben ona. Birbirimize acıyorduk. Birbirimize moral veriyorduk, değil mi?"

Hastane, radikal bir eşitlik alanına, acının toplumsal alanı eşitlediği bir yere, dönüşüyor. Bu anda, "farklılık" "karşılıklı yaralanma" içinde eriyor ve empati liberal bir erdem olarak değil, içgüdüsel, bedenselleşmiş bir tepki olarak ortaya çıkıyor. Butler'ın (2024) da vurguladığı gibi, kırılma özel bir durum değil, toplumsal bir durumdur —yalıtmak yerine bağ kuruyor. "Birbirimize acıyorduk" ifadesi, bu karşılıklı bakım etiğini yansıtır.

Zahra, Burçak'a duyduğu derin hayranlığı da paylaşıyor:

"Bazen diyorum ki "Bu kadın taş!" Ne kadar anlatıyorum, anlatıyorum, anlatıyorum... Ama kelimeler yetmiyor. O kadar iyi bir kadın. Bu dizide bir karakter var, aynı o kadın gibi. O gün eşime de söyledim: "Bu kadını çok seviyorum, bu dizideki kadın tam Burçak gibi."

Burçak'ı tarif ederken bir TV dizisi karakterine atıfta bulunması, popüler kültürün duygusal bağ kurmak için nasıl sembolik referanslar sunduğunu gösteriyor. Burada Zahra'nın hayranlığı katmanlıdır: Burçak'ta gücü ("taş"), şefkati ve sürekliliği görüyor. Doğru kelimeleri bulma konusundaki mücadelesi, aralarındaki bağın sözlü ifadeyi aştığını düşündürüyor. Ahmed (2021), duygulanımın sık sık dili aştığını belirtmektedir; önemli olan ne söylendiği değil, ne hissedildiği ve sürdürüldüğüdür.

Kendi de bir göçmen geçmişine sahip olan Türkiyeli Melis, bu deneyimin kendi empatisini nasıl şekillendirdiğini de ifade ediyor:

"Ya benim öyle ırkçı yaklaşımım yok. Çünkü ben de göçmen olduğum için ve o psikolojiyi anlayabildiğim için... İnsanlara ırkçı olarak bakmaktan hoşlanmıyorum açıkçası. (...) O yüzden kötü bir önyargım hiç oluşmadı."

Göç psikolojisiyle kurduğu özdeşim, ortak yapısal konumların nasıl etik bir farkındalık yaratabildiğini gösteriyor. Burada, deneyim, ırkçılık karşıtı bir pratiğin ve ilişkisel bir etiğin temeli haline geliyor.

Melis ayrıca, Layal ile olan ilişkisinin açık iletişim ve karşılıklı saygıya dayandığını da dile getiriyor:

"Layal'yla da baştan şöyle konuştuk: O bana "Kusura bakma..." diye başlayınca dedim ki: "Ben bir şeye kusura bakmam. Eğer bir şeyden rahatsız olursam, sana söylerim. Bundan emin ol." Yani güveni o şekilde kurduk." "Yani ben yapı olarak biraz mesafeli bir insanım. Layal da buna çok saygı duyuyor. Ben de, Layal'nın buna saygı duymasına saygı duyuyorum."

Burada samimiyet, sınırsızlıkla karıştırılmaz. Aksine, birbirlerinin duygusal tarzlarına saygı duymak, dayanışmayı sürdürülebilir kılıyor. Wickström ve diğerleri (2021), feminist ittifakların "karşılıklı alan açma"ya dayandığını belirtiyor. Melis ve Layal farklılıkları ortadan kaldırmıyor; onu hassasiyetle yöneterek bir karşılıklı tanınma dinamiği kuruyorlar.

Bu tema boyunca incelenen anlatılar, mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasındaki feminist dayanışmanın duygusal olarak yüklü karşılaşmalar yoluyla nasıl inşa edildiğini, sorgulandığını ve yeniden hayal edildiğini gösteriyor. Bunlar sadece kişilerarası anlar

olarak düşünülmemelidir; bunlar, varsayımların, kırılğanlıkların ve kimliklerin somut ve duygusal yollarla müzakere edildiği politik olaylardır. Butler'ın (2024) da belirttiği gibi, tanınma yalnızca ötekinin bir onayı değildir, hâkim normlar ve güç farklılıkları aracılığıyla işleyen, genellikle yanlış tanıma ve duygulanımsal emekle damgalanan çetrefilli bir süreçtir.

Bu eksen, dayanışmanın anlık veya zahmetsiz olduğuna dair idealize edilmiş nosyonlara meydan okuyor. Bunun yerine, onun şaşkınlık, hayranlık, dışlanma, suçluluk ve şefkat gibi duygular aracılığıyla karmaşık bir şekilde ortaya çıkışını ön plana çıkarıyor. Ahmed'in (2021) bize hatırlattığı gibi, duygular bedenlere "yapıştır" ve toplumsal ve politik aidiyetin sınırlarını şekillendirir. Bu bağlamda, feminist dayanışma aynılığa değil, farklılığa açıklığa dayanır.

Anlatılar boyunca, gündelik hayat dayanışmanın hayal edildiği ve hayata geçirildiği bir alan olarak ortaya çıkıyor. Ortak bakım, mahalle yakınlığı veya basit sabır ve dikkat jestleri dönüştürücü bir potansiyel taşıyor. Segal (2017) ile Wickström ve diğerlerinin (2021) de savunduğu gibi, feminist politika büyük direnişlerle sınırlı değildir, gündelik karşılaşmaların en ince ayrıntılarına gömülüdür.

Ancak bu karşılaşmalar asla politik olarak tarafsız değildir. Yapısal eşitsizlikler, milliyetçilikler ve ırksallaştırılmış hiyerarşiler tarafından derinden etkileniyorlar. Crenshaw'un (1989) kesişimsellik kavramı ve Collins'in (2000) tahakküm matrisi, dayanışmanın engellendiği anları, sessizlik, kurumsal ayırım ve reddedilme korkusu yoluyla, görünür kılmaya yardımcı oluyor. Bu anlarda, hooks'un (2002) ısrarla belirttiği gibi, dayanışma duygusal bir bağ kurmayı ve ırkçılık, milliyetçilik ve yapısal güçle aktif bir yüzleşmeyi içermelidir.

Son olarak bu tema, feminist dayanışmanın bir ön koşul değil, bir emek olduğunu gösteriyor. Her zaman gerçekleşmez, ancak her zaman müzakere edilir. Empati, mesafe, hayranlık ve sessizlik gibi duygulanımsal kayıtlar, bir başarısızlığa değil, bir sürece işaret ediyor. Çok sayıda anlatının da ortaya koyduğu gibi, tek bir jest bile "Ben varım, korkma" radikal farklılıkların ötesinde bir ilişkiyi sabitleyebilir. Dahası, bazen dayanışmanın işi tam da budur: farklılıklarımız içinde birbirimizle ve birbirimiz için durmak.

4.2. ANA TEMA 2: FARKLILIKLAR, EŞİTSİZLİKLER VE GERİLİMLER

Bu bölümde, analizimin ilk bölümü olan “Karşılaşmalar ve Duygulanım” ana teması çerçevesinde; mülteci kadınlarla Türkiyeli kadınların karşılaşmalarında ortaya çıkan çeşitli eşitsizlik ve gerilim biçimlerini belirlemeye ve görüşme yapılan kadınların deneyimlerini ırk, sınıf ve etnik köken değişkenlerini dahil ederek kesişimsel bir perspektifle ortaya koymaya odaklandım. Görüşme yapılan kadınların sınıfsal konumları, dil yeterlilikleri, eğitim geçmişleri, etnik kimlikleri gibi çok katmanlı farklılıklarının kadınlar arasındaki ilişkileri nasıl etkilediğine değindim.

Kadınlar arasında kurulan ilişkilerde dayanışmanın izleri aranırken, bu izlerin kadınlar arasındaki farklılıkların görünür hale geldiği anlarda gerilim ve kırılma noktalarına yol açtığı gözlemlerim. Bu gerilimler, feminist dayanışmanın statik bir ideal değil, dinamik ve tartışmalı bir ilişkisel müzakere süreci olduğunu ortaya koyuyor. Kadınlar arasındaki farklılıklar ilişkisel kopuşlara yol açabilmesine rağmen, bu kopuş anları paradoksal bir biçimde dayanışmanın özenle yeniden inşa edildiği alanlara dönüşebilir . hooks (2002), feminist dayanışmanın duygusal bir sorumluluk olduğunu vurgular. Görüşmelerde de kadınlar arasında bu tür bir duygusal sorumluluk alma sürecinin işlediğini açıkça gözlemlenmiştir. Bu durum, kopuş anları ile onarım eylemleri arasında salınan feminist dayanışmanın dinamik doğasını ortaya koyuyor.

Bu ana tema altındaki üç alt tema, görüşme yapılan kadınların deneyimlerinde ve kadınlar arasındaki ilişkilerde belirginleşen farklılık ve gerilim alanlarına odaklanıyor. Bunlar: (1) Sınıfsal ve maddi eşitsizlikler, (2) Dil, eğitim ve statü farkları, (3) Irkçılık, dışlanma ve mikro-agresyonlar olarak belirlenmiştir.

İlk alt tema olan Sınıfsal ve maddi eşitsizlikler, kadınların sosyo-ekonomik statülerine ve maddi koşullardaki dengesizliklere odaklanır. Dil, eğitim ve statü farkları başlığı altında ise kadınlar arasındaki dil bariyerleri, eğitim geçmişleri ve sosyal statüden kaynaklanan zorluklar ele alınmaktadır. Son alt tema olan Irkçılık, dışlanma ve mikro-agresyonlar ise Türkiyeli ve mülteci kadınların maruz kaldığı yargılar, ayrımcılık biçimleri ve gündelik iletişimde karşılaşılan örtük aşağılama ifadeleri gibi söylem ve duygulara odaklanır.

Bu alt temalar, kadınların deneyimlediği çok katmanlı eşitsizlikleri görünür kılarken; bu eşitsizliklerin kadınlar arasındaki ilişkilere etkisi ile dayanışma süreçlerinde ortaya çıkan

sınırları, bu sınırların nasıl aşıldığını ya da aşılamadığını ve aşılması durumunda dahi tüm bunların dayanışmanın devamlılığı üzerindeki nasıl etkisi olduğu üzerinde duruyor.

4.2.1. Sınıfsal/Maddi Gerilim

Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasında yapılan görüşmelerde sınıfsal konum farklılıkları, bu farklılıkların gündelik yaşam pratiklerinde yarattığı gerilimler ve ekonomik kaynaklara erişim ile ilgili söylemlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Kadınların deneyimlerinde ortaya çıkan bu söylemler, kadınlar arasındaki ilişkilerde maddi imkanların varlığı ve yokluğunun sadece ekonomik konumu belirtmediğini gösteriyor. Bu söylemler, kadınların ilişkisel konumlarına ilişkin de çıkarım yapmaya alan açıyor.

Araştırmamı hem Türkiyeli hem de mülteci kadınlarla yürütmem, ekonomik kaynaklara erişimle ilgili söylemlerin bu çalışmada daha yoğun biçimde yer almasını sağladı. Bu durum, Türkiye'nin mevcut ekonomik koşulları ve mültecilere yönelik medyada sıkça yer bulan ayrımcı söylemler göz önünde bulundurulduğunda şaşırtıcı değildi. Türkiyeli kadınlar, çoğu zaman ekonomik kaynakların mültecilerle paylaşımına dair popülist ve milliyetçi söylemleri sürdürmektedir.

“Türkiye zaten kendine bakamıyor. Bu mültecilerin burada ne işi var? Hepsi gitsin, dedim.

“Türkiye artık kendi halkına yetmiyor. Yetmiyor yani. Ekonomik kriz aldı başını gidiyor. İnsanlar aç. Sen kendi vatandaşına bakmıyorken, keyfi olarak burada kalan...”

Burçak'ın görüşme sırasında kullandığı bu ifadeler, Türkiye'nin kendi vatandaşlarına dahi bakmadığına ilişkin algı, mültecilerin varlığını ekstra bir yük şeklinde görmesine yol açıyor. Ekonomik açıdan istikrarsız hisseden Burçak, mültecilerin varlığını bir tehdit olarak algılıyor. Bu, dayanışmayı, makro düzeydeki ekonomik kaygıların mikro düzeydeki kişisel yakınlıkları geçersiz kılma tehdidinde bulunduğu, istikrarsız ve çatışmalarla dolu bir zemine konumlandırı.

Kadınlarla görüşmelerde ön plana çıkan bu söylemler siyasal – ideolojik kırılmayı ve bunun duygusal etkisini görmek açısından da önemli bir yerde duruyordu. Bu nedenle siyasi iklimin kişisel empati ve destek duygularına etkisini görmeme de alan açtı:

“Bu siyasi yapı bizim içimizdeki misafirperverliği de öldürdü. Ben kimseye yardım etmek istemiyorum. Arkadaş, herkes kendi ülkesine gitsin.”

Bu alıntıda Burçak, kişisel empati ve destek duygularını, toplumun genel ruh halini yansıtarak ifade etmektedir. “Bizim içimizdeki misafirperverliği de öldürdü” ifadesi, mültecilere karşı yükselen popülist ve milliyetçi söylemlerin bireylerin duygulanımlarını nasıl dönüştürdüğünü görmek açısından önemlidir. Buradaki misafirperverlik vurgusu, feminist dayanışmanın temellerinden biri olan eşitlikten ziyade, yardım eden ile yardım alan arasında kurulan hiyerarşik bir ilişki biçiminde okunmaya açıktır.

Ancak Burçak, Zahra ile böyle bir hiyerarşik ilişki kurmamaktadır. Bu nedenle, dışlayıcı söylemlerde bulunmasına rağmen, bir mülteci olarak Zahra’nın sağlık hizmetine erişememesini kendisine dert edinmektedir. Burada ortaya çıkan çelişki şudur: Burçak, ulusal kaynakların paylaşımına dair popülist söylemleri sürdürüyor olsa da Zahra’nın hastaneye ulaşamamasını gerçek bir sorun olarak görmektedir. Bu durum kişisel empati ile kamusal söylem arasında bir konuyu ortaya koydu. Bu çelişki kesişimsel bir gerilim olarak analiz edilebilir. Burçak’ın ekonomik açıdan istikrarsız bir vatandaş olarak kimliği, Zahra’yı ihtiyaç sahibi bir kadın olarak duygusal olarak tanımasıyla çatışıyor:

“Zahra hiçbir şey yapamıyorken, keyfi olarak o mültecilerin hastanede tedavi görmelerinden hâlâ rahatsız oluyorum.”

Burçak’ın yaşadığı bu çıkmaz, beni feminist dayanışmanın sürekli olarak yeniden inşa edilen doğasına götürüyor. Analiz bölümünün ilk ana temasında da belirttiğim gibi, milliyetçi ve popülist söylemler kadınlar arası karşılaşmaları derinden etkilemektedir. Crenshaw’ın (1989) kesişimsellik yaklaşımı, dayanışmanın kesintiye uğrayabileceği noktaları fark etmeme olarak tanıyor. Bu nedenle dayanışmanın, ırkçılık ve milliyetçilikle yüzleşmeyi de içermesi gerekiyor. Ancak yukarıda örneklendiği gibi, bu tür kesintiler feminist dayanışmanın tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmez; aksine, bu dayanışmanın dinamik ve süreç odaklı doğasına ve karşılıklı emek sürecine işaret ediyor.

Zahra’nın Burçak’la ilgili söyledikleri de dayanışmanın izlerini görmem açısından önemli bir yerde duruyor:

“Bir seferinde ev kiramız zamlandı. “Burçak, kirayı veremiyorum, ne yapacağım?” dedim. Korkma dedi: “Ben buradayım. Ben varım, korkma.” Sonra dua etmeye başladı. “Allah’ım, bana o kadar para ver ki ben Zahra’ya vereyim,” dedi. Kendisi zaten zor durumda. Kendi dolandırıldı, tüm parasını kaybetti.”

“Ben yabancıyım. Hepimiz parasızız. Ama o başka bir insan. Kendisi de paraya muhtaç, ama hâlâ “Bana veriyorsan fark etmez, başkasına veriyorsan da olur. Yeter ki bu kadınlara para ver” diye dua ediyor.”

Burçak’ın Zahra’ya yönelik bu yaklaşımı dayanışmanın duygusal sorumluluğa ve karşıdakinin varlığını dert edinmeyle birlikte “dayanma” iradesinin önemli bir örneğini oluşturuyor. Burçak kendi maddi sıkıntılarına rağmen Zahra’nın kira sorununu kendi sorunu gibi ele alıyor. Bu aralarında derin bir ortaklık ve duygusal bağ olduğunu gösteriyor. Dua pratiğinin ön plana çıkması ve Zahra için bu durumun etkileyici olması, manevi destek yoluyla güven hissine işaret ediyor. Her iki kadın da ekonomik sıkıntılar yaşarken, aralarındaki bağ tanıklık yoluyla ortaya çıkıyor. Bir anlamda, bu eylem Burçak’ın Zahra’nın mücadelesini, güvencesizliğine rağmen kendi mücadelesiyle eşit gördüğü bir dayanışma biçimi olarak düşünülebilir. Bu bağlamda, feminist dayanışma hayırseverlikten değil, paylaşılan bu kırılganlığın kabulünden doğuyor (Butler, 2004).

Kadınlarla olan görüşmelerde ortaya çıkan maddi eşitsizliklerinin aralarındaki ilişkide bir kesinti yarattığına ilişkin çıkarımlar Mah’ın ifadelerinde de görülüyor.

“Özel yurttaki kalıyorduk biz. Herkes orada ücret ödeyerek kalıyordu. Biz ödemiyoorduk, fiziksel olarak para vermiyoorduk. Bize burs veren kurum, bizim için ödeme yapıyorduk. Türk kızlar arasında bir algı oluştu: “Onlar geliyorlar, burada sınavsız üniversiteye giriyorlar.” Halbuki öyle bir şey yok. Bizim paramızı kullanıyorlar gibi düşünüyorlardı.”

Mah’ın bu ifadesi kesişimsel eşitsizliklerin nasıl deneyimlendiğini gösteriyor. Özel yurttaki burslu olarak kalıyor olmaları, maddi bir destek aracılığıyla erişilmiş bir olanak olmasına rağmen, yurttaki Türkiyeli öğrenciler tarafından ayrıcalıklı bir pozisyon gibi algılanmakta ve bu durum, mülteci öğrencilere yönelik dışlayıcı tutumların temelini oluşturmaktadır. “Bizim paramızı kullanıyorlar” algısının, bilgi eksikliğiyle harmanlanmış bir tür mikro agresyon olduğu görülüyor. Bu amaçla, mültecilerin “yük” algısı da bununla birlikte devam ediyor. Ayrıca, “değerlerini kanıtlamaları” gereken ilişkisel bir dinamiktir. Bu, mülteci öğrencilerin ekonomik girdileri hak etmeyen alıcılar olarak inşa edildiği, kızgınlığı uyandıran söylemsel bir anlatı olan hak sahibi olma politikasını ortaya çıkarıyor. Bu tür algılar, Crenshaw’ın (1989) tanımladığı şekilde, kesişen eşitsizlikler arasında sıkışmış öznelerin hem maddi hem de duygusal düzeyde dışlandığı anları görünür kılıyor. Mah burada açık bir ayrımcılığa ya da fiziksel dışlamaya değil, daha çok algısal bir mesafeye, bir sessizlikle örülmüş dışlayıcılığa tanıklık ediyor.

Benzer şekilde Layal'nın deneyimleri de milliyetçi popülist söylemlerin yarattığı eşitsizlikleri gösteriyor:

“Ve her zaman duyuyorsun: “Siz Suriyelisiniz, hükümet size destek veriyor, maaş veriyor...” Biz geldiğimizde herkes bize öyle bakıyordu. “Erdoğan size 1200 veriyor,” sonra “1800 veriyor” diyorlardı.”

Kadınların sürekli olarak “hükümet size maaş veriyor” gibi söylemlere maruz kalması, yalnızca yanlış bilgilendirmeye ilgili değildir. Bu aynı zamanda toplumsal öfkenin yön değiştirmesine işaret ediyor. Burada devletle olan gerçek veya hayali destek ilişkisi, mültecilere yönelik sistemik ayrımcılığın meşrulaştırıcı nedeni haline geliyor ve toplumsal öfkeyi yapısal ekonomik sorunlardan korunmasız bir nüfusa yöneltiyor. Bu dışlayıcı ifadeler, feminist dayanışmanın duygusal kaydında bir geri çekilme olarak görülebilir ancak bu dayanışmanın tümüyle imkansızlaştığı anlamına gelmez. Bu durum dayanışmanın sürekliliğini sekteye uğratabilir ancak feminist dayanışmanın sürekli müzakereye davet eden bir süreç olduğunu kendimize hatırlatmamızı gerekli kılıyor.

Ulusal kaynakların dağılımına ilişkin olarak Türkiyeli kadınlar arasında gözlemlenen çekişme ve bunun ayrımcı dile yansımaları, üst sınıfsal konuma sahip kadınlar arasında görülmemiştir. Bu durum, ilişkilerin baştan itibaren farklı bir eşitsizlik zeminine oturmadığı bağlamlarda kurulan ilişkilerin dinamiklerini gözlemlemem açısından önemliydi. Üst sınıfsal konuma sahip bir mülteci kadın ile Türkiyeli kadın arasında kurulan ilişkide de benzer bir gerilim yaşanmamıştır:

"Yani o olayı o kadar strese sokmanın bir anlamı olmadığını düşünüyorum. Ön yargı olacak da... Kötü bir şey yaşamadım, kötü biriyle tanışmadım. Mesela Layal kendi anlatıyor. “Sitelerin arkasında,” diyor, “bir mahalle var,” diyor. “Çok zor durumda,” diyor, “çok karışık,” diyor, “kaoslu,” diyor."

Bu örnekte açıkça Suriyelilere yönelik bir önyargı içermediği ifade edilmiştir. Bu tavrın, sınıfsal konumun sağladığı korunaklı bir yerden kaynaklandığı söylenebilir. Melis'in, Layal'nın anlattığı yoksulluk deneyimlerine belli bir mesafeyle yaklaşması, onun bu bağlamdaki yargılarla hesaplaşan bir noktada durmadığını da gösterir. Burada dikkat çeken, Melis ile Layal arasındaki dayanışmanın, alt sınıftaki kadınlar arasındaki dayanışma biçiminden farklılıklar taşımasıdır. Bu farklılıklar, üçüncü ana tema olan “Dayanışmanın Şekillenmesi ve Olanaksızlıkları” başlığı altında ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

Üst sınıfsal konumun doğurduğu farklı ihtiyaç ve deneyimlerin, dayanışmanın biçimini de farklılaştırdığı söylenebilir. İlk karşılaşmalarda ön yargıların devre dışı kalması, kurulan ilişkinin daha az çatışmalı ilerlemesini sağlayarak süreci daha rahatlatıcı hale getirir. Benzer sınıf konumlarından kaynaklanan çatışmanın nötrleştirilmesi, bu ilişkideki 'eşitliğin' kendisinin, alt sınıf konumlarındaki kadınların ilişkilerini tanımlayan ekonomik gerilimleri önceden ortadan kaldıran sınıf ayrıcalığı tarafından koşullandırıldığını ortaya koymaktadır.

4.2.2. Dil, Eğitim, Statü Farkları

Mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasındaki dil, eğitim ve statü farklılıkları, yalnızca toplumsal konumlarını değil; birbirlerini nasıl algıladıklarını, nasıl tanıdıklarını ve ilişki kurarken ortaya çıkan dinamikleri de etkilemektedir. Kadınlarla yapılan görüşmelerde, özellikle dil bariyerinin ilişkilenemeyi nasıl şekillendirdiği belirgin bir fark olarak ortaya çıktı.

Görüşmelerde açıkça gördüm ki kadınlar arasındaki ilişkilenemenin temelini oluşturan ve karşılaşmalar sonrasında ilişkinin derinleşmesini sağlayan unsurlardan biri dildir. Kadınlar, ilk temaslarda bile aynı dili konuşabilecekleri kişileri tercih etme eğilimindedir. Ortak bir dilde buluşmak, dayanışmanın gelişebilmesi açısından önemli bir alan açmaktadır.

Görüşme yapılan mülteci kadınlar da dili kendilerini ifade etmenin ve ilişkinin önemli bir aracı olarak gördükleri için Türkçe öğrenmeye yönelik motivasyon geliştirmiştir.

Rima, aynı dili konuşmamanın yarattığı zorluğu şu şekilde ifade ediyor:

“Tercümanlar vardı ama doğru düzgün Arapça bilmiyorlardı. Türk’tüler ve bizim gibi Arapça konuşamıyorlardı. Yani konuşuyor ama anlamıyorsun. Bir şeyler söylüyor ama hangi dil, hangi kelime, hiçbir şey anlamıyorsun.”

Rima’nın deneyimlediği bu durum yalnızca teknik bir sıkıntıyı ifade etmiyor. Bu durum yanlış anlaşılmaktan ve yanlış tanıtılmaktan kaynaklanan bir güvensizlik yaratmakta, teknik bir sorunu duyulmama gibi duygusal bir deneyime dönüştürerek dışlanma duygusunu yoğunlaştırıyor. “Bizim gibi konuşamaması” ifadesi, dili yalnızca bilmenin değil, aynı zamanda kültürel olarak içselleştirmiş olmanın önemine işaret eder.

“Okul dediğim şey, büyük bir çadır, tamam mı? Ben Türkçeyi çok sevdim ve dedim, “Öğreneceğim yani bir şekilde. Öğrenmem gerekiyor çünkü 'yok yok' diyorlar,” dediğim gibi. Dedğim gibi ya, “yok” ne demek? Şimdi Suriye’de Türkmenler vardı, tamam mı? Türkmenler biliyor yani Türkçeyi, biliyorlar çok güzel bir şekilde. Onlar anlıyorlardı. Ben şey, kıskanıyordum. “Bunlar niye anlayıp da ben niye anlamıyorum?” Oradan başladı aslında işte Türkçeyi öğrenmek. Orada bize hocalar getirmek isterdi. Harfler A, B, C falan. Yavaş yavaş öğrendik.”

Çadırkentte kaldığı süreçte deneyimlediği bu durum Rima’yi güvensiz hissetmesine neden oluyor. Aynı zamanda kendini ifade eden kadınları gördükçe bir özenme haliyle Türkçe öğrenme motivasyonu arttırıyor. Bu diğer yandan dışlanma ve kendisinde oluşan eksiklik hissinin nasıl bir motivasyona dönüştüğü ve dil öğrenmenin kadınların sosyal sermayesi olarak önemli bir yerde olduğunu gösteriyor. Bu bağlamda Rima'nın deneyimi, göç, cinsiyet ve dil yeteneği arasındaki eşitsizliğin kesişimi olarak görülebilir (Crenshaw, 1989). Dolayısıyla onun Türkçe öğrenme arzusu pratik bir gereklilik ve dayatılan sessizliğe ve görünmezliğe karşı aktif bir direniş eylemi olarak okunabiliyor.

Kadınlar arasındaki dil engeli, aralarındaki iletişimin gelişmesinde en temel basamaklardan birini oluşturmaktadır. Ancak bu durum, aynı dili konuşmayan kadınlar arasında dayanışma kurulamayacağı sonucuna bizi götürmüyor. Nitekim bu tür deneyimleri, üçüncü ana tema olan “Dayanışmanın Şekillenmesi ve Olanaksızlıkları” başlığı altında ayrıntılı biçimde ele alacağız.

Kadınlar, aralarındaki dil bariyerini ortadan kaldırabilecek alanlar bulduklarında bu durumlar için esneme ve alan açma eğilimindedir. Melis, Layal ile olan ilişkisinde dilsel farklılığı bir bariyer olmaktan çıkarak dayanışma kurabilecekleri bir alana dönüştürmektedir. Melis, bu durumu şöyle ifade ediyor:

“Ben Layal’ya şey dedim: “Hani ben seninle istiyorsan İngilizce konuşurum, sıkıntı değil. Ama istiyorsan sen Türkçe konuş, senin için daha iyi olur.”

Melis, Layal’nın dilsel durumunu dikkate alır ve ona bir seçenek sunar. Bu seçenekle birlikte onun güçlenmesini desteklemektedir: “Senin için daha iyi olur” ifadesi, bu desteğin yönlendirici ve yapıcı bir çerçevesi ortaya koymaktadır. Melis’in esnekliği, Layal’nın konforunu ön planda tutan bir alan yaratıyor. Bu jest nezaketten daha fazlasıdır; Layal’nın dilsel olarak güçlenmesini ve özerkliğini destekleyen feminist bir uygulamadır. Bu 'diğerinin ihtiyaçlarıyla ilgilenme' etiği, dayanışmayı sürdüren duygusal ve ilişkisel emeğin pratik bir örneğidir (hooks, 2000).

Bununla birlikte, dilin dayanışma süreçlerine imkân tanıyan etkisi de göz ardı edilmemelidir. Özellikle dil bariyerinin bulunduğu durumlarda, kadınlar hiç kimseyle iletişim kuramamanın yarattığı duygusal yükü başa çıkarak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Raia'nın doktora yapmak için geldiği üniversitede yaşadığı bu deneyimi şu şekilde anlatıyor:

"Gerçekten iki yıl Türkiye'de kaldım, ama bir kişiye bile "merhaba" demedim diyebilirim. İki yıl boyunca hiç Türk arkadaşım ile tanışmadım. Yani iki sene çok zor geçti."

Raia'nın yaşadığı bu sessiz yalnızlık, iletişimin kurulamadığı yerde dayanışma olanağına ilişkin düşünme zorunluluğunu beraberinde getiriyor. Bu, dayanışmanın çoğu zaman gündelik karşılaşmaların "mikro-politikalarında" başladığını (Segal, 2017; Wickström ve diğerleri, 2021) ve bunların yokluğunun derin bir toplumsal boşluk yarattığını vurguluyor. Ancak bu, dayanışmanın imkansızlaştığı değil, ertelendiği ya da farklı biçimlerde kurulma ihtimali taşıyan bir alana işaret ediyor.

Öte yandan, doktora yapmak üzere Türkiye'ye gelen Mah, yurttan birlikte kaldığı lisans öğrencileriyle aralarında sürekli bir gerilim olduğunu belirtmektedir. Bu durumun, "Maddi ve Sınıfsal Fark" temasında ele aldığım, mültecilere yönelik kaynak paylaşımı tepkisinin bir yansıması olduğunu görüyorum.

Mah, doktora öğrencisi olarak kendisine bu tür bir tavrın yöneltilmesini yadırgadığını ifade etti. Lisans öğrencileriyle aralarındaki statü farkına dikkat çekerek, bu farkın karşılıklı saygıya dayalı bir iletişim beklentisi doğurduğunu dile getiriyor.

Mah, bu durumu şu şekilde ifade ediyor:

"Çoğu lisans öğrencisiydi. Bize her zaman tepeden bakıyorlardı.

"Ben doktora öğrencisiyim. Lisans öğrencisi değilim. Birileriyle uğraşmaya zamanım yok ki."

"Ama ben ülkeme döndüğümde üniversitede çalışan bir insanım. Burada öğrenci gibi görünsem de sosyal statüm bu."

Mah'ın bu ifadesi, ilişkilerde yalnızca etnik ya da ulusal farklılıkların değil, eğitim düzeyi ve statü farklılıklarının da belirleyici bir rol oynadığını gösteriyor. Kendisinin doktora yapan biri olmasına rağmen, lisans öğrencileri tarafından küçümsenmesi ya da "tepeden

bakılması”, yalnızca mülteci kimliğinin değil, aynı zamanda kurumsal tanınma ve karşılıklı statü atfının eksikliğini gösteriyor. Mah’ın buradaki “benim sosyal statüm” bu vurgusu dayanışma ilişkilerinin kurulabilmesi için yalnızca insani bir empatiyi gerektirmez. Karşılıklı saygı ve tanınmanın da bir beklenti olarak ortaya çıktığını gösteriyor.

Raia da bu karşılıklı saygı ve tanınma beklentisini şu şekilde ifade ediyor:

"En önemli şey benim için saygı. Zaten doktora öğrencisiyim. Onlardan daha büyüğüm."

Mah’ın görünürlüğü ve tanınması, mülteci kimliğinin ürettiği görünmezlik ve dışlanmaya karşı bir karşı argümandır. Talepleri sadece kişisel nezaket değil, aynı zamanda statülerinin yapısal olarak tanınması ve başarılarını silen homojenleştirici kimliğe karşı geri adım atılmasıdır.

4.2.3. Irkçılık, Dışlanma, Mikro Saldırganlıklar

Bu bölümde, Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasında kurulan ilişkilerde açığa çıkan dışlama pratikleri, ırksallaştırılmış söylemler ve gündelik yaşamda deneyimlenen mikro saldırganlık biçimleri ele alınmaktadır. Feminist dayanışmanın kesintiye uğradığı ya da kırılanaştığı bu tür karşılaşmalar, toplumsal olarak yeniden üretilen milliyetçi, ırkçı ve ayrımcı söylemlerden beslenmektedir.

Kesişimsel bir perspektifle baktığımda, görüşme yapılan kadınlar arasında ırkçı ve ayrımcı söylemlerden kaynaklanan gerilimlerin ortaya çıktığını görüyorum. Irkçılık, dışlama ve mikro agresyonları kadınlar arası ilişki dinamikleri üzerinden incelemek, bu ayrımcılık biçimlerinin ilişkiler içinde nasıl tezahür ettiğini görünür kılmak açısından önemliydi.

Diğer iki temada da vurguladığım gibi, özellikle mültecilere yönelik milliyetçi ve popülist söylemler üzerinden şekillenen bir dışlama örüntüsü dikkatimi çekti. Kadınlarla yaptığım görüşmelerde, dayanışma içerisinde olunan kişinin ırkı veya etnik kökeni bilinmesine rağmen, bu tür milliyetçi söylemlerin sürdüğünü gözlemledim.

Bu durum ilginçti çünkü feminist dayanışma, Sara Ahmed’in (2021) de altını çizdiği üzere, karşılıklı bir dönüşüm sürecini varsayar. Feminist dayanışma ideal olarak karşılıklı dönüşümü içerse de bu bulgular daha karmaşık bir gerçeği ortaya koyuyor. Çizgisel bir

ilerleme olarak değil, kesintilere rağmen kalıcılığıyla tanımlanan bir pratik olarak ortaya çıkıyor. Bu alanda dönüşüm bazen sağlanıyor, bazen başarısız oluyor ancak sürekli müzakere ediliyor. Bu durum, üçüncü tema kapsamında, kadınların deneyimleri ve alıntıları aracılığıyla daha kapsamlı biçimde ele alınacaktır.

Mülteci kadınlarla yaptığım görüşmelerin hepsinde beklediğim üzere ayrımcı ve eşitsiz söylemlere ve davranışlara maruz bırakıldıklarına ilişkin ifadeler yer alıyor. Bu ayrımcı ve eşitsiz söylemler direkt kişilere yönelik yaşanmasa dahi bir korkutma işlevi olarak da araç olarak kullanılıyor. Suriye’den Türkiye’ye annesi, 1 erkek ve 4 kız kardeşiyle birlikte gelmeye çalışan Zahras bu korkutma durumunu şu şekilde ifade ediyor:

“Bir gün, sınırdan gelen bir adam cami avlusuna geldi. Bağırmaya başladı. “Siz bu kızları nereye götürüyorsunuz? Türkiye’de tecavüz ediyorlar onlara!” diye. Annem o an çok korktu. Bir anda sarsıldı. “Ben kızlarımı nereye götürüyorum?” diye düşündü.”

Zahra’nın bu deneyimi bize henüz Türkiye’ye geçiş sürecinde dahi mülteci kadınların maruz kaldığı cinsiyetlendirilmiş korku rejimi yaratıldığını açıkça gösteriyor. Sınırdan gelen adamın, kız çocukları üzerinden korku yaymaya dönük ifadeleri, doğrudan bir saldırı olmasa da kadın bedenine yönelen potansiyel tehditleri dile getiriyor. Bu durum, mikro-agresyonun dolaylı bir biçimi olarak okunabilir. Adam, Zahra’nın ailesini hedef almasa da sözleri bir tür çevresel mikro saldırganlık işlevi görüyor. Kamusal alanı cinsiyetçi ve ırksal tehditlerle dolduruyor, kadınların varlığını denetleyen bir korku atmosferi yaratıyor.

İrkçi ve ayrımcı tutumlar doğrudan kendisini kişiye yönelen şekilde de göstermeyebiliyor. Mülteci kadınlar bu tür tutumları içsel olarak anladıklarının da altını çiziyor. Doktora yapmak için Türkiye’ye gelen Mah, yurttaki yaşadığı sırada lisans öğrencileri tarafından ilk karşılaşmalarında bir ön yargıyla karşılaştığını vurguluyor:

“Biz geldiğimiz zaman zaten yabancı öğrenci sayısı Türkiye’de çok azdı. Hemen fark ediliyorduk. Hemen sevilmiyorduk yurttaki kızlar tarafından.”

“Çünkü onların davranışlarını bilmiyorum. Gerçekten, bakışlarından bile anlayabiliyorsun. Bazı zamanlarda evet, belli ediyorlar.” (Raia)

Mah ve Raia burada, ırkçılığın yalnızca açık ve sözel formlarının dışında da yönleri olduğunu ortaya koyuyor. “Hemen fark edilme” ve “hemen sevilmememe” ifadeleri, örtük ırkçılığın ve dışlayıcı tutumların gündelik karşılaşmalarda nasıl hissedildiğini gösteriyor. Bu deneyim, siyahi bir mülteci kadın olarak vücudunun herhangi bir sözlü etkileşim

gerçekleşmeden önce bile anında kategorize edilmek ve dışlanmak üzere işaretlendiği, ırksallaştırılmış görünürlüğün spesifik yükünü yansıtıyor (Collins, 2000, görüntülerin kontrol edilmesi üzerine). Bu ayrım, henüz bir temas kurulmadan önce, yalnızca bedensel varlık üzerinden gelişebiliyor. Raia'nın ifadesinde ise bu tür ayrımcı tavırlar içsel olarak tanınan ve bu duygunun yalnızca dış koşullara değil, duygulanımsal bir belleğe dayandığını da ortaya koyuyor. Dolayısıyla, Raia ve Mah'ın ifadelerinden yapısal ayrımcılığın gündelik karşılaşmalara sızmış halini görebiliyorum. Crenshaw'un (1989) kesişimsellik yaklaşımı doğrultusunda, Mah'ın deneyimi ırk, uyruk ve toplumsal cinsiyetin kesişiminde şekillenen görünür ve görünmez ayrımcı ve eşitsizlikleri ortaya koyuyor.

Raia, aşağıdaki ifadesi birbirlerine eklemelenen çoklu ayrımcılık yapısını gösteriyor:

“Özellikle Afrika'dan gelenler olarak, yurt yöneticileri bile bize şöyle bakıyordu: “Siz sokaktan geldiniz.” Her şeye şükretmemiz gerekiyordu. Yemek için şikâyet ediyoruz mesela, “Neden şikâyet ediyorsunuz? Ona da şükredin” gibi davranıyorlardı.”

Buradaki “siz sokaktan geldiniz” ifadesi, yalnızca ayrımcı bir söylem değil; aynı zamanda siyah mülteci kadınlara yönelik kurulan hiyerarşinin açıkça bir dışa vurumudur. Her şey için minnettar olmayı beklemek ve sürekli utanmak, alıcıları şikâyet etme veya talepte bulunma hakkından mahrum bırakan ve gerçek dayanışmaya aykırı bir güç hiyerarşisini güçlendiren paternalist bir hayırseverlik mantığının örneğidir. Bu tür yaklaşımlar dayanışmayı mümkün kılan eşitlikçi zemini ortadan kaldırıyor.

4.2.4. Dayanışmanın Kesildiği Anlar

Feminist dayanışma pratikleri sadece birlik veya karşılıklı destek anlarıyla şekillenmez; onları eleştirel bir şekilde anlamak, gerilimler, dengesizlikler ve zorlukların neden olduğu bozulmaya, kopuşa ve aksaklığa da dikkat etmeyi gerektirir. Bu alt bölüm, kadınlar arasındaki dayanışmanın somut olarak parçalandığı veya durduğu durumları ele alıyor. Bu olaylar – kişisel kırgınlıklardan veya yapısal adaletsizliğin daha sistemik etkilerinden kaynaklansa da – dayanışmanın içsel sınırlarını, kırılmasını ve koşullu doğasını ortaya koyuyor. Bu analiz, daha önce 2.1. Sınıfsal/Maddi Gerilim, 2.2. Dil, Eğitim, Statü Farkları ve 2.3. Irkçılık, Dışlanma ve Mikro-Agresyon başlıklarında ele aldığım eşitsizlik ve gerilim biçimlerinin, belirli koşullar altında telafisi mümkün olmayan kopuşlara nasıl

dönüşebileceğini veya ilişkilerin yönünü ve özünü önemli ölçüde nasıl değiştirebileceğini vurgulamaktadır.

2.3. Irkçılık, Dışlanma ve Mikro-Agresyon başlığında ele alınan mikro-saldırıları ve dışlayıcı anlatılarla doğrudan bağlantılı olarak, bazı karşılaşmalar ilişkisel dinamiklerde ani, bariz kırılmalarla yol açmıştır. Katılımcıların deneyimleri, açık ön yargı gösterilerinin ortaya çıkan ve köklü bağları ne kadar hızlı bir şekilde çözebileceğini göstermektedir. Örneğin, Zahra, "manyak" olarak nitelendirdiği bir komşusunun çocuklarını tekrar tekrar taciz etmesi ve dışarıda oynamalarını engellemeye çalışmasıyla ilgili deneyimini şöyle anlatmaktadır:

"Küfür ediyor: 'Niye bu şeyi alıyorsunuz?' Böyle de kavga edecek az daha. [...] Balkona çıksa, hemen 'şşt şşt!' 'Ne ses yapıyor!' [...] Sonra iyi konuşuyor konuşuyor, sonra diyor: 'Bu çocuklara izin vermeyin. Çocukları evde kapatın.'"

Benzer şekilde, Sara da bir komşusunun eylemlerinin sözlü tacizden fiziksel yıldırmaya, çocuklarını açıkça düşmanca davranışlarla hedef almaya kadar tırmandığını anlattı. Komşu temizlik sınırları ve kirli su fırlattı ve çocuklara, "Gidin evinize, çıkmayın!" dedi. Düşmanlık, Sara'nın Down sendromlu oğlu hakkında derinden incitici bir yorumla yoğunlaştı:

"Oğlum biraz hastaydı... 'Neyse... senin çocuğun hasta, çok fenalaşmış. Sen hastasın. Sen yabancısın. Pissin,' dedi. 'Gidin!' Benim oğlum hasta değil!"

Bu vakalar, günlük yaşam alanlarının, özellikle ortak alanların, sadece mekansal paylaşımın değil, aynı zamanda ötekileştirici söylemlerin ve ayrımcı pratiklerin keskin bir şekilde tezahür ettiği çatışma alanlarına dönüşebileceğini ortaya koyuyor. Mahalle bağlamında dayanışmanın yeşerebileceği en asgari koşullar bile, yabancı düşmanlığına ve engelliliğe karşı sosyal ön yargılara bağlı olarak hızla ortadan kalkabiliyor. Zahra'nın anlatısı, bu yapısal dışlama biçimlerinin maddi ve duygusal kırılmalar yarattığını çarpıcı bir şekilde görünür kılıyor. Kendi binasındaki bir kadınla ilgili bir olayı hatırladı – yolda tesadüfen selamlaştığı biriyle:

"Bir sabah annemi durdurmuşlardı... Bir kadın hasta gibiydi. Bir iki kere selamlaşmıştık. Aynı bizim gibi görünüyordu. Beşinci katta oturuyorduk biz, o da beşinci kattaydı. Sonra bir gün, kadın dedi ki: 'Ya siz neden geldiniz? Ülkenize gidin. Bizi rahatsız etmeye mi geldiniz buraya?'"

Yabancı düşmanlığına dayalı bu doğrudan ve sert sözlü müdahaleler, ilişkisel sürekliliği anında kesintiye uğratan ve gelişmekte olan herhangi bir aşinalık veya karşılıklı güven temelini geçersiz kılan duygusal kopuşlar yaratmıştır. Bu örnekler, ön yargının, özellikle ırkçı veya milliyetçi dil kalıplarıyla meşrulaştırıldığında, feminist dayanışmanın kurulması için gerekli olan en temel iletişim alanlarını bile ne kadar hızlı bir şekilde zayıflatabileceğini açıkça gösteriyor. Bu vakalar, dayanışmanın bir veri veya sadece iyi niyet meselesi olmadığını; sürekli olarak tehdit edildiğini ve ayrımcılığın ve dışlanmanın yaşanmış gerçekliği tarafından sıklıkla ortadan kaldırıldığını ortaya koyuyor.

Görünür ayrımcılık biçimlerinin veya doğrudan yapısal engellerin ötesinde, kurumsal mekanizmalar ve sistemik eşitsizlikler de kadınlar arasındaki dayanışma ilişkilerini zayıflatma veya tamamen bozma mekanizmaları olarak işlev görüyor; çoğu zaman daha üstü kapalı ancak açık müdahaleler kadar etkili oluyor. Katılımcıların anlatıları, sıklıkla tarafsız veya koruyucu önlemler olarak sunulan bürokratik düzenlemelerin pratikte destekleyici bağların oluşumunu ve sürekliliğini nasıl engelleyebileceğine işaret ediyor. Örneğin, Mah, bir yurt politikasını hatırladı:

"Yurtta, mesela yabancılarla Türkler ayrı odalarda kalıyorlardı. Türkler ayrı kalıyordu. Bir yabancı ve bir Türk'ün aynı odada kaldığını ben duymadım. [...] Çünkü bayağı kavgalar olmuştu. Onun için tamamen soğudum. Onlar bizden... Biz aynı yurtta kalıyoruz ama aramızda ne sohbet var ne muhabbet. Hiçbir 'merhaba' bile yok."

Benzer şekilde, Raia da barınma deneyiminde kurumsal ayrımcılığın nasıl mevcut olduğunu anlattı:

"İlk sene özel bir yurtta kaldık. Ama yurtta Türkler ve yabancılar farklı katlarda kalıyordu. Türk öğrenciler 11. katta, biz 2. veya 3. katta kalıyorduk. Aynı odada kalamıyorduk, bu yüzden tanışmak mümkün olmadı." Türk öğrencilerle ortak odalarda kalmak istemeleri gibi bu boşluğu kapatma çabaları olsa bile, kontrolleri dışındaki ön koşullar vardı: "Türk öğrencilerle aynı odada kalmak istiyoruz," dediklerinde, onlara yalnızca: "Ama dediler ki: 'Türk öğrenciler sizi kabul ederse, o zaman olur.' [...] O yüzden istemesek de ayrı tutulduk. Türklerle tanışmamız çok sınırlı oldu."

Bu alıntılar, her ne kadar kurumsal düzenlemeler idari bir çerçevede yapılandırılmış olsa da bu düzenlemelerin bağlantıların organik olarak gelişmesini engelleyen ayrılık mekanizmaları olarak işlev görebileceğini göstermektedir. Kültürlerarası etkileşimi teşvik etmek yerine, mesafeyi norm haline getiren bu tür pratikler, bireyleri kurumsallaşmış bir yalnızlık ve duygusal izolasyon atmosferine sürüklemektedir. Bu politikalar eşitsizliğin ortak yaşam alanlarının mekânsal yapısına ne kadar derinlemesine

nüfuz ettiğini ve dayanışmanın sadece bozulmakla kalmayıp bazı durumlarda en baştan imkânsız hale getirildiğini açıkça ortaya koyuyor.

Dayanışma bağlarının zayıflaması çoğu durumda doğrudan bir çatışmadan değil, bürokrasinin işleyişinden ve kişisel ilişkileri dışlayan yapısal normların mantığından kaynaklanmıştır. Tarafsızlık söylemiyle meşrulaştırılan bürokratik düzenlemeler, aslında bireyler arasındaki etkileşim alanlarını görünmez bir şekilde parçalamış, bireylerin yasal statülerine dayalı ayrımlar yoluyla hem profesyonel iş birliğine hem de sosyal aidiyet hissine ciddi zarar vermiştir. Sara'nın Sağlık Bakanlığı ile kurmaya çalıştığı iş birliği, bu dışlayıcı yapının günlük yaşamda nasıl somutlaştığının çarpıcı bir örneğidir. Profesyonel nitelikleri incelenip yeterli bulunmasına rağmen, çabası karşılayamadığı belirli bir proje yönergesi nedeniyle aniden durdurulmuştur:

“Ben Sağlık Bakanlığı’na gittim ama maalesef benim diplomama her şeye baktılar... Ama Suriyeli olmadığım için, bu 'Sağlık Projesi'nde... sadece Suriyeliler için geçerli. Sizin kurallarınız çok zor.’ O arada yani, kırıldım gerçekten. Ağladım.”

Bu durum, Sara için bu, derin bir kişisel geçersiz kılma etkisi yaratmıştır. "kırıldım gerçekten. Ağladım" sözleri, bireyin becerileri kabul görse de değiştiremeyeceği uyruğu nedeniyle erişiminin engellenmesinden kaynaklanan derin bir duygusal kopuşu yansıtır. Bu vaka, dayanışmanın açık bir düşmanlıkla değil; mülteci toplulukları içinde hiyerarşi ve ayrımcılığı yeniden üreten yardım mekanizmalarının işleyiş mantığıyla nasıl zedelendiğini ortaya koymaktadır.

Rima profesyonel alanda benzer bir kopuşu anlattı:

"Sadece ben ASAM’da çalışırken ayrımcılık yaşadım. Bir anda bizi işten çıkardılar diyebilirsiniz. Bir anda yollar ayrıldı, ‘İstem dışı’ dediler.”

Rima’nın bu alıntısı, kurumsal kararların – usule uygun veya kişisel olmayan bir şekilde çerçevelenmiş olsa da – bireyleri topluluktan ve ortak amaçtan mahrum bırakan ani, istikrarsızlaştırıcı etkiler yaratabileceğini yansıtıyor.

Bu örnekler, feminist dayanışmanın yalnızca bireysel önyargılarla değil, aynı zamanda kurumsal müdahalelerin sürekliliğiyle de sistematik biçimde aşındırıldığını göstermektedir. Sosyal yaşamın yasal ve politik çerçevesine yerleşmiş olan bu mekanizmalar, dışlanmayı sürdürürken aynı zamanda kırılancılık durumlarını kurumsal

olarak yeniden üretiyor; böylece feminist dayanışmanın kök salabileceği ve gelişebileceği olasılık alanlarını sistematik olarak daraltıyor.

Feminist dayanışmayı zayıflatan dinamikler sistematik ayrımcılık biçimleriyle sınırlı değildir. Çoğu zaman, kişilerarası ilişkilerin hassas dengesinde görünmez kırılmalar ortaya çıkmaktadır. İletişimdeki uyumsuzluklar, beklentilerin karşılanmaması veya güven bağlarının yavaş yavaş aşınması, dayanışma ilişkilerini istikrarsızlaştıran ve sürekli tehdit altında tutan bir kırılma rejimi üretiyor. Mah, Filistinli arkadaşıyla paylaştığı bir dairede gerilimlerin ev kurallarının tekrar tekrar ihlal edilmesi ve arkadaşının erkek arkadaşının rahatsız edici varlığı nedeniyle tırmadığı özellikle zor bir deneyimi paylaştı:

"Şimdi ne o, ne ben o kızla konuşuyoruz. Çünkü o kızla kaldıktan sonra evde kavga oldu, bizi evden kovmuştu. Aslında kavgası benimle değildi. Filistinli arkadaşım kavga etti. Şimdi ev kuralları vardı, o kurallara uymadı. Sürekli sevgilisi geliyordu. Sarhoş falan geliyordu. Zaten sevgilisi böyle güvenilmeyen tiplerdendi. [...] Bir gün kavga çıktı, ikimizi evden kovmuş."

Bu çatışma doğrudan Mah'ı içermese de sonuçlardan aynı derecede etkilenmiştir. Bu durum, onun için barınma ve bir ilişki kaybına yol açmıştır. Olay, ortak alanların karşılıklı saygı veya sorumluluğa dayanmadığında dayanışmanın ne kadar kırılma hale gelebileceğini vurguluyor.

Mah ayrıca Cibutili bir arkadaşının yurdundaki diğer kızlar tarafından fiziksel saldırıya uğradığı rahatsız edici bir olayı da hatırlattı:

"Fiziksel olarak, benim bir Cibutili arkadaşım var. Kızlar ona saldırmış. Hatta yurdunu onun için değiştirdi. Ona bayağı hakaret etmişler. Dayanamamış. Fiziksel olarak onları dövmüş."

Bu durumda, düşmanlık şiddete dönüştü ve arkadaşının yer değiştirmesine ve önceki sosyal çevresiyle bağlarını koparmasına neden oldu.

Bu deneyimler bir araya geldiğinde, dayanışmanın sadece yapısal veya kurumsal baskılarla değil, aynı zamanda çözülmediğinde topluluğu parçalayabilen ve bireyleri izole edebilen kişilerarası kırılmalarla da nasıl gerilebileceğini ortaya koyuyor. Açık ön yargı olmasa bile, yanlış anlama, ihmal veya saldırganlığın günlük dinamikleri destekleyici ilişkilerin sürekliliğini tehdit edebiliyor.

Raia'nın anlatısı, kişilerarası kopuşların her zaman açık çatışma veya düşmanlık olarak tezahür etmediğini; bazen "en ufak bir sorun, herhangi bir sorun" gibi daha incelikli

uyumsuzluklar yoluyla geliştiğini ve ilişkisel dinamiklerin "anında işleyişlerini değiştirdiğini" ortaya koyuyor. Bu tür etkileşimler, özellikle iletişim tarzlarına ilişkin beklentiler karşılanmadığında, kırılğan bir mesafeye dönüşebiliyor. Genellikle asabiyet veya sert bir tavırla belirginleşen bu ani değişim, onu derinden rahatsız etti. "Kızıyor bana bazı şeyler için," diye açıklayarak, bu tür tepkilerin onu "yalnız gibi hissediyorum" bıraktığını anlattı.

Bu anlatılar, duygu ifadesi ve iletişim biçimi hakkındaki farklı beklentilerin, özellikle kültürel kodlarla kesiştiğinde, nasıl çatışmalı bir alana dönüşebileceğini ortaya koyuyor. Yüzeyde önemsiz görünen gerilimler, karşılıklı empati ve dikkat eksikliği ile birleştiğinde, ilişkilerin kalıcı olarak soğumasına veya tamamen kopmasına neden olabiliyor. Ortaya çıkan şey, dayanışmayı doğrudan reddetme yoluyla değil, sessizlik ve duygusal mesafe yoluyla askıya alan ince ama güçlü bir yabancılaşma biçimini ortaya koymaktadır.

Layal'nın anlatımı, adalet algısının eksik olduğu durumlarda ilişkisel bağların nasıl kırılabileceğine dair güçlü bir başka örnek sunuyor. Hastalandıktan sonra yarı zamanlı komedi programı sunuculuğu görevinden hızla alınması, kendini dışlanmış ve değersiz hissetmesine neden oldu:

"Bir program... Komik program yapıyordum. Ondan sonra hastalandım. Başka bir kadın getirdiler. Sonra ben ayrıldım. Bana haksızlık geldi. Yani bir gün hastalandım, grip oldum. Sesim gitti. Bir gün için öyle yapıyorsunuz? Başkasını çağırıyorsunuz? [...] Bana çok haksızlık geldi. O yüzden ayrıldım."

Onun bu düşüncesi, sadece profesyonel katılımındaki bir kopuşu değil, aynı zamanda dışlanmayla karşılandığı duygusundan kaynaklanan daha derin bir duygusal ihanet hissini de ortaya koyuyor.

Zahra'nın ev sahibiyle yaşadığı deneyim, komşuluk dayanışması potansiyelinin ekonomik sömürüyle nasıl yer değiştirebildiğini gözler önüne sermektedir. Karşılıklı saygıya dayalı olabilecek bir ilişki, bu durumda yabancılaşma ve ihanete uğramış güvenin anlatısına dönüşmüştür.

"Biz bir daha oturmamak o evde. Zaten bedava da vermiyordu. Kirasını artırıyordu, başkalarından daha pahalı vermişti bize. Ev de ev değildi zaten: kapı kırık, çatı kırık. Yağmur yağınca su akıyordu içeriden. Öyle bir evdi. Biz yine de kalmak istedik ama sonunda çıktık oradan. Böyle şeylerle karşılaştık."

Zahra'nın anlatısı, yalnızca kötü yaşam koşullarını değil; aynı zamanda kırılğanlığının, fahiş kira talepleri üzerinden ekonomik kazanca dönüştürüldüğü sömürücü bir ilişki biçimini gözler önüne sermektedir. Bu durum, barınma ihtiyacının karşılanmasında dahi mülteci kadınların maruz kaldığı yapısal eşitsizlikleri ve bu eşitsizliklerin gündelik ilişkilerde nasıl yeniden üretildiğini açıkça göstermektedir. Aynı zamanda ekonomik sömürünün dayanışmanın gelişebileceği zemini nasıl zehirlediğini ortaya koymaktadır.

Bu deneyimler, feminist dayanışmanın kendiliğinden var olan bir şey olmadığını, aksine güven, adalet ve karşılıklı özenin günlük pratiklerine bağlı olduğunu vurguluyor. Bunlar profesyonel, kişisel veya ev içi bağlamlarda zayıflatıldığında, dayanışma kırılğan hale geliyor ve onu sürdürmesi gereken bağlar hızla çözülebiliyor. Bunun yerine ortaya çıkan şey, büyük ideolojik farklılıklara değil, deneyimin acı veren ayrıntılarına dayanan ortak bir hayal kırıklığı duygusu oluyor.

Kişilerarası çatışma veya açık kurumsal ayrımcılığın ötesinde, savaş, yerinden edilme ve küresel krizler gibi daha geniş yapısal güçler, ilişkileri parçalamada ve yeni dayanışmaların gelişimini engellemede belirleyici faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Rima, Suriye savaşının ve ardından Türkiye'ye göçünün, önceden var olan sosyal bağlarını nasıl etkili bir şekilde kopardığını yansıttı:

"Okulda da arkadaşlarım vardı. Ama maalesef Türkiye'ye geldikten sonra fazla iletişimim yok. Koptu tamamen. [...] Savaş ilk başladığında herkes dağıldı, öyle diyeyim. Kimi Mısır'a gitti, kimi Türkiye'ye geldi. Suriye'de kalanlar da oldu. Bayağı koptuk yani. [...] Yok, buraya geldikten sonra işte iletişim koptu."

Onun anlatısı, savaşın neden olduğu zorunlu kopuşların, daha önce güçlü olan sosyal bağları nasıl aniden çözdüğünü ve ilişkilerin sürdürülmesi veya yeniden kurulması için çok az yer bırakan bir dağılma durumu yarattığını ortaya koyuyor.

Bu kopukluk hissi, Afganistan'daki çatışmanın ardından sosyal çevrelerinin parçalanmasını anlatan Sara ve Zahra tarafından da dile getirildi:

"Çünkü çoğumuz şu anda Afganistan'da değiliz. Birisi şu an İngiltere'de, diğeri de Kanada'da. Ve ikisi de Amerika'da. Evet, herkes gitti, dağıldı." Zahra ayrıca, ara sıra bile iletişimi zorlaştıran uzun mesafeli kısıtlamaları ve riskleri vurgulayarak ayrıntılandırdı: "Şu anda biz yurtdışındayız ama arkadaşlarımız her yerde. Çoğu Afganistan'da kaldı, bir kısmı farklı ülkelere gitti. O dönem kadınlarla gerçekten bir bağ oluşuyordu. [...] Çünkü bazı arkadaşlarımız hâlâ Afganistan'da kaldı. Bizden uzaklar. Hem de numaramız oraya gidiyor. Onlar kendilerini rahat hissedemiyor. Yakalanmasınlar diye fazla toplantı yapmıyoruz. Üç ayda bir, altı ayda bir görüşüyoruz ancak. Ama yine de konuşuyoruz."

Bu tür kopuklukların duygusal yükü, bir zamanlar kurulmuş bağların sürgün, belirsizlik ve tehdit ortamında kolayca yeniden inşa edilemeyeceğine dair farkındalıkla daha da derinleşmektedir. Bu farkındalık, yalnızca geçmişe dair bir kayıp hissi değil; aynı zamanda yeniden yakınlık kurmanın önündeki duygusal ve yapısal engellerin sürekli hatırlatılması anlamına gelmektedir.

Bu alt bölümde incelenen vakalar, mülteciler ve Türkiyeli kadınlar arasındaki dayanışmanın çeşitli baskılar altında bozulmaya karşı savunmasız olduğunu toplu olarak gösteriyor. İster doğrudan ırkçı ve dışlayıcı karşılaşmaların, ister sistemik ve kurumsal engellerin, kişilerarası gerilimlerin sonucu olsun, bu kopuş anları feminist dayanışmanın sabit veya garanti edilmiş bir sonuç olmadığını açıkça ortaya koyuyor. Bunun yerine, kırılgan, koşullu ve genellikle kesintili bir sürece işaret ediyor.

Bu içgörüler, dayanışmanın doğal olarak kırılgan doğasını pekiştirmekte ve 3.4. Sessizlik, Kırılma, Geri Çekilme ve 3.3. Feminist Dayanışma mı? Tartışmalı Anlar gibi temalarla kesişerek tezimin daha geniş argümanına katkıda bulunuyor. Sonuç olarak, bu bölüm dayanışmanın nasıl oluştuğunu izlemenin ve parçalandığı veya tamamen sürdürülemez hale geldiği anlarla hesaplaşmanın önemini vurgulamaktadır.

Bu tema altında incelediğim anlatılar, mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasındaki ilişkilerin yapısal eşitsizliklerden nasıl etkilendiğini, bu eşitsizliklerin duygusal ve gündelik hayata nasıl sızdığını gösteriyor. Sınıfsal ve maddi farklar, dilsel bariyerler, eğitim düzeyi ve sosyal statüden doğan ayrımlar ile ırkçılık, dışlama ve mikro-agresyonlar; kadınlar arasındaki ilişkileri ve aralarında kurulan veya kurulamayan dayanışmayı kimi zaman kesintiye uğratmıştır ancak kadınlar arasındaki ilişkilene bu dayanışmanın farklılıklar içinde yeniden kurulan bir ilişkisellik içerdiğini göstermiştir.

Crenshaw'un kesişimsellik kuramı perspektifinden, kadınların karşılaşmaları, farklılıkların nasıl işlediğini, bu farklılıklara karşısında kadınların nasıl pozisyon aldığını görmek açısından önemlidir. Ayrıca, Segal (2017) ve Wickström ve arkadaşlarının (2021) vurguladığı gibi feminist dayanışma gündelik karşılaşmaların içinde, bir kelimenin, bir jestin, hatta bir sessizliğin içinde şekillenebilir. Bu bölümde ortaya koyduğum deneyimler de kadınların gündelik hayatta karşılaştıkları ayrımcı yapılarla yüzleşme biçimlerinin, feminist dayanışmanın seyrini nasıl etkilediğini gösteriyor.

Bu eksen, feminist dayanışmayı soyut bir ideal olarak değil, çok katmanlı gerilimler arasında istikrarsız ama ısrarla ayakta kalan yerleşik bir pratik olarak yeniden çerçevelendiriyor. Özünde bu, müzakerenin gerektirdiği kırılğanlık, çelişki ve duygusal emeğin zorlu etkileşimi ile tanımlanan ilişkisel bir uygulamadır.

4.3. ANA TEMA 3: DAYANIŞMANIN ŞEKİLLENİŞİ VE OLANAKSIZLIKLARI

Bu bölüm, Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasında kurulan ilişkilerin somut ve sembolik tezahürlerini; dayanışmayı sekteye uğratan, kırılmalara yol açan tartışmalı ya da çelişkili anları incelemektedir. Kesişimsel bir perspektiften hareketle, mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasındaki sınıfsal, dilsel ve ırksal farklılıkların dayanışma pratiklerine giden yolu nasıl etkilediği ele alınmış; bu farklılıklar belirli kırılmalar yaratsa da dayanışma pratiklerini sürdürme yönünde bir ısrarın olduğu görülmüştür. Bu farklılıklar dahil edildiğinde, dayanışmanın gündelik hayatın içindeki küçük temaslarda, duygulanımsal geçişlerde ve bir emek süreci olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Yapılan görüşmelerde kadınların aktardığı deneyimler, feminist dayanışmanın sabit bir kimlik ya da ortak bir deneyim üzerinden değil; karşılaşmalar, çatlaklar ve kimi zaman beklenmedik temaslar üzerinden örülen bir ilişkiler ağı olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle feminist dayanışma, her zaman öngörülebilir ya da tanımlı bir zeminde kurulmaz; aksine, bazen normların dışında, alışılmadık ilişkilermeler içinde anlam kazanır.

Yapılan görüşmelerde, Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasında ilk teması kolaylaştıran ve bu temasın bir dayanışmaya dönüşmesini sağlayan somut dayanışma biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu durum, belirli ölçüde öngörülebilir bir ilişki alanını da ifade eder.

İlk alt tema olan “Dayanışmanın Somut Biçimleri” başlığı altında incelenen bu pratikler, ikinci dalga feministlerin vurguladığı “ortak ezilmişlik” deneyimi etrafında şekillenen bir dayanışma anlayışını yansıtmaktadır. Sahada yapılan görüşmelerde de bu vurgu kendini açıkça göstermektedir. Kadınlar, sıklıkla çocuk bakımı, yemek paylaşımı gibi gündelik hayatla iç içe geçmiş dayanışma biçimleri üzerinden ilişkilerini başlatmış; bu da dayanışmanın somut, elle tutulur destek pratiklerine dayandığını göstermektedir.

İkinci alt tema olarak ele alınan “Sembolik/Söylemsel Dayanışma” ise daha soyut bir düzlemde gerçekleşen; karşılıklı güven, karşındakinin derdini sahiplenme, duygusal sorumluluk alma ve karşılıklı güçlenme süreçleri üzerinden tanımlanan bir dayanışma biçimini ifade etmektedir.

“Bu Feminist Dayanışma mı? Tartışmalı Anlar” alt temasıyla, feminist dayanışmanın idealize edilmiş kavramsal çerçevesiyle tam olarak örtüşmeyen durumlar ele alınmıştır. Bu tema, feminist dayanışmayı gündelik bağlamlar içinde tanımlamanın beraberinde getirdiği karmaşıklıkları ve sınırlılıkları görünür kılarak, çalışmaya bu açıdan önemli katkılar sunmaktadır.

4.3.1. Dayanışmanın Somut Biçimleri (Barınma, Bakım, Çocuklar Vb.)

Türkiyeli kadınlar ile mülteci kadınlar arasındaki ilk temas, çocuk bakımı, yemek paylaşımı gibi somut destekler yoluyla gerçekleşmektedir. Kadınlar arasındaki bu gündelik temaslar, feminist dayanışmanın kurulduğu ilk temasları ifade eder. İkinci dalga feministlerin ortaya koyduğu “ortak ezilmişlik” vurgusu kadınlar arasındaki ilişkilermelerde de kendini gösterir. Kadınlar ev içi bakım, çocuk bakımı gibi alanlarda birbirlerine dayanışabileceklerinin bilinçli ya da bilinç dışı farkındalığına sahiptir. Bu süreçlere ilişkin benzer zorlukları yaşamış olmak veya sadece süreci geçirmiş olmak birbirleriyle dayanışmayı kolaylaştıran bir zemini kendiliğinden yaratır. Patriyarkanın yalnızlaştırıcı müdahalelerine rağmen, kadınlar birbirleriyle destek ilişkileri kurarak dayanışırlar. Bu tema, feminist dayanışmanın gündelik yaşam pratiklerindeki yansımaları üzerinden nasıl kurulduğunu incelemektedir.

Kadınlar arasında kurulan dayanışmanın sıklıkla gündelik yaşam pratikleri ve bakım sorumlulukları etrafında geliştiği görülmektedir.

“Çocuklar vasıtasıyla. Yani 2020 pandemide. Pandemide çocukların aracılığıyla. Oğlum var. Faramazla sınıf arkadaşı. Onun aracılığıyla tanıştık.” (Burçak)

“Anneler Günü için bir parti yapmışlardı. Dedi ki, “Zahra, fotoğraf çeker misin?” Tabii ki dedim. Çünkü telefonunu evde unutmuştu. Zaten sadece o kadına ısınmışım. Ben de dedim, “Tabii ki yaparım.” Etkinlikte onun videosunu çektim. Sonra ona attım, o da bana attı. Anneler Günü’nde tekrar bana mesaj attı, kutladı. Ben de ona kutlama mesajı attım. Böyle muhabbet başladı.”(Zahras)

“Mesela ilk çocukta tanıştık. Bugüne kadar, üçüncü çocuğa kadar... Kreşte onun müdürüyle biz arkadaşız.” (Layal)

Çocuk bakımı deneyimi farklı toplumsal konumlara sahip kadınlar arasında kurulacak ilk iletişim için bir temas noktası sunar. Bu temas, kadınlar arasında yakınlık inşasının ilk adımı olarak ortaya çıkar. Mülteci kadınlar açısından bu durum, bir karşılaşmanın ötesinde bir görünme durumunu da ifade eder. Mülteci bir kadın olarak, çocuklar üzerinden bir görünürlük kazanmasına da etki eder. Bu görünürlük hali, diğer çocukların anneleriyle kurulacak olan ilişkinin ilk basamağına zemin hazırlar.

Bu bağın kurulması için kadınların aynı ortamı paylaşması da gerekmez. Çalışan bir anne olan Afganistan uyruklu Zahra kendisiyle kurulan sessiz dayanışmayı şöyle ifade ediyor:

"Örnek Mahallesi'nde oturuyordum, orada da komşular beni seviyordu. Hatta çocuklara çok iyi bakıyorlardı. Akşam işten geldiğim zaman çocuklar dışarı çıkardı, beni beklerlerdi. "Annem geliyor," derlerdi. Kadınlar dışarı çıkardı, çocuklara bakarlardı. Ben geliyordum, o zaman Türkçeyi iyi bilmiyordum. Ama bakıyorlardı, "Annesi geldi, yavruların annesi geldi," diyorlardı. Yaşlı yaşlı kadınlar çıkıyordu, benim çocuklara bakıyorlardı."

Bu alıntıda, mahalleli kadınların Zahra'nın çocuklarına sahip çıkmaları, duygusal ve pratik bir bağın varlığına işaret eder. Burada kadınların "yardım" ya da "lütuf" üzerinden kurduğu bir ilişkilene olduğunu söyleyemeyiz. Dayanışma, ortak kadınlık deneyiminin, özellikle annelik etrafında şekillenen sezgisel bir iş birliği üzerinden ortaya çıkmaktadır. Zahra'nın "Annesi geldi, yavruların annesi geldi," ifadesine yaptığı vurgu, tanınma ve kabul edilme ihtiyacının bu gündelik etkileşimle nasıl karşılandığına da bir örnektir.

Melis de benzer şekilde çocuklar üzerinden başlayan ilişkisini "organik" bir tanışma olarak ifade ediyor:

"Organik bir başlangıçtı. Onun da üç çocuk, benim de iki çocuk... "Seninkiler bana gelsin, benimkiler sana gelsin." "Ben şunu pişirdim, sen bunu yaptın." Konuşurken şuradan atıyorum: "Terzi bilmiyorum. Terzi biliyor musun?" Ben diyorum ki, "Şurada, şurada terzi var." Çünkü o duyguyu ben de yaşadım. Ben şimdi buraları adım sayar gibi biliyorum ama Layal için yeni olabiliyor. "

Melis'in aralarındaki ilk temas için "organik bir başlangıçtı" ifadesi, ortak bir deneyime atıf olarak okunabilir. Ayrıca Melis'in "o duyguyu ben de yaşadım" ifadesi, mekansal ve duygusal yabancılığı aşmak için geliştirdiği empatiyi de göstermektedir. Bu empati, dayanışmanın oluşmasında kritik bir eşik olarak öne çıkar.

Kadınlar arasında ortak deneyimlerle teması kolaylaştıran çocuk bakımının paylaşımı, diğer yandan bir tedirginliği de içerir. Patriyarkal sistem, "kimin ne kadar iyi anne

olduğu” ya da “çocuğuyla ne kadar ilgilendiği” gibi sorular üzerinden kadınları rekabete sürükler. Toplumun da kolaylıkla söz hakkı olduğunu düşündüğü bu alanlarda, kadınlar çok daha tedbirli hareket etme eğilimindedir ve bu duruma farklı ırktan bir kadın dahil olduğunda tedbir eğilimi daha da artabilir. Dolayısıyla bir başkasına çocuğunu emanet etmek, kadınlar açısından hem duygusal hem de toplumsal anlamda zorlayıcı bir deneyime dönüşebilir. Görüşme yapılan kadınlar da aralarındaki ilişkinin önemini anlatmak için bu koruma güdüsüne atıf yapan ifadeler kullanmaktadır.

Melis bu durumu şu şekilde açıklıyor:

"Hatta benim en samimi olduğum komşum. Başıma bir şey gelse, ilk geleceğim komşu. Çocuklarımı bırakacağım tek komşum. Hani bu anlamda olumlu bir fark var. Yani onun Suriye'den göçmesi ya da benim bir X yerden gelip gitmemin, X kişisi olmamın, ırkım olmamın bir önemi yok. En samimi olduğum ve çocuğumu bırakacağım kişi. Yani bir insanın en son bırakacağı şey çocuğudur. Ben Layal'ya çocuklarımı bırakırım."

Melis burada aralarındaki güvenin ne kadar derin ve kıymetli olduğunu vurgulamak için çocuk bakımını paylaşmayı gösterir. “Çocuğumu bırakacağım tek komşum” ifadesi, aralarındaki ilişkinin salt duygusal bir yakınlık içerdiğini göstermez. Burada ilişkinin, gündelik yaşamda karşılıklı sorumluluk alma ve destek olma pratikleriyle güçlendiği de görülmektedir. Layal'nın Suriyeli olması onun çocuklarını bırakması konusunda bir tedirginlik yaratmamaktadır. Aralarındaki dayanışma, ortak duygulanım, güven, sorumlulukla ve karşılıklı güçlenmeyle şekillenmektedir.

Kadınların gündelik hayattaki temaslarıyla başlayan süreç; ortak duygulanım, karşıdakinin sorununu dert edinme ve onu gözetme gibi unsurlar üzerinden feminist dayanışmanın işleyişine dair önemli bir görünürlük sunmaktadır. Kadınlar, ilk temasın ardından bu dayanışmanın sürekliliğini gözetme eğilimindedir. Bu temas kimi zaman çocuk üzerinden, kimi zaman aynı fiziksel alanı paylaşmak ya da benzer bir durum içerisinde bulunmak üzerinden gelişse de kadınların bu karşılaşmaları dayanışmaya dönüştürecek alanlar yaratmaları, feminist dayanışma açısından anlamlı ve önemli bir yere sahiptir.

"Kendi devletiyle sorunlu biri. İş bulamıyor. Ama benim için devlet dairesinden bir kadın bulmuş. [...] Arabayla, eşiyle birlikte beni ve çocukları aldı, götürdü o kadının yanına. “Senin kimliğin red gelmez,” dedi. O kadar uğraştı.” (Zahra- Afganistan)

Zahra'nın “devletiyle sorunlu biri” olarak tarif ettiği arkadaşı Burçak, Zahra'ların bürokratik süreçlerine somut bir destek sunmaktadır. Bu destek, karşıdakinin yükünü kendine dert etmeyle bire bir örtüşmektedir. Burçak'ın bu dayanışması, hooks'un (2002) vurguladığı gibi duygusal bir sorumluluğun ötesine geçer; aktif bir özneleşme ve sorumluluk alma halini temsil eder.

Rima de benzer şekilde, kendisi için özel bir anlam taşıyan ancak Türkiye’de olduğu için kutlanmasını beklemediği kına ve düğün sürecinin, en yakın arkadaşı ve diğer kadınlar tarafından nasıl organize edildiğini şöyle anlatmaktadır:

"Hatta komşular duyunca... Sen birine söylüyorsun mesela, o da arkadaşına söylüyor. Seviliyorsun, anladın mı? Sonra ne bileyim, bana kına yaptılar. Ertesi gün başka bir etkinlik yaptılar. Yani iki günlük bir düğün süreci oldu benim için. Birinci gün vallahi kına gecesi idi. Biz bile anlamamıştık onun kına olduğunu. Evet, evet. Türk arkadaşlarım. Bizden kimse yoktu zaten. Sadece ailem vardı."

Bu alıntı kadınlar arasındaki dayanışmanın bir kolektif kutlamada kendisini göstermesi açısından önemlidir. Geleneksel bir ritüeli gerçekleştirdikleri bu alan, Türkiyeli kadınların mülteci bir kadınla kolektif bir sevinci paylaşmaya götürür. Bu durum bir aidiyet yaratarak tam olarak feminist dayanışmanın vurguladığı ortak duygulanımsal süreci de ifade eder.

Feminist dayanışma bu tema altında öne çıkan, duygusal sorumluluk alma, güven odaklı ilişkilenenmenin yanı sıra karşılıklı güçlenme sürecini de ifade eder. Zahra'nın hastanede tanıştığı ve birlikte hastane odasını paylaştığı arkadaşı Gül, bu süreci göstermesi açısından önemli bir örnek sunuyor.

“Hiç Türkçe bilmiyordu... o alfabeyi var ya, o kadına öğrettim. İnanamıyorum. O Türkçe hiç bilmiyordu. Ya, sen... Hiçbir şey bilmiyordum. Ondan sonra, o alfabeyi öğrendi. Onun karşısına bir şeyler yazardı hep. Alfabe’de var ya, O harfleri öğrettim ya, her sabah otururdu. O harflerin karşısına bir şey yazardı. Bana derdi ki, “Bu ne?” mesela. Mesela “anne” yazıyor ya, “anne” yazardı. Benim karşısına “baba” yazardı. Öyle öğrendi. Aynen. İlk öğrendiği şey oydu. Aklım duruyor var ya.”

“Türkçe’de 29 harf olduğunu ondan öğrendim. İlkokul mezunuyum ben sonuçta.”

Bu alıntı, feminist dayanışmanın karşılıklı öğrenme ve güçlendirme sürecini çok iyi bir şekilde göstermektedir. Dil öğrenimi gibi yapısal engeller bu ilişkide bir dayanışma aracına dönüşmüştür. Birbirlerine gösterdikleri özen, paylaşılan çaba bu sürecin her iki taraf için de dönüştürücü etkisini göstermektedir.

4.3.2. Sembolik/Söylemsel Dayanışma (Kelimeler, Güven, Anlatı)

Bu bölüm, dayanışma somut destek pratiklerinin yanı sıra duygusal ve sembolik boyutunu ortaya çıkarıyor. Mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasında sıklıkla gözlemlenen dayanışmanın bu biçimi, karşılıklı özen, dinleme, karşıdaki için “orada” olma durumlarının karşılıklı dönüşüm sürecine de nasıl eşlik ettiğini göstermektedir. Duygulanım üzerinden kurulan bu ilişkisellik, görüşme yapılan kadınlarda bir söz veya bir bakıştan doğan güvende hissettikleri bir alanı işaret ediyor. Duygulanım üzerinden kurulan temaslar hem dayanışmanın başlangıç noktası hem de ilişkiyel bağın derinleşmesinin zemini haline geliyor. Bu dayanışma biçimi, kadınlar arasındaki duygusal yakınlığı ve karşılıklı tanıma sürecinin de en önemli destekçilerinden birini ifade ediyor.

Sembolik/söylemsel dayanışmada, kendini açabilme ve duygusal paylaşım hali belirgin bir biçimde görülüyor.

"Böyle bir arkadaşlık da onu sağlamış olabilir. Değil mi, bilmiyorum. Bir kadın arkadaşım geliyor. Yani diyorum ki benim yarımım orada. İşte kırıntım varsa, yarım tarafımda... Gidiyorum. Gidiyorum o tarafa. Söylüyorum, anlatıyorum. Burçakcığım böyle oldu. Yani benim her şeyimi biliyor. O kadar rahatım yani. O kadar seviyorum, rahatım yani." (Zahra)

Zahra'nın bu ifadesi, duygusal yakınlık ihtiyacının güçlü bir göstergesidir. Karşılıklı olarak kurulan bu güven ilişkisi, feminist dayanışmanın temel yapı taşlarından birini oluşturur. Duygusal paylaşım ve bu paylaşıma karşılık bulma hali, sembolik düzeyde bir tanınma ve kabul görme deneyimini yansıtır. Aynı zamanda Zahra'nın bu paylaşımı, bir aidiyet ve özdeşleşme haline de işaret ediyor. Mülteci bir kadın olarak aidiyet hissi, onun deneyiminde önemli bir yere sahiptir. Mülteci kadınların yerinden edilme ve toplumsal dışlanma deneyimleri, onları sürekli olarak marjinal bir konumda tutma eğilimindedir. Bu ilişki aracılığıyla kurulan duygusal bağlar, "yeni bir yer"e aidiyetin duygusal temellerini oluşturabilir. Bu bağlamda, Zahra'nın, Burçak'la kurduğu ilişki, mültecilik sürecinde kendini ait ve var hissedebilmesinin temel unsurlarından biridir. “Benim yarımım onda” ifadesi, bu birlikte var olma pratiğini güçlü bir şekilde ortaya koyuyor. Zahra'nın diğer yarısını Burçak'ta tamamladığı bu deneyim, feminist dayanışmanın duygu, güven ve ortaklık üzerinden şekillenen yönünü görünür kılıyor.

Burçak da Zahra'yla olan ilişkisini kendisine güç veren ve onu ayakta tutan bir şekilde tanımlıyor:

"Sen olmasaydın, vallahi bu son yıllar çok zor konular geçirdim. Sen olmasaydın gerçekten... Ne biliyordum ne yapıyordum?"

Karşılıklı bir bağlılığı ortaya koyan bu alıntılar, birbirleri için olan varoluşsal bir güç ve dayanıklılık kaynağını ifade etmektedir. Aralarındaki bu ilişki, sadece mülteci bir kadın olan Zahra için değil, Burçak için de bir güçlenme ve direnç alanıdır. "Zor yıllarda ayakta kalma" ifadesi, bu dönüşümün somut bir örneğini oluşturuyor. Aynı zamanda bu ifade, duygusal emek ve karşılıklı tanınma üzerinden kurulan bağın; birlikte iyileşme için nasıl bir zemin yarattığını ortaya koyuyor.

Kadınlar arasındaki cesaretlendirmeye ilişkin söylemler de sembolik/söylemsel dayanışma biçimi açısından önemli bir yerde durmaktadır.

"Bana çok destek veriyordu."Yaparsın"", ""halledersin"" derdi hep. Manevi olarak gerçekten çok destek olmuştu bana. Evet... Yani derdim ki: "Sırtım yere gelmez. Funda var ya, nasıl olsa Funda var."

Cesaretlendirmeye yönelik kullanılan ifadeler, bu alıntıda olduğu gibi, sadece moral veren ifadelerden ibaret değildir. Aynı zamanda Sama'nın kendine olan güvenini inşa eden, onun güçlenmesine eşlik eden sözlerdir. Burada karşılıklı bir duygusal emek süreci işlemektedir ki bunun feminist dayanışmanın temellerinden biridir. "Sırtım yere gelmez" ifadesi ise Sama'nın kendisine yapılan desteği ne kadar içselleştirdiğini ve aralarında karşılıklı bir güven ilişkisinin olduğunu gösteriyor. Suriye'den Türkiye'ye göç eden Sama'nın mülteci bir kadın olmaktan dolayı içinde bulunabileceği belirsizlik, dışlanma ve kırılganlıkların içinde Funda'nın varlığı, yalnız olmadığını bilme hali yaratır. Bu dayanışma Sama için güçlü bir dönüşüm sürecini ifade ediyor. Özgüven kazandıran ve güç veren bir dönüşüm süreci.

"Arkadaşlık tabii ki çok önemli. Hele ki kız arkadaş olunca... Seni daha iyi anlıyormuş gibi oluyor."

Sama'nın yukarıdaki alıntıya devam eden bu sözleri, aralarındaki bağın duygusal yakınlık ve ortak deneyim üzerinden de şekillendiğini gösteriyor. "Hele ki kız arkadaş olunca... Seni daha iyi anlıyormuş gibi oluyor." ifadesi, bir kız arkadaşla ortak deneyimlere sahip olduğunun farkındalığıyla, aralarında duygu ortaklığı olacağına ilişkin bir beklentinin

sonucudur. Anlaşılmak ve duygusal olarak tanınmak dayanışmanın başlangıç anlarından birini temsil edebilir. Sama için de “hele ki kız arkadaş olunca” ifadesi birbirlerinin deneyimlerini anlamlandırabilme ve duyumsayabilme haline yönelik bir ihtiyacın ifadesidir. Bu anlamda “kız arkadaş” sadece cinsiyet ortaklığını belirtmez. Bu o ortaklıktan doğan özel bir bilme halini temsil eder. Sama için bu bilme hali, dayanışma için önemli bir alanı ifade ediyor.

“Gerçekten geldiği zamanlar ben mutlu oluyorum. Çünkü yani, içimde ne varsa ona söylüyorum. Hiç düşünmeden, sanki kendimle konuşuyorum gibi. O kadar arkadaş yani.”

Mah’ın bu alıntısı da Sama’ninkine benzer şekilde bir ortak bilme haline atıf olarak okunabilir. “Sanki kendimle konuşuyorum gibi” ifadesi, özdeşleşmeye dayalı bir ilişkiselliğin sonucunu ifade eder. Kendini anlayacağını düşündüğü, herhangi bir yargılanma korkusu olmadan konuşabildiği bir ilişkiyi tarif etmektedir. Feminist dayanışmanın “birbirimizi duymak, tanımak ve birlikte dönüşmek” sürecinin izleri burada görülüyor.

“Yani kadınla dayanışma bir güven mekanizması, güçlü olmak mekanizması bence”.

Mah, yukarıdaki şekilde devam ettiği alıntısı, feminist dayanışmanın karşılıklı güçlenme ve birlikte dayanma pratiği olarak ortaya çıktığını gösteriyor. Mah’ın bu ifadesi, aralarındaki ağır güçlenmesiyle kişisel direncin de arttığı süreci işaret ediyor.

Duygusal bağın ve tanınmanın derinleştiği bu dayanışma hallerinde karşılıklı güven, aidiyet hislerinin de güçlendiği görülmektedir. Suriye’den Türkiye’ye göç eden Rima, Türkiyeli arkadaşıyla ilgili aşağıdaki alıntısı bunu göstermektedir.

“Hatta kızımın adını Elif koyacağım. Çok, çok, çok sevdim onu. Türkçeyi en çok ondan öğrendik.”

Kızına, arkadaşının adını koymak istemesi bir aidiyet göstergesi olarak karşımıza çıkar. Rima’nın bu ifadesi yalnızca minnettarlık şeklinde okunmamalıdır. Bu durum, Elif’le arasındaki bağı ona sürekli hatırlatacak sembolik bir eylemi ifade eder. İsim verme, gündelik yaşamın içinden gelen ama anlam yüklü bir pratiktir. Bir kadının varlığını hayatının kalıcı bir parçası yapma girişimi ve kendisinden bir parçayla özdeşleştirme girişimidir.

Feminist dayanışma, sürekli devam ettirilen fiziksel bir bağlantıya da indirgenemez. Duygusal olarak kurulan yakınlık ve dikkat hali, ilişkinin başka bir düzlemde kurulmasına da imkân verebilir. Melis ve Layal arasındaki ilişki bunun iyi bir örneğini oluşturur.

"Ama dediğim gibi, herhangi bir ihtiyaçta birbirimizin aklına geliyoruz. Öyle değişik bir şey. Baktığın zaman, fiziksel aşırı bir temas yok. Ama his olarak, duygu olarak... Oradasın. Yani var. Aynen. Mesela göremeyeceğim zaman gözüm arıyor."

"Çok ilginç bir şey: arabayı takip ediyorum. "Layal geldi mi? Layal gitti mi?" "Layal çocukları alıyor mu?" falan diye bakıyorum."

Melis'in bu alıntısı, günlük yaşamın içinde şekillenen sessiz ama yoğun bir bağa işaret eder. Karşıdakinin varlığını sürekli bir arama ve farkında olma haline ilişkin bir çaba görülmektedir. Aralarındaki dayanışma, içsel bir bağlılık şeklinde işler. Buradaki bağın bu şekilde işleminin iki kadının üst sınıfsal konuma sahip olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü bu konum farklı ihtiyaçları ön plana çıkarır. Melis ve Layal arasında, günlük konuşmak, sohbet etmek ve sürekli bir fiziksel yakınlık ihtiyacı görülmemektedir. Ancak bu bağı korumaya ve devam ettirmeye yönelik de bir ısrar söz konusudur. Feminist dayanışma bu ısrarda ve birbirlerini sessiz takip etme, gözetme halinde saklıdır.

Mülteci kadınlar ve Türkiyeli kadınlar arasında kurulan bağ, bir tanıklık ve sahiplenme halinin de göstergesi olur. Afganistan'dan Türkiye'ye göç etmiş olan Zahra ve Gül arasındaki ilişki tam olarak böyle bir örneği oluşturur.

"Geri gizli geri geldim hastaneye, aklım onda kaldı. Ona kim bakacak şimdi diye düşündüm. Tabii canım, tabii canım. Artık bırakamadım. Hani psikolojik... Dediler ki, "Sen de yarım bir insansın, elin yok mesela, halin bu şekil. Mesela yandı mesela, sen buna nasıl bakacaksın falan. Şimdi ne yapacaksın?" dediler. Annem de derdi ki, "Güvenmezler ki yani. Bir kadın gelmiş Afganistan'dan, Türkiye'de biri bakıyor diye..." Bırakamadım ama... Ne söyleyeyim yani?"

Gül, yüzde doksan oranında yanık tedavisi görmüş, engelli bir kadın olarak halasına refakat ettiği sırada Zahra'yla tanışmıştır. Aralarında hastanede başlayan ve hala devam eden ilişki, duygusal sorumlulukla kurulan bir bağa işaret eder. Gül'ün Zahra'ya karşı olan duygusal bağlılığı, Zahra için hastaneye geri dönmesi somut bir dayanışma biçimini gösterir. Bu dayanışma, dayanışmanın aktif biçimine işaret eder. Hastane, iki kadın için karşılıklı duygusal ve pratik emek sürecinin bir mekânı haline gelir. Bu duygusal ve pratik emek süreci iki kadın arasındaki feminist dayanışmanın ifadesidir.

4.3.3. Bu Feminist Dayanışma Mı? Tartışmalı Anlar

Feminist dayanışma, ortak bir deneyimden değil; karşılaşmalar, çatlaklar ve kimi zaman beklenmedik temaslar üzerinden örülen bir ilişkiler ağı olarak ortaya çıkıyor. Bu nedenle her zaman öngörülebilir ya da tanımlı bir zeminde kurulmaz, kimi zaman idealize edilmiş şeklinin aksine alışılmadık ilişkilennmeler içerisinde kendini gösterir. Bu bölümle, feminist dayanışmanın sınırları, gerilimleri ve gri alanları mercek altına alınmaktadır. Gündelik hayattaki ilişkilennmelerde ortaya çıkan karmaşıklıklar, kadınların deneyimleri içerisinde detaylandırılacak ve pratikte dayanışmanın nasıl kurulduğu ya da kurulmadığı, bunun bir feminist dayanışma olup olmadığı tartışılacaktır.

Feminist dayanışmanın ilk adımını oluşturan durum karşılaşmalardır. Karşılaşmalar, öznelerin dönüşüm sürecinin başlangıcı sayılabilir. Öznelerin dönüşüm süreci, feminist dayanışmaya ilişkin bir beklentiye ortaya koymaktadır. Zahra ve Gül arasındaki ilişki bu dönüşüm sürecinin önemli bir örneğini oluşturuyor.

"Oluyor ya biz Türkler konuşuyor: dışarıdan gelmiş mülteci bu... Hani böyle... Ha, ne oldu mesela? Bazen böyle derler ya... Şimdi diyorlar işte, "Türkiye mültecilerle doldu, bilmem ne." Söylüyorlar işte, "Gitsinler, bitsinler..."

"Ben diyorum ki, "Ya, benim o kadar tanıdığım biri var ki, o kadar iyi bir insan ki... Ben onun gitmesine üzülürüm."

Gül'ün Zahra'yla olan karşılaşması ve aralarında oluşan bağ kafasında bir soru işareti oluşturmuştur. Bu tür bir sorgulama, karşılaşmanın başlı başına bir dönüşüm sürecinin başlangıcı olabileceğini doğrular niteliktedir. Gül, bir yandan toplumsal alanda hâkim olan dışlayıcı mülteci karşıtı söylemlerin etkisi altındadır, diğer yandan yaşadığı karşılaşma onu bambaşka bir deneyime götürmüştür. Bu noktada, bu tür ilişkilennmelerin her zaman doğrudan bir bireysel dönüşümle sonuçlanmasa da belirli sorgulamalar yaratabileceğini akılda tutmak gerekir. Bu sorgulamalar, söz konusu ilişkileri feminist dayanışma olarak ele almamıza imkân tanıyan temel unsurlardan biridir. Gül, Zahra'yla olan ilişkisinde duygusal yoğunluk içeren bir deneyim yaşamıştır. Sara Ahmed (2021), bu tür duyguların sezgisel düzeyde gelişerek feminist bilincin başlangıcını oluşturabileceğini ifade eder.

"Bilmiyorum yani "gitse mesela, huzurum nereye gidecek?" diye düşünürüm mesela. Ne oldu, ne olacak diye düşünürüm."

“Aynen, gidecek mesela. Orada ne yapacak şimdi? Yeniden baştan... Ne yapacak orada? Neye tutunacak? Neye tutunacak?”

Gül’ün Zahra için kullandığı “huzurum” ifadesi, bu ilişkinin onun için bir sığınma, bir denge ve aidiyet haline geldiğini gösteriyor. Feminist dayanışmanın özünde yer alan “birbirini duymak, görmek, birlikte durmak” pratiği bu ifadede somutlaşıyor. Zahra’nın Afganistan’a geri dönmesi, Gül için kaygı verici bir durum haline gelmiştir. Bu durum yerinden edilme deneyimini arkadaşısı aracılığıyla duygusal olarak tanık olmuş Gül’ün dönüşümünü ifade eder. Bu süreç Gül’ün ırkçı söylemlere karşı geliştirdiği bambaşka bir dili ortaya koymaz belki ama kesinlikle bir sorgulama sürecinde olduğunu ifade eder. Bu da feminist dayanışmanın her zaman beklenen hızda ve şekilde ilerlemeyeceğini gösterir.

“Dese ki, “Anne senin yanında kalayım,” saklarım onu yani. Yemin ediyorum o kadar. Çünkü çok emeğim vardı yani. Öyle böyle değil. Ama dediğim gibi değil. Öyle hastanede baktım falan diye değil yani.”

Gül’ün “emeğim var” ifadesi duygusal emek sürecini işaret etmektedir. Bu nedenle Zahra’nın bakımını üstlenmesine indirgenemez. Bir diğer yandan Gül, Zahra’nın mülteci olmasından kaynaklı olarak oluşabilecek tehditler konusunda tedirginliği bu alıntıda görülmektedir. Gül ve Zahra arasındaki ilişki, Gül’ün “saklarım onu” ifadesiyle bir direniş alanına dönüşüyor. Gül ve Zahra arasında, koruma ve sahiplenme duyguları ön plana çıkıyor. Aynı zamanda Gül’ün Zahra’ya yönelik duyduğu sorumluluk, artık politik bir içeriğe sahiptir. Gül’ün Zahra’yla olan ilişkisinin bir sorgulama ve arkadaşını saklamaya ilişkin görüşleriyle bir itiraz sürecine girdiği söylenebilir.

Bir diğer yandan patriyarkal sistemin, hayatın her alanında sürekli yeniden ürettiği eşitsiz düşünce biçimleri ile baskı ve sömürü mekanizmaları, bu bilinçsel dönüşüm sürecine karşı güçlü bir direnç oluşturabilir. Karşılaşmalar, her zaman bilinçsel düzeyde bir değişime yol açmayabilir. Birbirlerini “diğer yarım” olarak tarif eden Zahra ile Burçak’ın ilişkisi buna önemli bir örneği oluşturuyor.

"Tabii Türkiye’de olunca mültecilere ve dışarıdan gelen insanlara bir tepkiniz oluyor. Yani siz de şey yaparsınız Türkiye genelinde ama...Zahralar o kısmının hep dışındaydı. Ben hep şey diyordum: Herkes gitsin ama Zahralar kalsın. Onların gitmemesi lazım."

"Halen de öyle bakıyorum aslında ama...Zahralar o statüde değil. Yani Zahralar çok ayrı bir yerde."

Burçak'ın alıntısında açıkça görüldüğü üzere, buradaki karşılaşma bir dönüşüm sürecini başlatmamıştır. Zahra ile geliştirilen bağ, onu mültecilerle ilgili genel dışlayıcı tutumun dışında tutmaya yetecek kadar güçlüdür. Ancak bu bağlamda kurulan dayanışma, istisnacı bir zemine yaslanıyor: “Zahra hariç”.

hooks'un (2002) dayanışmayı yalnızca bir “duygusal sorumluluk” olarak değil, aynı zamanda ırkçılık ve ayrımcılıkla yüzleşmeyi de gerektiren bir süreç olarak tanımlamasıyla birlikte okunduğunda, bu alıntı; kişisel yakınlıkların, yapısal adaletsizliklerle yüzleşilmediği sürece ne denli sınırlı kalabildiğini ortaya koyuyor.

Karşılaşmanın bir yüzleşme ve dönüşüm süreci olarak ilerlememesi ilişkinin ileriki zamanlarda dayanışma sürecini tek taraflı olarak sonlandıran bir süreci de ifade edebilir. Rima ve Elif arasındaki ilişki bu sürece önemli bir örnek olarak karşımıza çıkıyor.

“Baktım o Elif, gidip bir yere durum paylaşmış. “Ben Suriye’lileri sevmiyorum. Çok sevenler de bana yaklaşmasın. Bizim Türk askerlerimiz orada ölüyor, bunlar burada...” falan. Allah’ım... Böyle durup okuyunca ben çok üzıldüm. Ya sen nesen ya?

Evet evet, öyleydi. Yani o kadar... nasıl diyeyim, en çok desteği maneviydi, anladın mı? İşte öğretmişti. Bizi çarşıya çıkarıyordu. Ben evli değildim ya hani, “Buradan alabilirsin bunu,” diyordu. Biz bilmiyorduk yani. Mesela ilk geldiğimizde Karapürçek’e hiç gitmemiştik. Dolmuşlar nerede? Dolmuş nedir? Eczane nerede? Falan... Hepsini o öğretmişti. Bayağı iyiliği vardı. Ama sonra... o durumu gördüm. Beni engelledi. Beni hiç aramıyor. “Hayırdır ya? Ben ne yaptım? Ben mi öldürdüm askerini?” dedim. Hayır yani... Ben çok üzıldüm. Hiç konuşmuyoruz artık. Hiç, hiç, hiç.”

Bu alıntı feminist dayanışmanın ne kadar kırılğan, çelişkili ve bağlamsal olarak yeniden şekillenen bir süreç olduğunu çarpıcı biçimde ortaya koyuyor. Rima, Suriye’den Türkiye’ye geldiği ilk zamanlarda tanıştığı ve kızının ismini koymayı onun ismi koymayı düşündüğü Elif’le bir anda kopuş yaşamıştır. Bu kopuş, dayanışmanın belirli farkındalıklar ve yüzleşme süreçleri içermediğinde ne kadar hızlı kırılabileceğini gösterir.

Burada ilginç olan bu kesintinin Rima için benzer bir şekilde ilerlememesidir. Kendisine karşı ayrımcı bir tutumla karşı karşıya kalmış olsa Elif’le olan arkadaşlığını hala önemser bir pozisyonda yer almaktadır.

“Vallahi çok özledim yani. Ben çok üzülüyorum yani. Öyle yaptığına. Bilmiyorum neden böyle yaptı. Dediğim gibi beni engelledi ya. Instagram’da birbirimizi takip ediyorduk, beni engelledi. Öyle oldu. Özleyorum ama yani...”

“O yaptığına anlam veremiyorum yani. Artık ne düşünmüş o sırada bilmiyorum. Ama onu severim. Diyelim sokakta görsem boynuna sarılırim, konuşurum. Hiç yani şeyim yok.”

Rima'nın Elif'le kurduğu ilişki, milliyetçi ve ayrımcı bir söylemle ani bir şekilde kesintiye uğrasa da Rima hala bu ilişkiyi duygusal bir yakınlıkla hatırlamaktadır. Bu durumda dayanışmanın tamamen ortadan kalktığı söylenebilir. Ancak Rima'nın söyledikleri bağ kurma, affetme ve ilişkiyi sürdürme çabasına ilişkindir. Rima'nın “onu severim” ve “sokakta görsem sarılırim” ifadeleri, yaşanan hayal kırıklığına rağmen ilişkiyel bağın tamamen kopmadığını ve dayanışmanın kimi zaman bu tür kırılmalara rağmen duygusal düzeyde sürdürülebileceğini gösteriyor. Bu durum, feminist dayanışmanın idealize edilmiş, düz bir çizgide ilerleyen bir süreç olmadığını; aksine iniş çıkışlar, gerilimler ve çelişkilerle örülü bir yolculuk olduğunu bir kez daha gözler önüne seriyor.

4.3.4. Sessizlik, Kopuş, Geri Çekilme

Dayanışma, çoğu zaman bir araya gelinen anlarla, ortak seslerin yükselmesiyle ve somut destek eylemleriyle hayat bulan bir politik alan olarak düşünülür. Ancak dayanışmanın zemini çoğu zaman çatlaklarla doludur. Konuşmanın yerini sessizlik alır; mesafeler yakın olasılıkları engeller, bakım ise sıkça ulaşamaz bir sınırdan kalır. Bu bölüm, bu tür bozulmaları tanımlayarak, ilişkiselliğin kesintiye uğradığı bu kırılmalı anlara odaklanmaktadır. Bu anlar birer başarısızlık olarak değil, politik açıdan anlamlı kırılma noktaları olarak ele alınmaktadır.

Bu analiz, dayanışmanın sonunun tekil bir olaydan ziyade, yapısal dayatmalar, kişilerarası çatışmalar ve stratejik, kendini koruyan geri çekilmeler yoluyla ortaya çıkan bir süreç olduğunu gözler önüne serecektir.

Çoğu zaman, dayanışmanın sona ermesi kişisel bir tercih meselesi değil, sosyal yaşamın dokusunu yırtan yapısal güçlerin bir sonucu olabilir. Özellikle jeopolitik krizler, herhangi bir ilişkinin gelişmesi için gerekli olan birlikte varoluş zeminini şiddetli bir şekilde parçalayabilir. Rima'nın tanıklığı, savaş başladıktan sonra sosyal dünyasını hatırlarken, bu derin çözülme duygusunu yakalamaktadır:

“Ama maalesef Türkiye'ye geldikten sonra fazla iletişimim yok. Koptu tamamen... Savaş ilk başladığında herkes dağıldı, öyle diyeyim.”

"Dağıldı" fiili, istemsiz bir parçalanmayı, sosyal ağların savaş ve yerinden etme gücüyle zayıfladığı ve yok olduğu bir dünyayı ifade eder. Bu yapısal şiddet, bürokrasinin soğuk mantığı ve sınır rejimleri aracılığıyla uygulanır.

Devletin basit bir kimlik belgesinde cisimleşen gücü, en anlamlı insani bağlantıları bile kesintiye uğratabilir, bir kutlama anını bir dışlanma deneyimine dönüştürebilir. Zergune'nin yakın bir arkadaşının düğününe katılamaması, bu bürokratik kopuşun bir örneğidir:

"Birbirimizi yurt dışında tanıyorduk, düğüne çağırdı ama kimliğimiz nedeniyle içeri giremedik."

Söz konusu duvar, devlet tarafından oluşturulmuş fiziksel bir engelden ziyade normatif bir engeli temsil etmektedir. Bu yasal statü, devlet tarafından yapılan kategorizasyonların bireysel ve kolektif yaşam yörüngelerini nasıl sınırladığını ve dayanışma pratiklerini pratik olarak imkânsız hale getirdiğini ortaya koymaktadır.

Dayanışma olgusunun aşınması yalnızca dışsal baskıların bir sonucu olarak ortaya çıkmaz; aynı zamanda ilişkilerin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan gerilimler, kırılmalar ve çatışmalarla da şekillenir. Bu gerilimler, kimi zaman sessiz bir geri çekilmeye, kimi zaman ise derin ve kalıcı yarılmalara yol açar. Geri çekilme, çoğu zaman, kültürlerarası karşılaşmalarda hissedilen duygusal yük ve içsel kırılğanlıklarla başa çıkmak için kasıtlı ve oldukça kişisel bir tutum olarak şekillenir. Başak'ın alıntısından bu geri çekilme, bir şefkat yorgunluğundan doğar; kırılğanlığa tanık olmanın acısına karşı, onu değiştirme gücü olmadan bir savunma mekanizmasıdır:

"Yardım etmek isteyip de yardım edememek... Bu sefer aklın onlarda kalacak... Yani artık başka hiçbir mülteciyle tanışmak istemiyorum. Görmek istemiyorum. Bilmek istemiyorum."

Başak'ın "bilmeyi" reddetmesi, dayanışmanın duygusal yükünü reddetmesi, sınırlarının farkına varmasıdır. Bu, düşmanlıktan değil, empati yorgunluğundan kaynaklanan bir geri çekilmedir.

Bu seçilmiş mesafe, farklı nedenlerle, Raia'nın deneyiminde de yer alır. Onun için sessizlik bir seçim değil, yapısal bir dezavantaj olan dil bariyerinden doğan bir

zorunluluktur. Kendini tam olarak ifade edememesi kendisini geri çekilme durumuna zorlar:

"Türkçe dili bazı şeyleri ifade etmeye yetmiyor. Ben bir şey anlatmak istiyorum ama Türkçem yetmiyor... Bazı şeyleri konuşmak istiyorum ama Türkçe yetmediği için susuyorum."

Bu geri çekilme, gerçekleşmesi arzu edilen ama gerçekleşmemiş potansiyel bir bağlantı alanı olarak ortaya çıkar.

Zahra'da ise benzer bir saklama stratejisi bir ilişkiyi sona erdirmek için değil, tam da onu korumak için kullanılmaktadır. Komşusuyla bilinçli olarak derin, kişisel açıklamalar yapmaktan kaçınır, çünkü böyle bir yakınlığın bağlarının hassas dengesini tehdit edebileceğini düşünür:

"Ama korkumdan artık çok iletişime geçmek istemem. Öyle düşünüyorum. Biraz değişik yani, diyebilirim sana." "Özel hayatımı hiç anlatmazdım."

Derin kişisel" olanı saklayarak, Zahra bir bağlantıyı sürdürmek için gereken ilişkisel emeği yerine getirir. Bu, kusursuz, her şeyi bilen bir kız kardeşlik idealize edilmiş mitini sorgulamakta, olgun, gerçek dünya dayanışmasının genellikle sınırlara karşılıklı ve söylenmemiş saygıyı içerdiğini düşündürmektedir

Bu seçilmiş sessizlikler ve mesafeler, onun karmaşık, müzakere edilmiş ve derinden insani karakterinin bir kanıtıdır. Dayanışma, yalnızca olumlu karşılaşmalarla değil; aynı zamanda yarıda kalan girişimler ve bilinçli geri çekilmelerle de biçimlenir. Bu yönüyle, ulaşılması gereken sabit bir hedef değil; koşullara duyarlı, dikkatle sürdürülen ve sürekli yeniden inşa edilen bir süreç olarak ortaya çıkar.

"Dayanışmanın Şekillenışı ve Olanaksızlıkları" başlığı altında incelenen alıntılar, feminist dayanışmanın sabit, tutarlı ve ideolojik düzlemde gerçekleşen bir ilişki biçimi olmadığını göstermektedir. Feminist dayanışma, gündelik yaşamın içinde eşitsizliklerle iç içe, çelişkili ve tartışmalı şekillerde kurulan, duygusal ve maddi boyutları olan bir süreci ifade etmektedir.

Görüşme yapılan kadınlar arasında gelişen dayanışma pratikleri, çocuk bakımı, gündelik ihtiyaçların paylaşımı, duygusal destek, dil öğrenimi gibi somut deneyimler üzerinden şekillenmiştir. Bu deneyimler, ikinci dalga feminizmin ortak ezilmişlik ve sezgisel bağ

vurgularını alıntılarda açıkça göstermektedir. Mülteci ve Türkiyeli kadınlar karşılaşmanın ilk temasını bu alanlar aracılığıyla gerçekleştirmiş ve kendi dayanışma süreçlerinin parçası haline getirmiştir.

Sembolik ve söylemsel düzeyde kurulan dayanışmalar, kadınların birbirine yönelttiği güven, kabul ve tanınma arzusunun karşılık bulduğu örnekleri barındırmaktadır. Özellikle “benim yarımım onda” ya da “o olmasaydı bu süreçten çıkamazdım” gibi ifadeler, bu tür dayanışmanın duygusal gücünü açıkça yansıtır. Ancak bu duygusal yakınlıklar, sınıfsal konumlar, etnik köken gibi yapısal eşitsizlikler karşısında zaman zaman sınanmakta ve kesintiye uğrayabilmektedir.

"Bu feminist dayanışma mı?" ve "Sessizlik, kopuş ve geri çekilme" başlığı altında toplanan anlatılar ise dayanışmanın tartışmalı doğasını görünür kılmıştır. Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasında gerçek bağlar kurulduğu açıkça görülmektedir. Ancak, politik söylemler, medyanın yarattığı söylemler ya da toplumsal önyargılar bu ilişkilerde zaman zaman kırılmalara neden olmuştur. Burada dikkat çeken nokta, bu kırılmaların ardından bazı kadınların ilişkiye dair duygusal bağlılıklarını sürdürebilmesidir. Bu durum, feminist dayanışmanın idealize edilmiş ve doğrusal bir biçimde ilerleyen bir süreç olmadığını gösterir.

Sonuç olarak, bu tema kapsamında ele alınan anlatılar, feminist dayanışmanın yalnızca bir “ortaklık” üzerinden okunamayacağını tekrar altını çizer. Feminist dayanışma “emek”, “müzakere” ve “direnç” gerektiren bir süreçtir. Dayanışma ne tamamen var olan ne de bütünüyle imkânsız bir olgudur; farklılıklar, eşitsizlikler ve duyguların içinden geçerek inşa edilen bir ilişkisel pratiktir.

SONUÇ: FEMİNİST DAYANIŞMANIN YENİDEN DÜŞÜNÜLMESİ

Feminist dayanışmanın bugüne kadar gelen süreçteki birinci dalga feminizmden queer kurama ve kesişimselliğe uzanan teorik yaklaşımlarla her dönemde dönüşerek karşımıza çıkmaktadır. Bu dönüşüm, önce kadınlar arasında kurulan dayanışma biçimlerinden, zamanla çoklu kimliklerle ittifakı içerecek şekilde evrilmiştir. Feminist dayanışma, her dönemde dayanışma içerisinde olan kişiler arasında sadece politik bir sorumluluk ya da ortak bir mücadele zemin olarak değil, aynı zamanda öznelerin hayatına değen, gündelik yaşam pratiklerinde kendini gösteren, öznelerin kendi içsel dönüşüm süreçlerinde somutlaşan bir deneyim ve ilişkilenebilirlik olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle ikinci dalga feminist hareketten itibaren sistematik olarak tartışılmaya başlayan feminist dayanışma, daha kapsayıcı bir dayanışmanın imkanları üzerine ve bu ilişkilenebilirliği sağlamanın somut adımları üzerine düşünen bir arzunun ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamıyla feminist dayanışma, patriyarkanın hayatın her alanına sirayet eden baskı ve sömürü mekanizmalarına karşı yürütülen hem politik bir zemin hem de patriyarkanın dışarıda bıraktıkları arasında kurulan duygudaşlığa dayalı ilişkiler kurulmasına alan açmaktadır.

Feminist dayanışma, ataerkinin baskı ve sömürsü altında olan her öznenin birbiriyle ilişkilendiği noktada ortaya çıkar. Her bir ilişkilenebilirlik patriyarkal sisteme karşı bir direniş halini ortaya koyar. Patriyarkal sistemin, kadınların ve LGBTİ+'ların emeğinin, duygularının ve bedenlerinin sömürülmesine karşı birbirleriyle dayanışma içerisinden olması bu dayanışmayı ortaya koyar. Ancak yalnızca politik bir mücadele hattı olarak değil, feminist dayanışma başkalarının yaşamlarını dokunmayı merkeze alan, bunun için ortak bir sorumluluk duygusuyla hareket eden, özen ve yakınlık içeren ve bu ilişkilenebilirlikle toplumsal dönüşümü amaçlayan bir örgütlenme biçimi olarak tanımlanabilir (Segal, 2017: 228; (Wickström et al., 2021, s. 2.) Bu tür bir dayanışma, kesişim alanlarında yeni direniş biçimlerini geliştirir, karşılıklı etkileme ve etkilenme kapasitesinden ortaya çıkar (Wickström et al., 2021, s. 2.)

Bu noktada feminist dayanışmanın yeni direniş biçimlerine alan açma ve karşılıklı etkilenme ve özen içeren yaklaşımının daha çok kimliği kapsayacak şekilde genişletilmesi önemlidir. Bu nedenle dayanışmaya ilişkin tartışmalar da dönem içinde dönüşmüştür. İkinci dalga feministlerin ortaya koyduğu kadınların ortak ezilmişlerinden

hareketle kurulan dayanışmanın, bugün çoklu kimliklerin çoklu katmanlı ezilme biçimlerine odaklanan bir dayanışma anlayışını tartışmaktayız. Irk, sınıf, etnik köken, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği gibi farklılıkları bir araya getiren bu yeni dayanışma biçimi, patriyarkal sistem için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Patriyarkanın dışarıda bıraktıkları arasında rekabeti ön plana çıkaran her ilişkilenemeyi hiyerarşik bir zemine taşıyan yapısına karşı, feminist dayanışma, yatay ilişkilene biçimleri, karşılıklı alan açma ve birbirinin sesine yer verme pratikleriyle bu yapıyı sorgulamakta ve aşındırmaktadır. Bu yönüyle feminist dayanışma, patriyarkayla mücadelede önemli bir yer tutmaktadır.

Feminist hareket içerisinde belirli dönemlerde farklı kimliklerin görünmez olduğu, ana akım feminist hareket içerisinde yer almadığı görülmüştür. Bugün hala feminist hareket, kadın hareketi ve queer hareket arasında bazı gerilimler ortaya çıkmaktadır. Kimlerin feminizmin öznesi olup kimlerin olmadığına ilişkin tartışmalar hala sürmektedir. Ancak queer hareket ve kesişimsellik perspektifiyle birlikte bu tür tartışmaların, farklı ezilme biçimlerini görme ve bunlara karşı birlikte mücadele yürütme imkanları geliştirilmektedir. Bugün 8 Mart Feminist Gece Yürüyüşü, 1 Mayıs İşçi Bayramı ya da herhangi bir kadın veya trans cinayetlerine yönelik yapılan eylemde farklı kimliklerin bir ittifak kurarak bir araya geldiği ve mücadelede birlikte yol aldığı görülmektedir. Bu günümüzde feminist dayanışmanın teorik olarak tartışmalarının sahadaki yansımalarını görmek açısından önemlidir. Teorik tartışmaların devam ettiği günümüzde, politik mücadele içerisindeki dayanışma şekillerinin nasıl olduğu önemli bir sorudur. Ancak benim feminist dayanışmaya ilişkin temel aldığım yer, feminist dayanışmanın günlük yaşamda kendini nasıl gösterdiği, feminist teori içerisinde ele aldığımız karşılaşmaların gerçekten bir dönüşüme yol açıp açmadığıdır. Bu nedenle feminist dayanışmanın izlerini iki kadın arasındaki bir arkadaşlık ilişkisinde aramayı hedefledim. Bunu da kesişimsel bir perspektifle ele alarak farklı ırk, sınıf, etnik köken, cinsel yönelimden kişiler arasındaki ilişkilenemeler üzerinden ele aldım.

Feminist dayanışmanın sahadaki yansımalarını görmek, bu araştırmada feminist dayanışmanın somut ilişkilenemelerde nasıl şekillendiği; farklı toplumsal konum ve deneyimlerden gelen kadınlar arasında bu dayanışmanın izlerinin bulunup bulunmadığı ve varsa bu dayanışmanın hangi noktalarda kesintiye uğradığı sorularıyla yola çıkmamı sağlamıştır. Bugün tartıştığımız teorik çerçevenin sahayla buluştuğu noktaları açığa

çıkarmak, araştırmanın temel hedeflerinden biridir. Bu bağlamda, daha önce iş kapsamında mülteci kadınlarla bir araya geldiğim bir deneyim, araştırmanın sorularını şekillendirmemde etkili olmuştur.

Mülteci kadınlarla yürütülen bir deneyim aktarımı toplantısı sırasında, Ankara Altındağ'da yaşayan Afgan bir kadın şöyle demişti:

“Üst komşumla çok yakın değildik ama birbirimizin ihtiyacı olduğunda, mesela bir yere giderken çocukları bırakmak gibi konularda birbirimize yardımcı olurduk. Bir gün Altındağ'da olaylar çıkmaya başladı. Biz evden hiç çıkmadık. O gün üst komşum kapımızı yumruklamıştı. Çok korktuk.”

Bu anlatı bende şu soruyu uyandırdı: “Bu nasıl mümkün olabiliyor?” Birbirine çocuk emanet edecek kadar güven temelli bir ilişkilene kurulumuşken, bir günde bu ilişkinin nasıl kırıldığı ya da unutulduğu sorusu, araştırmamın çıkış noktasını oluşturdu. Tam da bu nedenle, iki kadın arasında çocuk bakımına dayalı kurulan ilişkinin nasıl bir dayanışma biçimi olduğu ve bu dayanışmanın nerelerde kesintiye uğradığı sorularını feminist dayanışma ekseninde ele alarak bu araştırmayı yapma kararını verdim.

Bu deneyim bana feminist dayanışmanın yalnızca kolektif eylemlerde değil, hayatın içindeki küçük ilişkilenemelerde de nasıl kendini gösterdiği ve bu patriyarkal sistem içerisinde ne kadar kırılgan olabileceğini düşündürdü. Feminist dayanışma, feminist hareketin içinden doğmuş ve mücadelenin önemli bir parçası olsa da her zaman büyük ve görünür alanlarda değil, kimi zaman gündelik yaşam pratiklerinde, örneğin bir komşuluk ilişkisinde karşımıza çıkar. Bu tür ilişkileri görebilmek önemlidir; çünkü patriyarkaya karşı en güçlü direniş biçimleri bazen tam da bu gündelik temaslardan doğar. Bu durum, feminist dayanışmanın yalnızca kolektif bir mücadele biçimi değil, aynı zamanda birlikte yaşama, karşılık verme ve dönüştürme iradesi açısından karmaşık bir yapıya sahip olduğunu gösterir. İki kadın arasındaki sıradan bir temas, feminist dayanışmanın izlerini sürebileceğimiz bir ilişkiye dönüşebilir. İkinci dalga feminizmin kadınlar arasında sezgisel olarak kurulduğunu söylediği dayanışma biçimi, bu gündelik temasta yeniden sorgulanabilir. Bu türden bir dayanışma, hem içsel bir dönüşüm sürecine eşlik eder hem de patriyarkaya karşı verilen büyük mücadelelerin zeminini hazırlar.

Patriyarkal sistem içerisinde yaşayan kadınların birbirlerine destek olması ya da kriz anlarında birbirlerine ulaşabilmeleri, feminist bir dayanışmaya işaret eder. Her ne kadar patriyarka, kadınları sürekli bir rekabet ortamında tutmaya ve aralarında gerilim

yaratmaya dayalı bir sistem olarak işlese de kadınlar, ev içi bakım, çocuk bakımı gibi alanlarda birbirlerine dayanışabileceklerinin bilinçli ya da bilinç dışı farkındalığına sahiptir. Bu süreçleri deneyimlemiş olmak, benzer zorlukları yaşamamış olmanın bilinciyle bir dayanışma fikrini beraberinde getirir. Bu noktada ikinci dalga feminizmin vurguladığı ortak ezilmişlik temasına referans verilebilir. Kadınlar bu ezilmişliği hem bireysel olarak hem de çevrelerindeki diğer kadınlarla birlikte deneyimler. Bilinçli ya da farkında olmadan, kadınlar arasında patriyarkanın yalnızlaştırıcı etkisine rağmen kurulan bu tür destek ilişkileri, feminist dayanışmanın gündelik yaşam pratiklerindeki yansımalarına örnektir.

Yine patriyarkal sistem içerisinde, kimin ne kadar iyi anne olduğu, çocuğuyla ne kadar ilgilendiği gibi sorular üzerinden kadınlar rekabet ortamına sürüklenir. Toplumun kolaylıkla söz hakkı olduğunu düşündüğü bu tür durumlarda, kadının kendi çocuğuna dair tutumu da çoğu zaman kendi konumunu korumak üzerine şekillenir. Bu nedenle, bir başkasına çocuk emanet etmek bir kadın için zorlayıcı bir deneyim haline gelebilir. Bu noktada güven ilişkisi önemli bir belirleyici olarak ortaya çıkar. Kurulan bu güven ilişkisi, patriyarkanın anne kimliği üzerinden kurduğu baskı ve sömürüye karşı başka bir kadınla dayanışmanın kapısını aralayabilir.

Bu noktada, “bu dayanışma nerede ve kimlerle kuruluyor?” sorusu öne çıkar. Bu, feminist tarihin başından beri sorulagelen temel sorulardan biridir. Patriyarkal sistemin kapitalizm, ırkçılık, homofobi, transfobi gibi diğer tahakküm mekanizmalarıyla iş birliği içinde işlemesi, dayanışmanın da kiminle kurulabileceğini belirleyen önemli bir soru haline gelir. Örneğin, anne olan bir kadın başka bir anneyle, ortak ezilmişlik üzerinden bir bağ kurabilir; ancak aralarındaki ırk, sınıf veya etnik köken farkı bu dayanışmayı güçlendirebilir ya da engelleyebilir. Aynı sınıftan veya aynı etnik kökenden kadınlar arasında dayanışmanın daha kolay kurulması mümkünken, farklılıklar bu süreci sekteye uğratabilir.

Ancak gündelik yaşam bu sınırları her zaman keskin biçimde kurmaz. Örneğin, mülteci kadının deneyim aktarımında, iki kadının da Altındağ’da yaşıyor olması ve benzer ekonomik koşulları paylaşmaları, sınıfsal ortaklık üzerinden bir dayanışma potansiyeli yaratabilir. Ancak biri Türkiyeli, diğeri mülteci olduğunda, bu dayanışma başka bir sınırdan örneğin milliyet ya da aidiyet üzerinden kesintiye uğrayabilir. Nitekim anlatılan

deneyim, tam olarak bu duruma işaret eder. Bu nedenle “kiminle dayanışma kurulabilir?” sorusu tekil bir yanıt verilemeyecek kadar karmaşıktır.

Feminist dayanışma da tam olarak bu nedenle sabit ve sınırlı bir tanıma sığmaz. Patriyarkanın çizdiği sınırlar içerisinde, bazen o sınırların çatlaklarından sızarak kurulan bir ilişkilenemeyi, bazen de o sınırlarla yüzleşip yeni bir çatlak açarak yeniden kurulan bir süreci ifade eder.

Hangi dayanışmanın “feminist dayanışma” olarak adlandırılabilceği sorusu, tam da bu esnek ve sınırları yıkan yaklaşımla yanıtlanabilir. Bu noktada, queer kuramın normların sabitliğini kıran ve kimliklerin ötesine geçen ilişkilene biçimlerine yaptığı vurgu, feminist dayanışmayı yeniden düşünmek için önemli bir zemin sunar. Feminist dayanışma, sabit bir kimlik ya da ortak bir deneyim üzerinden değil; karşılaşmalar, çatlaklar ve kimi zaman beklenmedik temaslar üzerinden örülen bir ilişkiler ağı olarak ortaya çıkar. Bu nedenle feminist dayanışma her zaman öngörülebilir, tanımlı bir zeminde kurulmaz; aksine, kimi zaman normların dışında, alışılmadık ilişkilenemeler içinde anlam kazanır.

Kurulan dayanışmanın, öznelerin kendi dönüşüm süreçlerini teşvik etmesi beklenebilir. Bu noktada karşılaşmalar önemlidir; çünkü karşılaşmanın kendisi, başlı başına bir dönüşüm sürecinin başlangıcı olabilir. Ancak bu dönüşüm her zaman beklendiği gibi mi ilerler? Örneğin, bir mülteciyle ilk defa komşu olan Türkiyeli bir kadın, bu karşılaşma aracılığıyla kendi ayrıcalıklarını sorguladığı bir sürece girer mi? Mülteci kadınla kurduğu ilişki, mevcut düşünce yapısında bir dönüşüm yaratır mı? Ya da çocuğunu bıraktığı kadınla kurduğu ilişki hangi koşullarda kesintiye uğrar? Tüm bu sorular, beraberinde şu temel soruyu da gündeme getirir: Tüm bunlar olurken aralarında oluşan ilişki bir feminist dayanışma mıdır?

Bu soru, feminist kuram açısından doğrudan ve tekil bir yanıt bekleyen bir soru değildir. Çünkü bu soruya kesin bir cevap aramak, gündelik hayattaki ilişkilenemelerin çok katmanlı yapısını gözden kaçırmamıza neden olabilir. Bu nedenle meseleye tek bir doğru üzerinden yaklaşmak yerine, sorunun birçok farklı cevabı olabileceğini gözeterek feminist dayanışmayı ele almak daha yerinde olacaktır. Günümüz feminist kuramı içinde queer kuram ve kesişimsellik gibi yaklaşımlar, tam da bu noktada bize önemli bir alan açar. Farklı ırk, sınıf, etnik köken, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve yaştan kadınlar

arasında bazen sınırları açık ve belirgin bir ilişkilene biçimi ortaya çıkarken, kimi zaman daha belirsiz, içinde çelişkiler ve çıkmazlar barındıran ilişkilene biçimlerine de tanıklık edebiliriz. Feminist kuram, gündelik yaşamın içinde şekillenen bu ilişkileri çok boyutlu bir şekilde değerlendirme imkânı sunar.

Bu noktada, bu tür ilişkilenemelerin her zaman doğrudan bir bireysel dönüşümle sonuçlanmasa da belirli sorgulamalar yaratabileceğini vurgulamak da önemlidir. Bunları feminist dayanışma olarak ele almamızı sağlayan unsurlardan biri de budur. Özne, ötekiyle kurduğu ilişkilenede duygusal yoğunluğu olan bir deneyim yaşar. Sara Ahmed (Ahmed, 2021), bu tür duyguların sezgisel düzeyde gelişen bir feminist bilincin başlangıcı olabileceğini ifade eder. Gündelik hayatta kurulan ilişkilerde de bu tür farkındalıkların izlerini görebiliriz. Özne, kurduğu ilişkiler aracılığıyla bir sorgulama ya da itiraz sürecine girebilir. Bu duygu hali zamanla derinleşerek bir dönüştürme arzusuna dönüşebilir. Böylece ilişkilene, farkındalıkla başlayan bir sürecin ilk adımı olur. Özne bu süreçte doğrudan “patriyarka” kavramını işaret etmese de yaşadığı baskının ya da dışlanmanın diğer kişilerle ortaklaştığı yerleri sezmeye başlar. Böylece patriyarkanın hayatındaki yansımalarını sezgisel düzeyde fark edebilir.

Ancak bu gerçekten böyle midir? Karşılaşma sonrası sorgulamalar bilinçsel düzeyde de bir değişime her zaman yol açar mı? Patriyarkal sistemin hayatın her alanında sürekli yeniden ürettiği eşitsiz fikirler ve baskı ve sömürü mekanizmaları bu bilinçsel dönüşüm karşısında güçlü bir direnç olarak ortaya çıkabilir mi? Bu noktada feminist dayanışmanın yeniden düşünülmesi, yalnızca kuramsal tartışmalarla değil, sahadaki yansımalarını nasıl olduğunu görmek önemli olacaktır. Her bir karşılaşma kendine özgü koşullar barındırmaktadır. Kesişimsel perspektifle farklılıkları dahil ederek ele aldığımız feminist dayanışma bize bu kendine özgü koşulları anlamada önemli bir zemin oluşturur.

Bu tez çalışması, Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasında kurulan ilişkilerin feminist dayanışma perspektifiyle nasıl şekillendiğini kesişimsel bir bakış açısıyla analiz etmiş; bu dayanışmanın idealize edilmiş bir politik birliktelikten ziyade, gündelik hayatın içinde kesişimsel dinamiklerle sürekli müzakere edilen kırılgan bir ilişkisellik olduğu sonucuna ulaşmıştır. Türkiyeli ve mülteci kadınların anlatıları, kadınlar arası ilişkilerin sabit ve kesintisiz değil, müzakere edilen, duygusal olarak işlenen ve çoğu zaman kırılganlıklarla biçimlenen süreçler olduğunu göstermiştir.

Bu bağlamda, feminist dayanışma bu tezde idealize edilmiş bir kavram olmaktan çıkarılarak, gündelik karşılaşmalarda yeniden kurulan bir ilişkisellik biçimi olarak ele alınmıştır. Gündelik yaşam içinde eşitsizliklerle iç içe geçen, çelişkili ve tartışmalı biçimlerde kurulan hem duygusal hem de maddi yönleri olan bir süreç. Bu açıdan bu çalışma, dayanışmanın hemen gerçekleşen ya da çabasız ilerleyen idealize edilmiş biçimlerine karşı bir itiraz niteliğindedir.

Crenshaw'un (1989) kesişimsellik kuramı doğrultusunda, kadınlar arasındaki ilişkilerin sadece "kadınlık" deneyimi etrafında kurulmadığı, aksine etnisite, vatandaşlık, sınıf, dil, eğitim gibi birçok toplumsal eksenin bu ilişkilene biçimlerini etkilediği ortaya konmuştur. Kadınların deneyimlerinde dayanışmanın hem mümkün olduğu hem de sınırlandığı anlar belirginleşmiştir. Bu bağlamda mülteci ve türkiyeli kadınların deneyimleri bize, feminist dayanışmanın, mutlak bir varlık ya da yokluk durumundan çok, bir potansiyel ve emek olarak değerlendirilebileceğini göstermiştir. Bu bağlamda araştırmanın üç temel bulgusu öne çıkmıştır: Birincisi, dayanışmanın en güçlü ifadeleri genellikle gündelik ve somut bakım pratiklerinde ortaya çıkmaktadır. İkincisi, bu yakın ilişkiler dahi milliyetçilik ve sınıfsal gerilimler gibi makro-politik söylemler karşısında aniden kırılacak bir yapıdadır. Üçüncüsü ise, bu kırılmalara rağmen kadınların duygusal bağları sürdürme ısrarı, dayanışmayı doğrusal olmayan, çelişkili bir mücadele alanı olarak tanımlamaktadır. Dayanışmanın kurulduğu anlar kadar, kırıldığı, sessizliğe gömüldüğü ya da duygusal olarak geri çekildiği anlar da bu çalışmada dayanışmanın kendisi kadar önemli bir yer tutmuştur. Bu bağlamda, feminist dayanışma yalnızca beraberlik ve ortaklık temaları üzerinden ele alınmamalıdır. Aynı zamanda çelişkiler, hayal kırıklıkları ve yeniden inşa süreçlerinden oluşan dinamik bir mücadele alanı olarak düşünülmelidir.

Bu çalışma, feminist politikanın Segal (2017) ile Wickström ve arkadaşlarının (2021) da belirttiği gibi, yalnızca büyük direniş anlarında değil, gündelik karşılaşmaların içinde, detaylara sinmiş biçimlerde kendini gösterir. Mahallede komşuluk, çocuğa bakıcılık, hastaneye götürme gibi gündelik pratikler, dayanışmanın hem duygusal hem de somut ifadeleri olarak kendini göstermiştir. Görüşme yapılan kadınların alıntıları, gündelik yaşamı dayanışmanın hem tahayyül edildiği hem de hayata geçirildiği bir alan olduğunu göstermektedir. Paylaşılan bakım emeği, mahalle yakınlığı ya da basit bir sabır ve ilgi göstergesi bile dönüştürücü bir potansiyel barındırır. Bu çalışmanın literatüre temel

katkısı da bu noktada belirginleşir: Feminist dayanışmayı soyut politik ideallerden veya örgütlü eylemlerden ayırarak, onu göç bağlamındaki gündelik karşılaşmaların mikro-politik ve duygusal bir pratiği olarak analiz etmesidir. Ancak bu pratikler, yapısal eşitsizliklerden azade değildir. hooks'un (2002) vurguladığı gibi, feminist dayanışma yalnızca duygusal bir bağ kurmakla sınırlı değildir; aynı zamanda ırkçılık, milliyetçilik ve yapısal güç ilişkileriyle aktif bir yüzleşmeyi de içermelidir. Dolayısıyla feminist dayanışma, bu eşitsizliklerle yüzleşerek, onları dönüştürme kapasitesine sahip olduğu sürece sürdürülebilir bir toplumsal güç halini alabilir.

Aktif bir yüzleşmeyi gerekli kılan bir feminist dayanışma anlayışı, farklı kimliklerin ve eşitsizliklerin de görülmesini gerekli kılar. Elbette her araştırmada olduğu gibi, bu çalışmanın da bu hedefe ulaşırken belirli sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu çalışmanın sınırlılığı, feminist dayanışmayı Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasındaki ilişkilerde ele alırken, ırk, milliyet ve etnik köken gibi farklılıklara odaklanmasına rağmen, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim gibi çoklu dışlanma biçimlerini içermemiş olmasıdır. Çalışmanın başından beri vurgulandığı üzere, farklı cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimi olan kişilerin deneyimini ortaya çıkarmak ötekinin bilgisini sunmak açısından önemli bir yerde durmaktadır. Bu eksiklik, sadece saha koşullarından değil, aynı zamanda cinsiyet kimliği ve yönelimin “ek bir farklılık” olarak değil, araştırmanın kurucu bir parçası olarak ele alınması gerektiği yönündeki metodolojik bir hassasiyetten kaynaklanmaktadır. Sözü edilen bu sınırlılıklar, aynı zamanda gelecekteki araştırmalar için önemli yollar açmaktadır.

Çoklu dışlanma biçimlerini kapsayan bir çalışma, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimi yalnızca bir değişken olarak değil, araştırmanın temelinde yer alan bir mesele olarak ele almalıdır. Bu bağlamda, gelecek çalışmalarda queer kuramın sunduğu eleştirel çerçeveye feminist dayanışmanın sınırlarını yeniden düşünmek, yalnızca kadınlar arası değil, farklı ezilme biçimlerine maruz kalan bireyler arasında kurulan çok katmanlı ittifaklara da odaklanmayı mümkün kılacaktır. Özellikle transfobi, homofobi ve milliyetçilik gibi dışlayıcı pratiklerin dayanışma ağlarında nasıl yeniden üretildiğini ya da dönüştürüldüğünü anlamak, feminist dayanışmanın bu süreçlerde nasıl somutlaştığını görmek açısından kritik önemdedir.

Sonuç olarak, bu tez feminist dayanışmayı mümkün kılan ve sınırlandıran koşulları görünür kılarken, bu sürecin karmaşıklığını ve duygusal katmanlarını analiz etmiştir. Nihayetinde bu çalışma, feminist dayanışmanın ulaşılan bir yer değil, tüm kırılganlığı, çelişkileri ve dönüştürücü potansiyeliyle birlikte yürümeye devam edilen bitimsiz bir yolculuk olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Abu-Lughod, L. (2013). *Do Muslim women need saving?* Harvard University Press.
- Ahmed, S. (2015). *Duyguların kültürel politikası* (S. Komut, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Ahmed, S. (2021). *Feminist bir yaşam sürmek* (B. Sümer Aydaş, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Astarcıoğlu Bilginer, S. (2009). *Feminist solidarity: Possibility of feminism in solidarity practices? / Feminist dayanışma: Dayanışma pratiklerinde feminizmin olabilirliği* [Yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Butler, J. (2019). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.
- Butler, J. (2024). *Kırılgan hayat* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.
- Collins, P. H. (2000). *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment* (2nd ed.). Routledge.
- De Gouges, O. (1997). Kadının ve kadın yurttaşın haklar bildirgesi (E. Göztepe, Çev.). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 52(1-4), 339–346. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/629497> (Orijinal eserin yayımlanma tarihi 1791)
- Feminist Bellek. (2025, 25 Nisan). Lezbiyen feminizm. <https://feministbellek.org/lezbiyen-feminizm/>
- Fraser, N. (2006). *İhtiyaçlar mücadelesi: Geç kapitalizmin siyasal kültürünün sosyalist-feminist açıdan eleştirisi* (A. T. Kılıç, Çev.). Agora Kitaplığı.
- Fraser, N. (2008). Sahte karşısavlar: Seyla Benhabib ve Judith Butler’a yanıt. S. Benhabib, J. Butler & D. Cornell (Der.), *Çatışan feminizmler içinde* (F. E. Sezer, Çev., ss. 68–85). Metis Yayınları.
- Friedan, B. (2007). *Kadınlığın gizemi* (N. Eryılmaz, Çev.). Sander Yayınları.
- Harding, S. (2000). Feminist yöntem diye bir şey var mı? A. İlyasoğlu, S. Çakır & N. Akgökçe (Der.), *Farklı feminizmler açısından kadın araştırmalarında yöntem içinde* (ss. 34–47). Sel Yayıncılık.

- Hooks, b. (2012). *Feminizm herkes içindir* (B. Tuncel & Ç. Tağtekin, Çev.; Z. Demirsu & O. Günay, Red.; A. K. Saysel & E. Aşan, Haz.). BGST Yayınları.
- Mies, M. (1996). Feminist araştırmalar için bir metodolojiye doğru. S. Çakır & N. Akgökçe (Der.), *Farklı feminizmler açısından kadın araştırmalarında yöntem* içinde (ss. 48–64). Sel Yayıncılık.
- Millett, K. (2007). *Cinsel politika* (S. Selvi, Çev.). Can Yayınları.
- Mitchell, J., & Oakley, A. (1984). *Kadın ve eşitlik* (F. Berktaş, Çev.). Kaynak Yayınları.
- Mohanty, C. T. (2003). *Feminism without borders: Decolonizing theory, practicing solidarity*. Duke University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11smp7t>
- Nasr, H. (2022). Safe spaces for refugee women: Towards cultivating feminist solidarity. *Feminist Review*, 131(1), 10–25. <https://doi.org/10.1177/01417789221085202>
- Özkazanç, A. (2013). Butler'ın feminizmi: Siyasi bir okuma için kılavuz. *Mülkiye Dergisi*, 37(4), 118–138. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/20459/218080>
- Pillow, W. (2003). Confession, catharsis, or cure? Rethinking the uses of reflexivity as methodological practice. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 16(2), 175–196. <https://doi.org/10.1080/0951839032000065418>
- Rousseau, J.-J. (2012). *Toplum sözleşmesi* (V. Günyol, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eserin yayımlanma tarihi 1762)
- Sarıgöl, P. (2020). Kesişimsellik teorisi ve farklılıkların feminizmi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 6, 331–352. <https://doi.org/10.35235/uicd.715735>
- Siddiqi, D. M. (2014). Solidarity, sexuality, and saving Muslim women in neoliberal times. *Women's Studies Quarterly*, 42(3–4), 292–306.
- Sojourner Truth. (1998). Ain't I a woman? M. Guy-Sheftall (Ed.), *Words of fire: An anthology of African-American feminist thought* içinde (ss. 36–37). The New Press. (Orijinal konuşma 1851)
- Stanton, E. C. (1997). Declaration of Sentiments. A. D. Gordon (Ed.), *The selected papers of Elizabeth Cady Stanton and Susan B. Anthony: Vol. 1. In the school of anti-slavery, 1840 to 1866* içinde (ss. 78–88). Rutgers University Press. (Orijinal belge 1848)

Warner, M. (2016). Queer gezegen korkusu: Queer politika ve toplumsal teoriye giriş. S. Yardımcı & Ö. Güçlü (Der.), *Queer tahayyül içinde* (K. Kızıltuğ, Çev., ss. 149-178). Sel Yayıncılık.

Wickström, A., Lund, R. W. B., Meriläinen, S., Øyslebø Sørensen, S., Vachhani, S. J., & Pullen, A. (2021). Feminist solidarity: Practices, politics and possibilities. *Gender, Work & Organization*, 28(3), 857–863. <https://doi.org/10.1111/gwao.12689>

Bu referanslar APA7'ye göre düzenlenmiştir ve <https://libraryguides.vu.edu.au/apa-referencing/7SampleReferenceList> sayfasından alınmıştır.

EK1 YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Mülteci Kadınlara Yönelik Sorular

Demografik Bilgiler

1. Kendinizi kısaca tanıtabilir misiniz? (Yaş, eğitim durumu, çalışma durumu vb.)
2. Ülkenizden ayrılma nedeninizi kısaca anlatabilir misiniz?
3. Türkiye'ye geldikten sonra ne gibi zorluklarla karşılaştınız?
4. Bu zorluklarla başa çıkmak için herhangi bir topluluk veya kişilerden destek gördünüz mü? Gördüyseniz, nasıl ve ne tür destek aldınız?
5. Aldığınız destek beklentinizi karşıladı mı? Siz nasıl bir destekle karşılaşmayı beklerdiniz?

Türkiyeli Kadınlarla İlişkiler ve Dayanışma

6. Türkiyeli kadınlarla kurduğunuz ilk ilişkiler nasıldı? Neler hissettiniz?
7. Türkiyeli kadınlarla ne sıklıkla bir araya geliyorsunuz? Bu ilişkiler nasıl başladı?
8. Türkiyeli kadınlarla bir araya geldiğinizde bu ilişkileri kolaylaştıran ve zorlaştıran durumlar var mıydı, varsa nelerdi? (Çocuk sahibi olma, Dil bariyeri vb.)
9. Türkiyeli kadınlarla olan ilişkileriniz zaman içinde nasıl gelişti? Birbirinizi daha yakından tanıdıkça sizce ilişkinizde neler değişti?
10. Türkiyeli kadınlarla olan ilişkinizde size farklı gelen veya sizden farklı olduğunu düşündüğünüz alışkanlıklar var mıydı, varsa nelerdi? Sizce bunların ilişkinize etkisi nasıl oldu?
11. Birbirinize hangi konularda destek olduğunuzu düşünüyorsunuz? (çocuk bakımı, duygusal paylaşım vb.) Bu konularla ilgili aklınıza gelen deneyimler varsa anlatabilir misiniz?
12. Birbirinizle olan ilişkinizde zorlandığınızı düşündüğünüz durumlar var mı? Bununla ilgili varsa deneyimlerinizi paylaşabilir misiniz?

Feminist Dayanışma ve Etkisi

13. Dayanışma sizin için en ifade ediyor?

14. Türkiyeli kadınlarla bir araya geldiğinizde neler hissediyorsunuz? Türkiyeli kadınlarla dayanışma konusunda duygu ve düşünceleriniz neler?
15. Türkiyeli kadınlarla dayanışma sizin için ne ifade ediyor?
16. Eğer hissediyorsanız, bu dayanışmanın hayatınıza etkileri nasıl oldu?
17. Bu dayanışmada eksik kaldığınızı düşündüğünüz bir durum var mı?
18. Bu dayanışmanın sizce daha iyi kurulabilmesi için gerekenler nelerdir?

Türkiyeli Kadınlara Yönelik Sorular

Demografik Bilgiler

19. Kendinizi ve yaşam koşullarınızı kısaca anlatabilir misiniz? (Yaş, eğitim durumu vb.)
20. Mülteci kadınlarla nasıl ve nerelerde tanıştınız?

Mülteci Kadınlarla İlişkiler ve Dayanışma

21. Mülteci kadınlarla ilk karşılaşmalarınızda neler hissettiniz?
22. Mülteci kadınlarla bir araya geldiğinizde bu ilişkilerinizi kolaylaştıran ve zorlaştıran durumlar var mıydı, varsa nelerdi? (Çocuk sahibi olma, Dil bariyeri vb.)
23. Mülteci kadınlarla ilişki kurarken karşılaştığınız zorluklar varsa, bunlarla ilgili neler hissettiniz ve bunların aranızda bir engel yaratacağını düşündünüz mü?
24. Mülteci kadınlarla olan ilişkileriniz zamanla farklılaştı mı? Birbirinizi daha yakından tanıdıkça sizce ilişkinizde neler değişti?
25. Birbirinize destek olduğunuz ya da zorlandığınızı düşündüğünüz durumlarla ilgili aklınıza gelen deneyimler var mı? Anlatabilir misiniz?

Feminist Dayanışma ve Etkisi

26. Dayanışma sizin için ne ifade ediyor?
27. Mülteci kadınlar dayanışma kurmaya yönelik çaba içinde oldunuz mu? Bu çaba mülteci kadınlar tarafından nasıl karşılandı?
28. Mülteci kadınlarla kurduğunuz ilişkilerde bir dayanışma içinde olduğunuz hissediyor musunuz?
29. Eğer hissediyorsanız, bu dayanışmanın hayatınıza etkileri nasıl oldu?
30. Bu dayanışma ilişkilerinin kurulmasını engelleyen/zorlaştıran durumlar sizce

31. Bu dayanışmanın sizce daha iyi kurulabilmesi için gerekenler nelerdir?

Ortak Sorular

32. Kadın olmanın, Türkiye'deki koşullarda, mültecilik durumu veya Türkiyeli olma durumunuza nasıl bir etkisi var?

33. Sizce, farklı sosyal ve kültürel geçmişlere sahip kadınlar arasında kalıcı bir dayanışma kurulabilir mi? Bu dayanışmayı destekleyen ya da zayıflatan faktörler neler?

EK2 ETİK KURUL/KOMİSYON İZNİ

Tarih: 06/05/2025 12:51
Sayı: E-66777842-300-00004190720

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMA ETİK KURULU

KURUL KARARI

TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI SAYISI
22 Nisan 2025	2025/08

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **Yaren Sude KORKMAZ**'ın, **Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN** danışmanlığında yürüteceği **“Kesişimsellik Çerçevesinde Feminist Dayanışma: Mülteci Kadınlar ile Türkiyeli Kadınlar Arasındaki İlişki Dinamiklerinin Analizi”** başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulunun **22 Nisan 2025** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan **uygun bulunmuştur.**

Prof. Dr. İsmet KOÇ
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Özgür
TEOMAN
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Selda
ÖZDEMİR
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Özge
ÖZYALÇIN OSKAY
Kurul Üyesi

Doç. Dr. Pınar
ÖZDEMİR ŞİMŞEK
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Tuğça POYRAZ
Kurul Üyesi

Doç. Dr. Arife Berna
AYTAÇ
Kurul Üyesi

Doç. Dr. Gülçin Cankız
ELİBOL
Kurul Üyesi

Doç. Dr. Pınar ARPINAR
AVŞAR
Kurul Üyesi

Doç. Dr. Gülsüm DEPELİ
SEVİNÇ
Kurul Üyesi

Doç. Dr. Tülay BAĞCI
BOŞİ
Kurul Üyesi

İZİNLİ
Dr. Öğr. Üyesi Onur
URAZ
Kurul Üyesi

EK3 GÖNÜLLÜ KATILIMCI FORMU

Değerli Katılımcı,

Mülteci Kadınlar ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Kadınlar Arasındaki Feminist Dayanışmanın Görünümleri isimli bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Özlem Cankurtaran danışmanlığında Yaren Sude Korkmaz tarafından yürütülen yüksek lisans tezi kapsamında yapılmaktadır. Araştırmanın amacı, Türkiye’de yaşayan mülteci ve Türkiyeli kadınlar arasında kurulan ilişki dinamiklerini incelemek, farklı ırk, sınıf, sosyoekonomik ve kültürel geçmişlere sahip olmanın kadınlar arasında kurulan ilişkilere nasıl etki ettiğini ortaya koymaktır.

Araştırma kapsamında kişisel kimlik bilgilerine ihtiyaç duyulmamaktadır. Bilgileriniz gizli tutulacak, hiçbir yerde yayınlanmayacak ve hiç kimseyle paylaşılmayacaktır. Görüşmeden elde edilecek bilgiler yüksek lisans tezi kapsamında tamamen anonim şekilde paylaşılacak, yalnızca araştırma kapsamında kullanılacaktır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Onayladığınız takdirde, araştırmanın katılımcısı olacaksınız.

Araştırma kapsamında hazırlanan sorular, kişisel bir rahatsızlık yaratmayacak şekilde hazırlanmaya çalışılmıştır. Ancak herhangi bir sebepten dolayı kendinizi rahatsız hissederseniz, dilediğiniz zaman görüşmeyi sonlandırabilir ya da soruları yanıtlamayabilirsiniz. Araştırmaya devam etmemeniz durumunda araştırma süresince paylaştıklarınız çalışmaya dahil edilmeyecek ve yok edilecektir. Bütün araştırma süreci boyunca ve araştırmayı sonlandırma sürecinde hiçbir sorumluluk altında değilsiniz ve olumsuz bir durumla karşılaşmayacaksınız. Planlanan görüşme süresi yaklaşık bir buçuk saattir. Görüşmelerin daha sonra analiz edilebilmesi için ses kaydı almayı talep etmekteyim. Ses kayıtları, sizin izniniz dahilinde alınacak, anonim olarak araştırmaya yansıtılacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Araştırmayı katılımı kabul etmeden önce veya araştırma sırasında sormak istedikleriniz varsa cevaplamaktan mutluluk duyarım. Araştırma ve araştırmanın tamamlanmasıyla ilgili daha fazla bilgi almak isterseniz araştırma yürütücüsü Yaren Sude Korkmaz ile iletişim kurabilirsiniz.

Bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli izinler alınmıştır. Katılımınız ve desteğiniz için çok teşekkür ederim.

Araştırmanın koşullarını anladığımı, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı taahhüt ederim.

Tarih:

Katılımcının:

Adı, Soyadı:.....

Tel:

İmza:

Sorumlu Araştırmacı:

Adı, Soyadı: Prof. Dr. Özlem Cankurtaran

Adres:

E-posta:.....

İmza:

Yardımcı Araştırmacı:

Adı, Soyadı: Yaren Sude Korkmaz

Adres:

E-posta:

İmza:

EK4 ORJİNALLİK FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 14/08/2025	
Tez Başlığı (Türkçe): Mülteci Kadınlar ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Kadınlar Arasındaki Feminist Dayanışmanın Görünümleri Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:.....	
Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 116 sayfalık kısmına ilişkin, 14/08/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 2 'dir.	
Uygulanan filtrelemeler*: 1. ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2. ☒ Kaynakça hariç 3. ☒ Alıntılar hariç 4. ☐ Alıntılar dâhil 5. ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Ad-Soyad/İmza	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Yaren Sude Korkmaz
	Öğrenci No	N22138519
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

DANIŞMAN ONAYI

Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dâhil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

Date: 14/08/2025

Thesis Title (In English): Forms of Feminist Solidarity between Refugee Women and Women Citizens of the Republic of Türkiye

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 14/08/2025 for the total of 116 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 2 %.

Filtering options applied**:

- ☒ Approval and Declaration sections excluded
- ☒ References cited excluded
- ☒ Quotes excluded
- ☐ Quotes included
- ☒ Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Name-Surname/Signature

Student Information	Name-Surname	Yaren Sude Korkmaz
	Student Number	N22138519
	Department	Sociology
	Programme	Women and Gender Studies

SUPERVISOR'S APPROVAL

Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN

APPROVED

(Title, Name and Surname, Signature)

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.